

STJØRNA

HEIMBYGDAVÅR

STJØRNA HEIMBYGDSLAG
ÅRSHEFTE NR. 18 – 2022

Redaktørens hjørne

Ett år går fort! Og spesielt fort går det på tampen av året, når det er stor spenning knyttet til om vi har nok stoff og gode og mange nok bilder som kan krydre innholdet i heftet. Det blir også ekstra travelt når korrektur skal leses i flere omganger, og heftet skal redigeres og gjøres klart for layout-ansvarlig og trykking i god tid før jul.

I år, som tidligere år, har vi fått inn mange fine og varierte tekster. Faktisk har vi fått så mange bidrag at noen av artiklene må vente til neste årshäfte. Et luksusproblem! Vi har prøvd å ta med noe for enhver smak og fra ulike tidsepoker og fra ulike områder av Stjørna. Vi har gjort vårt beste for å kvalitets-sikre tekstene, men ser ikke bort fra at skrivefeil har sneket seg inn. Vi setter pris på å bli gjort oppmerksomme på faktafeil, sånn at vi kan korrigere dette i neste hefte. Nytt av året er at vi har samarbeidet med ungdomstrinnet på Mælan skole. Det har resultert i mange spennende bidrag, og en av tekstene har fått plass i årets hefte. Dette er et samarbeid vi vil fortsette med!

I jubileumsåret er det ekstra artig for oss at vi har med to artikler av Torvald Sund, Stjørnas lokale forfatter og dramatiker. Det setter vi stor pris på, men like stor pris setter vi på alle de andre bidragene som gjør at Stjørna Heimbygdslag sitt årshäfte kan utgis til jul hvert år. I år kan vi både skilte med artikler fra trofaste bidragsytere, samt flunkende nye penner. TUSEN TAKK! Håper skrivelysten er like stor til neste år! Oppfordrer med dette alle til å sende inn stoff til årshäftet i 2023.

Kos dere med årshäftet 2022!

På vegne av redaksjonskomiteen
Marit Jansen (Ansvarlig redaktør)
Dag Håvard Askim, Geir Sollie og Tor Stallvik
Stjorna.heimbygdslag@hotmail.com

Redaksjonen vil til slutt ønske alle våre lesere en RIKTIG GOD JUL!

Forsidebildet er tatt av John Arthur Winsjansen. Bildet viser lekteren Crete Joist. Den ble bygget i 1920 ved verftet Blackett's Concrete Ships Ltd., England. Båten er 57 meter lang og kunne laste opptil 1200 tonn. Den strandet 20. feb. 1943. Takk til Helene Solheim for design av årshäftet.

Trykt av: Fosen Trykkeri

Heimbygdslaget i 2022 <i>Kristin Breivoll</i>	4
Stjørna Heimbygdslag 20 år <i>Per Husby</i>	5
Gamle stier og nye veier på Selnes, samt veiarbeide <i>Bjarne J. M. Selnes</i>	8
Blindtarmbetennelse anno 1945 <i>Brit Laila Rødsjøscæther</i>	12
En niårings feiring av 17. mai <i>Eilert Bjørkvik</i>	13
Minner fra sildfisket på Stjørnfjorden <i>Jakob Saltnes</i>	14
Guttelaget Koto i Råkvåk <i>Eilert Bjørkvik</i>	15
Stjørnværingar fortel <i>Torvald Sund</i>	16
10-åringen som seilte alene fra Åfjord til Stjørna <i>Eilert Bjørkvik</i>	20
Kolbjørn Lie: En glemte krigshelt <i>Eilert Bjørkvik</i>	23
Akseldalsgrenda <i>Tor Stallvik</i>	26
Prost Løge <i>Torstein Hårsaker</i>	28
Den frilynte ungdomsrørsla <i>Tor Stallvik</i>	30
Fremtidsplaner <i>Sørfjordingen 1942, avskrift Dag Håvard Askim</i>	31
Jepsen på Frieri <i>Sørfjordingen 1942, avskrift Dag Håvard Askim</i>	32
Om sex og ved <i>ukjent kilde, avskrift Lars Bromstad</i>	33
Det kan gå bra, om det e trasi! <i>fra et skytterstevne, avskrift Inger Lisa Lillemo</i>	34
Lykkemynt på Råk <i>Karl Idar Frengen</i>	36
Da traktoren kom til Fessdalen <i>John Richard Hanssen</i>	40
Langvasslisetra <i>Kjetil Stormo</i>	42
Tre brødre kjempet for fedreland, men bare to vendte tilbake <i>Leif Karsten Dahlen</i>	44
Karl Bentzen <i>Torvald Sund</i>	48
Å bli gammel – da og no <i>Per Husby</i>	55
Min barndoms jul <i>Bjarne J. M. Selnes</i>	56

Rettelser fra årsheftet for 2021

- 1) I artikkelen “Jakt i Stjørna” s. 20, står det Anni Denstad under ett av bildene. Rett navn skal være Anni Myklebust.
- 2) Forfatter av artikkelen “Ungdomshuset Varden” s. 51 skal være Magnus Småvik.
- 3) Under bildet “Fyrlykta på Harbakken” s. 15, står det at bildet er tatt rundt 1950. En leser har gjort oss oppmerksom på at bildet må være fra siste halvdel av 50-tallet, ca. 1960 på grunn av barnas alder.
- 4) I etterordet i artikkelen om “Han Hallstein” s. 17, er rett innhold at han som 28 åring ble gift 22.06 1875.

Heimbygdslaget i 2022

ÅPEN DAG

Stjørna Heimbygdslag har gjennom hele året hatt ÅPEN DAG, hver onsdag kl. 12 - 15, på kontoret sitt på Mælan skole. Tilbudet er populært, og det blir fortalt mange historier fra gamle dager, både fra artige og triste hendelser. Tilbudet om ÅPEN DAG vil bli opprettholdt. Stikk innom for en kopp kaffe, en prat, innlevering av bilder og/eller protokoller/brev/dagbøker fra lag/foreninger eller private arkiv.

Temakvelder og arrangementer

Stjørna Heimbygdslag har arrangert fire temakvelder dette året. Temakveldene har handlet om Osaelvassdraget, registrering av gamle stedsnavn, historiene om småkraftverkene og notheng, kystens katedraler.

Vi har også i år deltatt på Anno 1930 i Råkvåg. Vi har fått innspilt fire film-snutter om sildetida med god hjelp fra Harald Sommersest. Han bidro i alle filmene: Sildehistoria, Prosessen om landnotfisket, Loddsula og Kvinnes kår. Filmene ble (og blir) spilt av kontinuerlig under hele Bryggeutstillinga sin åpningsstid.

Vi fylte 20 år i år. Vi feiret dette storstilt i november med nesten 100 deltakere. Vi hedret de som startet laget og har fått Stjørna Heimbygdslag til å bli et aktivt lag. Vi ga fire hedersgjester livslangt æresmedlemskap i laget: Per Husby, Eilert Bjørkvik, Elin Worpvik og Harald Sommersest. Vel fortjent, tusen takk!

Turer

I mai arrangerte Arctic Bus tur til Falstad-senteret. Vi ble med. Det ble en trivelig, men også en vemodig opplevelse. Flere av deltakerne har forfedre som ble tatt til fange under krigen, med ulikt utfall.

En fin sommerdag tok vi turen til Langvasslisetra, en hytte som er tuftet på en gammel seter på Langvatnet. Der fikk vi servert nyfisket ørret med smør og flatbrød. En av etterkommerne av setereierne, Kjetil Stormo, fortalte om setra og livet der, godt hjulpet av sine søstre Irene og Inga.

For å få innsikt i og kunnskap om samekultur og reindrift som drives på Fosen, inviterte vi oss til Aejrie Sijte i Namdalseid. Det er Sissel Stormo Holtan og Stian Furre som har satt opp en stor lavvo på sin eiendom for å gi folk en arena for «læring, mestring og sosialt fellesskap» (Fjordtilfjord). Nå fikk Stjørna Heimbygdslag gleden av å komme til denne areaen. Vi var ca. 30 stk. som fikk et godt foredrag av Sissel og Leif Jåma. Roar Børø underholdt oss med fin sang og Stian serverte det beste reinsdyrsoddet vi noen gang har smakt.

Arbeidsgrupper

Det er fokus på å få ferdigstilt seterprosjektet med flere seteromtaler, noen justeringer samt flere bilder. Bildegruppen jobber med registrering av skannede bilder inn i en database slik at de blir søkbare. De ønsker flere bilder fra «gammeltia». Heimbygdslaget tilbyr å skanne inn bilder som dere har – de kan komme til stor nytte for både nåtiden og framtiden. Innsamling av stedsnavn er i full gang. Nå gjenstår det å få navnene plottet inn på riktig sted på kartet.

Årsmøtet i laget ble gjennomført 25. april 2022. Følgende personer ble valgt til å sitte i styret:

Kristin Breivoll, leder. Eilif Rødsjø, nestleder. Ragnhild Rødsjø, kasserer. Marit Jansen, sekretær. Tor Stallvik, styremedlem. Vara: Geir Sollie, Jan Hulsund og John Magnus Aas. Revisor: Harald Sommersest med vara Didrik Frengen.

Bygdabok

To bind med gårds- og slektshistorier fra Sør-Stjørna har gått i trykken. Send melding til stjorna.heimbygdslag@hotmail.com for bestilling. Bind 1: Bjørnsvik, Husby, Mælan, Lillemo og Stormo. Bind 2: Hogsdalen, Rødsjø, Søraunet og Stranda.

Arbeid framover

«Hva skjer når ildsjelene kommer bort?» var et av spørsmålene i et dialogmøte jeg deltok på i regi Trøndelag Historielag. Og jeg tenkte: Hva gjør Stjørna Heimbygds-

slag i forbindelse med rekruttering? Hvordan tenne interessen tidlig i livet for heimbygds historie?

Før i tiden (før min tid), satt folkene «skumring». Da satt man samlet i kjøkkenkroken og SNAKKET sammen mens far og bestefar smattet på tobakks-pipen sin og det smalt koselig fra vedfyringa i komfyren. Da hadde man tid til å snakke, og det ble fortalt historier som ungene syntes var spennende – og som de husket senere i livet. Ingen hadde mobiltelefon, tenk det.

Jeg skriver ikke dette for å rose male datidens levemåte. Men jeg tenker at i tillegg til mobiltelefon så går det an å komme i kontakt med gårdsdagens måte å leve på. Hvordan sydde de igjen store hull i fiskegarnene sine? Hvordan hentet de og tørket torva de brukte til fyring? Hvordan laget de klær og hjelpemidler av rein-skinns? Fra saueull til genser – hvordan er den prosessen? Hvordan og hvorfor brukes en vevstol?

Nå skal vi gjøre det i praksis. Mælan skole tar gamle håndverkstradisjoner inn i sin læreplan, og Heimbygdslaget stiller med folk, utstyr og kompetanse. Skolen bestemmer innholdet for hvert år.

Et frø må vannes for å spire. Altså må muligheten for å få interesse starte et sted – og den må vedlikeholdes. Kanskje fikk også du som er 30-40+ lyst til å være med? Det er fullt mulig.

Med disse tanker om rekruttering tror jeg Stjørna Heimbygdslag har en lysende og betryggende framtid!

STOR TAKK til alle som bidrar og GOD JUL – kos deg med årshftet!

– **Kristin, leder**

Stjørna Heimbygdslag

20-ÅRS JUBILEUM

av Per Husby

20 år er ikke lang tid, men det kan være godt med et tilbakeblikk på hvordan det har gått i disse 20 årene. Som det ofte er, blir en fornøyd med noe og skuffet over noe en ikke har fått til. Slik er det i Stjørna Heimbygdslag også.

Vi kan være stolte av hvor mange som har sluttet opp om laget – flere medlemmer enn noen andre historielag i Fosen. Et populært årshfte med navnet «Stjørna, Heimbygda vår» som får fram gode minner. Mange møter og turer har gitt mer kunnskap om bygda vår.

Så er det noe det er lagt ned mye arbeid i, uten at en har fått det til som en ønsket. Bygdeboka har latt vente på seg, men mye tid er brukt i forarbeidet. Nå er noe på gang. Å lage et museum på Fossbrygga, av samlingen av gjenstander på Salteriet, har ikke lyktes slik vi ville. Der skjer det også positive ting nå.

Nå er det en ny vind som blåser. Det er ei som har tatt rorkulden og roper ut. «mainn dokk opp no kvinnfolk og kara, ta samse tak». Jammen har virvelvinden fått fart på skuta.

Oppstarten

24. november 2002 ble Stjørna Heimbygdslag stiftet på biblioteket på Mælan skole. Forslaget til vedtekter, navn og styre ble vedtatt. Det ble bestemt kontingent på kr. 100 og de ni frammøtte: Lars Bromstad, Eilert Bjørkvik, Leif Ersøybakk, John Magnus Aas, Willy Husby, Torbjørn Aune, Per Husby, Morten Fenstad og Tor Anders Aune tegnet seg som medlemmer. Styret som ble valgt bestod av leder Per Husby, nestleder Øystein Øvergård, sekretær Lars Bromstad, kasserer Elsa Børø og styremedlem Leif Ersøybakk. Revisor Harald Sommersteth og valgkomite Arnt Otterstad, Didrik Frenge og Morten Fenstad.

Formål

I § 1 i vedtektene står det; «Laget har som formål å fremme interessen for slekts- og

lokalhistorie og kulturarv, samle inn og ta vare på alt som har betydning for Stjørnas historie og som kan fortelle om folks levevilkår gjennom tidene». For å få til dette kan laget ha møter, foreta registreringer og innsamling av språk, stedsnavn og bilder. Laget kan også arbeide for å få utgitt bygdabok, medlemsblad og historiske skrifter. De kan informere og kommunisere på internett, samt arbeide for vern av fornminner og kulturminner.

Har laget arbeidet mot formålet?

Det kan ubetinget svares at laget har arbeidet mot det som er formålet med laget. På noen områder er det arbeidet meget godt; som med innsamling av opplysninger om historien til Stjørna og at dette er blitt publisert gjennom årshftene, bøkene om Hegvik kirke og Ramsvik kirke og Erintringer av notbasen Matias Sommersteth. Det er samlet inn flere tusen bilder som etter hvert er blitt arkivert, katalogisert og publisert.

Laget overtok ansvaret for samlingen til Råkvåg Veteranbåtforening som var lagret på brygga Salteriet i Råkvåg. Gjenstandene, flere hundre, ble fotografert og registrert for å kunne utstilles på Fossbrygga. Det ble sammen med Museet Kystens Arv laget en plan for samarbeid med dem og Salteriet, Karl Idar Frenge, eier av Fossbrygga, og Stjørna Heimbygdslag. Opplegget lot seg ikke gjennomføre da bestyrer Bernt Brevik ved Kystens Arv ikke hadde klarert planene med sine overordnede. Heimbygdslaget, sammen med eier av Fossbrygga og styret i Salteriet, fortsatte med å bygge opp utstillinga på Fossbrygga. De fikk betydelige midler til bru til Salteriet og legging av gulv på Fossbrygga. Vi fikk også god hjelp av museet på Sverresborg.

Bygdebok

Å få til bygdebok for Stjørna har en lang historie. I 1902 sendte lærer på Mælan skole Johannes P. Husby brev til det nyalgte Skjörn Herredstyre med oppfordring

om å ta initiativ til å få skrive ned herredets historie. Han foreslo å oppfordre noen av herredets lærere til å begynne å skrive ned historien. Dessverre skjedde ingen ting da, men på midten av 1960-åra kom det i gang en bygdeboknemnd for Stjørna der Hans Bromstad og Eilert Bjørkvik var mest aktive. Det ble laget planer for arbeidet og søkt om midler. Dette var da Stjørna ble delt mellom Bjugn og Rissa. Det ble søkt Stjørna formannskap i 1963 om midler. Formannskapet oppnevnte 8 medlemmer til Bygdeboknemnd og ville senere ta stilling til et beløp til formålet. I 1964 bevilget nye Rissa formannskap kr. 5 000 til bygdebok, men pengene gikk nok til andre deler av kommunen.

Da Stjørna Heimbygdslag var stiftet, ble saken tatt opp på nytt med kommunen i brev 30.08.2004 med søknad om tilskudd på kr. 135 000. Det var lagt ved detaljert plan for arbeidet og avtale med Eilert Bjørkvik om at ha påtok seg arbeidet med skriving uten godtgjørelse. Det ble avslag, da pengene var brukt i gamle Rissa og Stadsbygd. Vi søkte Torstein Erbos gavefond til minne om Nikolai Dahl der vi argumenterte med at vi ville omtale han i ei bygdebok. Vi fikk kr. 50 000.

Eilert Bjørkvik fortsatte arbeidet med innsamling av opplysninger og har samlet fakta for alle gårdsnummer i gamle Stjørna kommune. Dette er et godt grunnlag for å få til bygdebok for hele den gamle kommunen. Det er likevel et betydelig arbeid som gjenstår med å sette dette stoffet inn i et manus for trykking. Det krever mye tid å få samlet inn opplysningene om personer i en bok om gårds- og slekts historie. Særlig for de som er yngre enn 60-70 år, da det ikke er tilgang til kirkebok eller lignende kilder for denne aldersgruppen.

Status i dag, er at det er ferdige manus for gårdene i Sørfjorden. Planen er å få trykt dette i to mindre bind før jul i 2022. Dette er gårds- og slekts historie som omhandler alle eiendommer på 9 gårdsnummer. Innholdet er basert på materiale som Eilert Bjørkvik har samlet.

Aktiviteter i Heimbygds- laget i de første 20 åra

I årsmeldingen for 2003 nevnes at det er kommet egen internettside. På Selnes er det holdt et godt besøkt møte der Eilert Bjørkvik orienterte om registrering og samling av historisk stoff. Det ble også holdt en historisk vandring der om oldtidsfunn. På Mælan var det møte for planlegging av vinterens aktiviteter. Det ble sendt søknad til Rissa kommune om støtte til bygdebok og Eilert Bjørkvik ville starte opp arbeidet. Laget var også blitt medlem av Landslaget for lokalhistorie og Sør-Trøndelag Historielag, noe som ga mulighet til å få statlig støtte til dekning av kostnader.

I 2004 var medlemsaktiviteten viktig. Det ble holdt møter på Mælan, i Fevåg og Råkvåg. Særlig var gammel bosetting, veier og bilder blitt tatt opp. Avslag fra kommunen om støtte til bygdebok. På Selnes ble det holdt kulturminnedag med steking av laks i grop og ekte «sildsup», samt omvisning på gammel bosetting med over 100 besøkende. Med velvilje fra Mælan skole fikk vi fast møteplass på biblioteket og arkivplass.

I 2005 ble medlemsmøter holdt på Mælan og i Råkvåg. Arbeidet med bygdeboka kom i gang da Eilert var blitt pensjonist og bosatt i Rissa. Pengestøtte var vanskelig å få, men flere partier hadde saken på programmet. Dialektkveld ble gjennomført i Fritun med Tor Erik Jenstad samt musikk av Søndre Trondhjems Spellmannslag. Innsamling av bilder tok fart med innkjøp av fotoscanner og Lars Bromstad som ansvarlig. Lars og Per var på kurs på Sverresborg om bildeinnsamling. Eilert og Per var på kurs i Sør-Trøndelag historielag om samme tema. Det viktigste var nok at vi fikk gitt ut vårt første årshfte «Stjørna, Heimbygd vår». Nå rundet medlemstallet 100 og fler skulle det bli.

2006 ble et år med aktiviteter i samme lei. Medlemsmøtene handlet om gamle dager og innsamling av opplysninger og bilder fortsatte. Den Europeiske kulturdag for 2006 om «Steder for ankomst og avreise» holdt Heimbygdslaget på Salteriet med stortingsmann Anders Aune som foredragsholder om hjemkomst fra tysk fangenskap. Eilert fortalte om rutebåttrafikken og Per om emigrasjon til Amerika. Årshftet ble godt mottatt, medlemstallet økte, og mange årshfetter ble solgt på flere steder.

I 2007 var det færre medlemsmøter. Aktiviteten ble lagt i innsamling av bilder og slektsopplysninger til bygdeboka. Vi hadde trua på at boka kunne komme ut snart. Det var kulturminnedag på Selnes med nyåpning av kaia og besøk av seildampskipet «Hansteen». På kvelden var det møte på Åsvang, der forfatteren Bjørn Nilsen fortalte om slekta si fra Stjørna og om boka si om Nikolai Dahl fra Selnes. Fra minnefondet etter Nikolai Dahl har Heimbygdslaget to ganger fått betydelige beløp. Sammen med Bjørn Nilsen har vi utfordret Trondheim kommune om å få reist et minne etter Dahl på Brattøra. For første gang deltok Heimbygdslaget i Råkvåg Anno 1930.

Bildeinnsamlingen ble styrket i 2008 med gruppa Lars Bromstad, Leif Ersøybakk og John Magnus Aas. Det ble arbeidet med å få lagt ut bildene. Heimesida er ikke bra, men Inger Lisa Lillemo arbeider for å få bedret den. På Anno'n ble det vist film av Evald Otterstad med intervju av folk fra Stjørna. Heimbygdslaget kom inn på ordningen Grasrotandelen til Norsk Tipping som kom til å gi betydelig midler til laget.

Kultur ble viktig i 2009. Laget hadde månedens historiske bilde, busstur i Stjørna med lokale guider og tur på Selnesfjellet for å se på gamle setertufter. På Refsnes ble det arrangert Sør-Trøndelags kulturminnedag. I juli var det tur til Holvatnet, og i september tur til Torsenget hvor Morten Fenstad fortalte om restaurering av den 150 år gamle stua. Ramsvik kirke var 100 år og Eilert hadde skrevet jubileumsberetning som Heimbygdslaget støttet trykkingen av. Hjemmesida fikk ny utforming som var enklere å oppdatere.

I 2010 var det kulturtur til den gamle boplassen Tobakkvika. Seterprosjektet kom i gang med merking og omtale av alle setrene. Kommunen støttet dette med kr.10.000 til kjøp av merkeutstyr og Leif Ersøybakk tok feltarbeidet. Møteprogrammet «Gammeltida» var aktivt med 3 - 4 møter høst og vår. Heimbygdslaget ble engasjert i «Gamle veiminner» med Sagabrua, ved Dalen og Fevåg samt Kleivabakken. Harald Storflor fra Vegvesenet bidro med råd og penger.

Medlemstallet nærmet seg 200 og årshfettene økte i størrelse og opplag. Vi traff godt med innholdet i årshfettene som er variert og fremkaller gode minner. Det er blitt en gruppe bidragsytere som har mye på hjertet. Høstturen 2011 gikk til Kvernhusdalen med Berghola fra Steinalderen og mølla som ble brukt fram til midt på

1950- 1960-tallet. Arbeidet med Kleivabakken og Sagabrua er kommet langt.

I 2012 var medlemstallet kommet opp i 243. Veiprosjektet var ferdig og ble feiret i Saga med taler, musikkorps fra Mælan og servering av grillert laks sponset av Lerøy smoltanlegg like ved. Høstturen ble tatt til Nordelva, men oppmøtet var lite. Heimbygdslaget vedtok dette året å bli med som eier i Salteriet Kulturbrygge AS. Det ble 4 eiere som leide brygga av Terje Stallvik. Formålet for Heimbygdslaget var å ta vare på alle gjenstandene som den nedlagte Veteranbåtforeningen hadde samlet og som var lagret på Salteriet.

Turen i 2013 gikk til øya Halten med båt sammen med historielaget «Mølnargården». Turen ble vellykket med fint vær og trivelig selskap med samme historieinteresse. Det ble starten på arbeidet med å få til en utstilling på Fossbrygga i samarbeid med Museet Kystens Arv. Dette året ble det lagt vekt på å få samlet materiale og opplysninger om lag og foreninger som var og hadde vært i Stjørna før alt gikk i glemmeboka.

I 2014 ble gjenstandene på Salteriet fotografert og registrert av en ivrig gjeng. Det var viktig å få på korrekte navn og bruksområder. Høstturen gikk til boplassen Ytre Dueskardet, Kippneset og Brannvika. Fint vær og stort oppmøte. Gravminnene på Husby gravplass ble registrert for «Slekt og data». De legger opplysningene ut på sin internettside så alle slektsinteresserte kan finne opplysningene. De fleste setrene er nå registrert.

Tyssbotn var turmålet i 2015 med gode orienteringer og godt oppmøte. Etterpå var vi på «Dampskipskaia» i Stallvika. Lag og foreninger var tema på møter og innsamling av materiale fortsatte. På tross av motstand ble arbeidet med utstillingen på Fossbrygga og bru til Salteriet intensivert. Utforminga hjalp museet på Sverresborg med. Gravstøttene på Husby var tilgjengelig digitalt. Boka om notbasen Matias Sommerseth var ferdig, og Heimbygdslaget fikk overskuddet av salget. Rissa Utvikling bidro med kr. 100.000, som ble brukt til trykking av boka og oppgradering av Fossbrygga og gangbru.

«Gammeldagan» hadde mange tema på programmet i 2017 og var godt besøkt. Vårturen gikk til seterplassen Ramsbakken med orientering av Petter Larsen om båttransport av høy på båt til Råkvåg. Om høsten gikk turen til Stampen i Haugsdalen, der Lars Bromstad fortalte

STYRET

STYRELEDERE:

Per Husby	2002 – 2011
Eilif Rødsjø	2011 - 2019
Knut Nesset	2020 – 2020
Kristin Breivoll	2021 -

NESTLEDERE:

Øystein Øvergård	2002 – 2008
Arne Stranden	2009 – 2014
Knut Nesset	2015 – 2019
Eilif Rødsjø	2020 -

KASSERERE:

Elsa Børø	2002 – 2003
Elin Worpvik	2003 – 2021
Ragnhild Rødsjø	2021 -

SEKRETÆRER:

Lars Bromstad	2002 - 2012
John Magnus Aas	2013 – 2021
Marit Jansen	2021 -

STYREMEDLEMMER:

Leif Ersøybakk	2002 – 2014
Eilif Tetli	2015 – 2016
Tor Stallvik	2017 -

REVISOR:

Harald Sommerseth	2002 –
-------------------	--------

REDAKTØRER: «Stjørna Heimbygda vår»

Per Husby	2004 - 2018
Tore Otterstad	2019 – 2020
Marit Jansen	2021 -

om setra. Utstillinga på Fossbrygga ble tatt i bruk etter dyktig innsats. Mye gjensto før det ble slik vi ønsket det skulle være. Grasrotandelen fra tippere er nå kommet opp i nesten kr. 18.000 i året. Heimbygds-laget engasjerte seg også med merking av turløyper i Sørfjorden.

På Anno 1930 i Råkvåg hadde Heimbygds-laget utstilling og orienteringer. I 2018 var temaet *maleren Kåre Bromstad*. Foto av hans relieff på Mælan skole, som ble revet, settes opp i eget rom på nyskolen. Det var vårtur med historisk vandring på Frengen og høsttur til Gjølgalia gård med fortelling om gamle skrifter og fjellmalerier ved Gjølgatnet.

Turene i 2019 gikk til Museet Kystens Arv og Tobakkvika. På museet var det omvisning på verkstedet og det nye båthuset. På Tobakkvika fortalte Åse Hammer hvordan det var å vokse opp på en slik plass og Eilert Bjørkvik orienterte om plassens historie. Godt oppmøte begge steder. «Gammeldagan» ble holdt med mange gode emner, men oppmøte varierte. Heimbygdslaget deltok på Anno 1930 på Salteriet, men med lite besøk så opplegget må nok endres. Det var møter med både Kystens Arv og Museene i Sør-Trøndelag om Fossbrygga, men det ga ingen hjelp til å komme videre.

Året 2020 startet som vanlig, men så kom 12. mars da landet ble stengt ned på grunn av korona. To temakvelder ble holdt. Besøk i februar i Stallvika med Varghiets historie som tema og orientering ved

Tor Stallvik og Tore Melhus. I mars ble det holdt møte på Mælan skole og temaet var: «Utvandringen til Amerika» ved Per Husby og Eilert Bjørkvik. I september var det møte der John Arthur Winsjansen viste bilder fra Stjørna. I oktober var det møte på Fritun der Torvald Sund kåserte om «Lokalhistorie og teater». Planene for resten av året måtte innstilles. «Stjørna. Heimbygda vår» ble utgitt som vanlig med Tore Otterstad som redaktør. Han døde av hjernekreft 1. mai 2021. Et stort og trist tap for oss alle.

I 2021 skjedde det store endringer i Heimbygdslaget. Det ble en kvinnelig styreleder, Kristin Breivoll på årsmøtet 25. august 2021, og ny kasserer Ragnhild Rødsjø, da Elin Worpvik sluttet etter 18 år. Turen gikk dette året til Mølnargården i Bjugn, og laget ble orientert om deres arbeid. Fram til mai var det umulig å holde åpne møter, men det ble lagt planer, og laget fikk omsider eget møterom i det gamle biblioteket på Mælan skole. En dugnads-gjeng ordnet fint møterom og mange ga møbler og utstyr. Kontoret holdt åpent en dag per uke og ble et samlingssted. En gruppe systematiserte bildesamlingen. Arbeidet med bygdebok for Sørfjorden ble startet opp. Heimesida ble lagt om og ble mer informativ. Det ble laget egen facebookside som lettet kontakten med medlemmer og andre. Forholdet til Salt-eriet og arbeidet med Fossbrygge ble tatt opp og det skjer positiv utvikling. Det ble en ny glød i laget.

Status etter 20 år.

Hovedkonklusjonen må bli at Stjørna Heimbygds-laget har gjort en god jobb for å få fram historia til kommunen. Årsheftet er blitt populært. Hvis en søker på inter-nett etter opplysninger om Stjørna, vil man svært ofte få svar fra det som har stått i årsheftene våre. Alle årsheftene er transkribert og lagret på Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana. De kan søkes digitalt av alle.

Det er blitt tatt vare på mye historie ved innsamling av bilder, opplysning om alle setre, besøk på mange steder med historiske orienteringer. Nå er arbeidet med innsamling og arkivering av gamle stad-navn godt i gang. Gamle veier er tegnet inn på kart, fortøyningsplasser merket på kart.

Eilert Bjørkvik har samlet og skrevet ned store deler av historia til alle gårdsnum-mer i Stjørna. Det gjenstår å få det over i et manus som kan gis ut i bokform. Det krever mye arbeid med innsamling av nyere fakta og slektsopplysninger. Starten er gjort med gårdene i Sørfjorden.

Å få til et museum på Fossbrygga er ikke skrinlagt på tross av all motstand. Det har skjedd mye i 2022 også der.

Det er bare å glede seg til forsettelsen!

GAMLE STIER OG NYE VEIER PÅ SELNES, SAMT VEIARBEIDE

av Bjarne J. M. Selnes

I riktig gamle dager var det et veikryss like sør for Nilsbrua på Selnes. Den ene veien kom fra Øyan via Jensmarka, Hagenmarka og gikk videre til veikrysset og over brua og opp til Gangstøveien, som går fra sjøen i Gangstøa og til Selnes-bukta. Den nederste, østre delen av veien gikk under navnet Sjøveien. - I den senere tid har veien som starter ved hovedveien, ved den nedlagte butikken, og går videre over Nilsbrua blitt innlemmet i Gangstøveien.

En annen vei kom fra Stranda, Dahlmoen, og like før Dampen gikk den på skrå oppover til den gamle skolen, og hadde forbindelse med veien til Hagenmarka. Fra Dampen gikk veien til Refsneshagen og gården Refsnæs. Fra veikrysset ved Nilsbrua gikk det også en vei over en annen bru over Selnesbekken, som her gjør en sving. Omtrent i rett linje gikk denne veien oppover til Åsahøgda, og videre over Skjærvikhaugen til Hafella. - Dette var før bilens tid, og disse veiene var smale og beregnet for hestekjøring. Det finnes en gammel tegning fra 1868 på Statsarkivet, hvor bl.a. endel stier/veier på Selnes er tegnet inn.

Oppe ved Skjærvikhaugen sto det et gammelt sommerfjøs, tilhørende Olaf Selnes. Jeg har fått fortalt at under melking oppe ved sommerfjøset i 1920-årene, ble det et tordenvær, og et kulelyn slo ned, og de kunne se at det roterte rundt melkebøtene! Men det gjorde ingen skade.

Fra Åsahøgda og ned til Gangstøa gikk det en gammel sti, Åsaveien. I 2007 ble en del av denne flyttet og utvidet til kjørevei for bil. Videre gikk det en brei sti, som også ble brukt til hestekjøring, fra Øvre Gangstø og ned til sjøen langs et steingjerde, men denne veien ble rasert bort i midten av 1970-årene, mens steingjerdet ble fjernet noen år tidligere.

Omkring 1900 og utover årene, ble det bygd ny hovedvei og vei til Refsneshagen, og grunneierne avsto grunn også til de nye veiene i 1907. Under veiarbeidet ved Tøndervika, skjedde en fryktelig ulykke

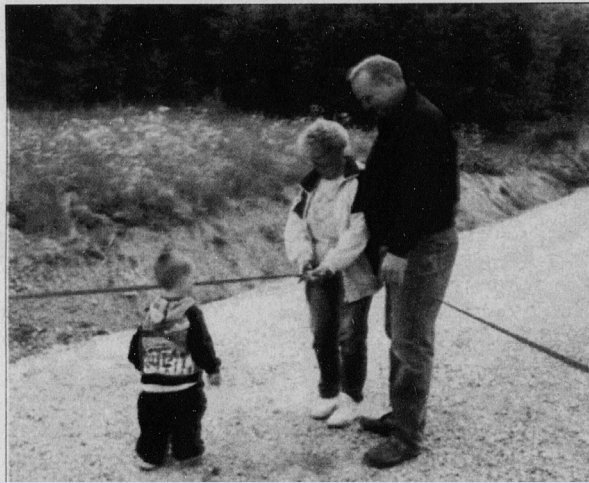
Veiarbeidere ved Tøndervika, 1921 eller 22. Fra venstre: 1- Ingvald Stormo, 2- Helmer «Legda» Selnes, 3- Jens Selnes, 4- Einar Eriksen, 5- Petter «Haggan» Johansen Refsnæs, 6- Olaf Hafell, 7- Bjarne K. Selnes, 8- Severin Frengen. Foto: Johan A. N. Selnes, arkiv nr. 508.

under skyting i 1913. Skytebasen, Thomas Andersen Uglem (f.1878 i Selbu), hadde tent luntent, men skuddet gikk ikke av. Etter en tid gikk han bort for å lade på nytt, men da smalt det. Han ble alvorlig skadet og sendt til sykehuset i Trondheim hvor han døde tre dager etter ulykken. (Se min artikkel om hendelsen i Årsheftet nr. 3. 2007.)

Den gamle veien fra veikrysset ved Nilsbrua til Åsahøgda, Skjærvikhaugen og til Hafella ble etter hvert mindre brukt, og mye av den er borte i dag. Det som er igjen av den, går fortsatt under navnet Gammelveien. Veien fra Hagenmarka ble omlagt i 1957, da den gamle veien var trafikkfarlig der den krysset med den nye veien ved butikken til O. H. Stallvik. Hjalmar Berget planerte den nye gårdsveien, og la igjen gammelveien med bulldoser, forteller Arnljot, hans sønn. Et stykke innafor Selnesbrygga ble det sommeren 2007 laget ny vei opp til hyttene. Veien fikk navnet «Mor Åses vei». (Se utklipp fra Fosna-Folket.) Over Dalaelva var det opprinnelig en gammel bru, som en visst-

nok ser rester av i dag. Her ble det bygget bru i 1912.

Men denne brua ble fornyet med ny bru i 1979, og veien rettet ut. Adresseavisen, 13. juni 1979 skriver at det hittil har kostet 700 000,- kroner, men at det vil komme på over en million før arbeidet er ferdig. - Jomar Dahlen forteller at i forbindelse med at veien ble utvidet, var det et par plasser at gamle telefonstolper havnet i veibanen. Disse ble bare saget over, og resten ble stående igjen. I dag kan en se fordypninger i asfalten der de sto. Han forteller videre at murene etter bebyggelsen på Kvernhusdalsmoen til Petter Nilsen «Fjæra» ble brukt som fyllmasse ved brua. Likeså forteller Leif Ersøybakk, som da eide Hagenmarka, at når det gamle fjøset på gården ble revet i 1978, ble murene kjørt til brua som fyllmasse. Emil Wingan i Gangstøa hadde etter krigen en traktor (opprinnelig en bil som var ombygd til traktor med en liten platt), som ble brukt på småbruket, også da det var forpaktet av Nils Teigen, Johan Pettersen og tilsist Olaf Selnes, før småbruket ble solgt.

Ny hyttevei åpnet

RISSA: En ny hyttevei ble forleden offisielt åpnet på Selnes. I fravær av ordføreren ledet Morten Flenstad åpningen. Åse Skjærvø sto for klipping av snora. Hun har også gitt veien navn: Mor Åses vei. Johannes T. Husby har bygd veien, som er 200 meter lang. På bildet ser vi Åse Skjærvø klippe snora, Morten Flenstad og Tobias Aune som ser på.

Foto: Jan Aune

Ny «hyttevei» åpnes. - Fosna-Folket, 10. juli 2007.

Den siste som brukte traktoren var Pettersen i 1952, men bensinpumpen sviktet. Problemet løste han ved å sette opp en stang på traktoren og hengt bensintanken oppe i stangen, og problemet var løst! Senere ble traktoren solgt på auksjon, og Olaf bød én krone på skøy, og han fikk tilbudet, da det ikke kom flere bud! Nå ble traktoren stående ute og ruste i årevis hos Olaf, og til slutt ble den slept innover til Dalabrua i 1979, og dumpet i fyllmassen. Den gamle brua fra 1912 ble stående igjen som et minne fra gamle dager.

I den senere tid har veier uten navn, fått navn. En slik vei er gårdsveien opp til gården Dahlen, som nå heter «Nekolai Dahls vei». Ellers er det et par veier opp til hyttefeltene som har fått navnene «Skjærvikhaugan» og «Sørhaugan». Fra gården Hårberg og gjennom skogen til Gangstøstranda ble det bygd vei i starten av 1970-årene, da Gangstøstranda ble dyrket opp, forteller Per Arthur Hårberg. På veiens høyeste punkt heter det Gangstømoen. I dagligtale heter denne veien «Hårbergveien» blant folk. «Legdaveien» starter like ovafor Dampen og går opp den gamle gårdsveien til Jensmarka, nå Berget, og videre på en nyere vei, som ble

ferdigbygd i 1981 til bebyggelsen på Legda. I gamle dager gikk det en sti oppover bakken ved Nystua og opp til Legda. Veien fra Dampen til Refsneshagen fikk navnet «Refsnesveien», og selve riksveien fikk navnet «Selnesveien», som starter ved Frengen veidele, og ender ved Fiksdal veidele.

Statens Veivesen i Sør-Trøndelag gir ut «Vegposten», og i nr. 1 - 1991, skriver de at i året 1919 sendte Vegdirektøren ut en melding om at tiden var inne til en delvis avløsning av hestetransportene med motorkjøretøyer. I 1920 anskaffet Veivesenet ny lastebil i Stjørna, og sjåføren var fra Støren og het Olaf Grytdal (1897-1981). Han losjerte i 1920 hos Ove Hagen, og er notert som sjåfør på veivesenets lastebil.

Anker Dahlemo fortalte meg at det også ble brukt en tilhenger til bilen, men den hadde ikke tipp. Tilhengeren var imidlertid slik innrettet at gruslasset kunne slippes rett ned, og så ble grusen jevnet ut for hånd etterpå. Da bilen ikke var i bruk, sto den parkert i Fevåg. Sigvart Kjelsli fortalte meg engang at han og de andre elevene på skolen skar biter av dekkene, som var av hel gummi, og brukte til viskelær!

I Dagsposten 10. oktober 1922, skriver min far: «I sommer – den 4. juli – overleverte staten Stjørnas kommune det nye veianlegg Fevågskaret – Mælan. Linjen ble befart i 4 biler av representanter for stat og kommune. Etter endt befaring innbød herredet på en stilig middag hos handelsmann E. O. Refsnæs i Refsneshagen».

Før 1. januar 2010 het veien Riksvei 718, men etter at regionsreformen trådte i kraft har den status som Fylkesvei 718.

Grytdal ble gift i Støren kirke 6. juni 1922 med Karen Sofie Hafell (1902-1985) fra Stjørna, og bopel er oppgitt til Bakkely, Røttum, hvor de bodde og fikk flere barn. Jeg var i kontakt med Rolf Hovind, svigersønn til Olaf Grytdal i 2002, men han eller ingen andre i familien kunne gi svar på hvor lenge Grytdal var i Stjørna.

Det finnes flere bilder av bl.a. Olaf Grytdal og Sofie på fjellturer i tiden mens de var på Selnes.

Veiarbeidere ved Dampen på Selnes, 1921 eller 22. Fra venstre: 1- Bjarne Kristiansen Selnes, (han reiste til Amerika våren 1923), 2- Ole Selnes, anleggsformann (han ble senere veioppsynsmann i Støren), 3- Einar Eriksen, 4- Ingvald Stormo, 5- Alfred Sagen, 6- Olaf Hafell. Bildet sto i Fosna-Folket, 2. februar 2010. - Foto: Johan A. N. Selnes, arkiv. nr. 509.

Ny bru over Dalaelva. - Jeg tok dette bildet i påsken 1979, og vi kan se min bil, en Variant stasjonsvogn, parkert bortafor den gamle og nye bruen. - Foto: Bj. Selnes.

Pyntet til fest. Fra middagen hos handelsmann E. O. Refsnes 4. juli 1922, da staten overleverte veianlegget Fevågskaret – Mælan til Stjørna kommune. - Legg merke til modellen av Sagabrua med gelender midt på bildet, som antagelig er et konditorarbeide. Bildet sto i Fosna-Folket, 17. februar 2004. Foto: Johan A. N. Selnes, arkiv nr. 512.

I nord-østlig retning fra det omtalte sommerfjøs, var det et grustak i sin tid, hvor det ble hentet grus. Ellers ble grusen hentet fra grustaket i Saga, og den nye veien ble gruset etter behov. Jomar Dahlen forteller at i 1950-årene kjørte disse grus i Stjørna: Martin Salbubekk, Fevåg, Noralf Dahlen, Sigvart Kjelsli, begge Revsneshagen, Ottar Strand, han flyttet til Stallvika, Sigurd Jensen, Martin Enebakk, Guttorm Moholt, Olav Rødsjø, alle fire Husbysjøen, Ove Dueskar, Atle Skilleås, begge Ny Jord og Reidar Rødsjø, Høybakken. Av disse er det i dag bare Enebakk og Moholt som driver lastebilnæring. Veien ble også skrapet med en veiskrape når det trengtes. Denne jobben hadde også Noralf Dahlen, og Jens Selnes sto på skrapen og styrte og justerte skrapingen. Når veien var tørr, ble den strødd med klorkalsium forbi bebyggelsen for å ta bort støvet. På farlige strekninger av veien, ble det satt opp stabbesteiner. De er senere erstattet med stålskinner.

Om vinteren ble det satt opp såkalte snøskjermer langs utsatte plasser langs veien for å hindre at snøen skulle legge seg i veien. Likevel føk veien igjen enkelte steder, og brøytebilen fikk problemer, og de måtte bruke spade og måke bort snøen! Gropa, et stykke ovafor Dampen, var en slik utsatt plass. Når det ble is etter veien, ble det strødd sand på den ene siden langs veien, og bilene brukte ofte kjøttinger. På den andre siden av veien skulle det være føre for spark, for de som brukte det som fremkomst-middel. Veien ble asfaltert i 1985 på Selnes.

Jeg hadde en artikkel i Fosna-Folket 3. desember 1987 med bilde av Vegvesenets første bil i Stjørna. Etterpå fikk jeg

Buktakken, endel av det nye veianlegget Fevågskaret – Mælan i 1922. Til venstre ses Frevangsbukta og i bakgrunn ses Gangstøa og Selnes. Legg merke til stabbesteinene. - Foto: Johan A. N. Selnes, arkiv nr. 234.

bestilling av bildet fra Ingebjørg Hovind, datteren til Olaf Grytdal. Hun ville absolutt at jeg skulle ordne flere bilder til henne, da hun aldri hadde sett bildet før. En stund etterpå kom både bilde og artikkelen jeg hadde i Fosna-Folket inn i Vegvesenets interne blad i Sør-Trøndelag, Vegposten nr. 1 – 1988. I dette bladet står det at det er «sakset» fra Fosna-Folket 3. desember 1987. Artikkelen er gjengitt ordrett, bortsett fra at under fotografiet er det tilføyet: «Bilde er utlånt av Ingebjørg Hovind, Lundamo». I 1998 ble igjen bildet brukt i en bok som Statens vegvesen gav ut. Boken heter «Vegsentralen i Sør-Trøndelag – historie og utvikling». Året etter, 9. september 1999 gav Posten, i samarbeide med avisen VG ut boken «Folkets bilder», og her finner vi igjen bildet med fotografens navn.

I tillegg kan jeg nevne at i forbindelse med Det Norske Arbeiderpartis 100 års jubileum i 1987, ble det foretatt en innsamling av gamle fotografier fra arbeiderbevegelsen og arbeiderklassens historie. I denne sammenheng fikk blant andre også dette

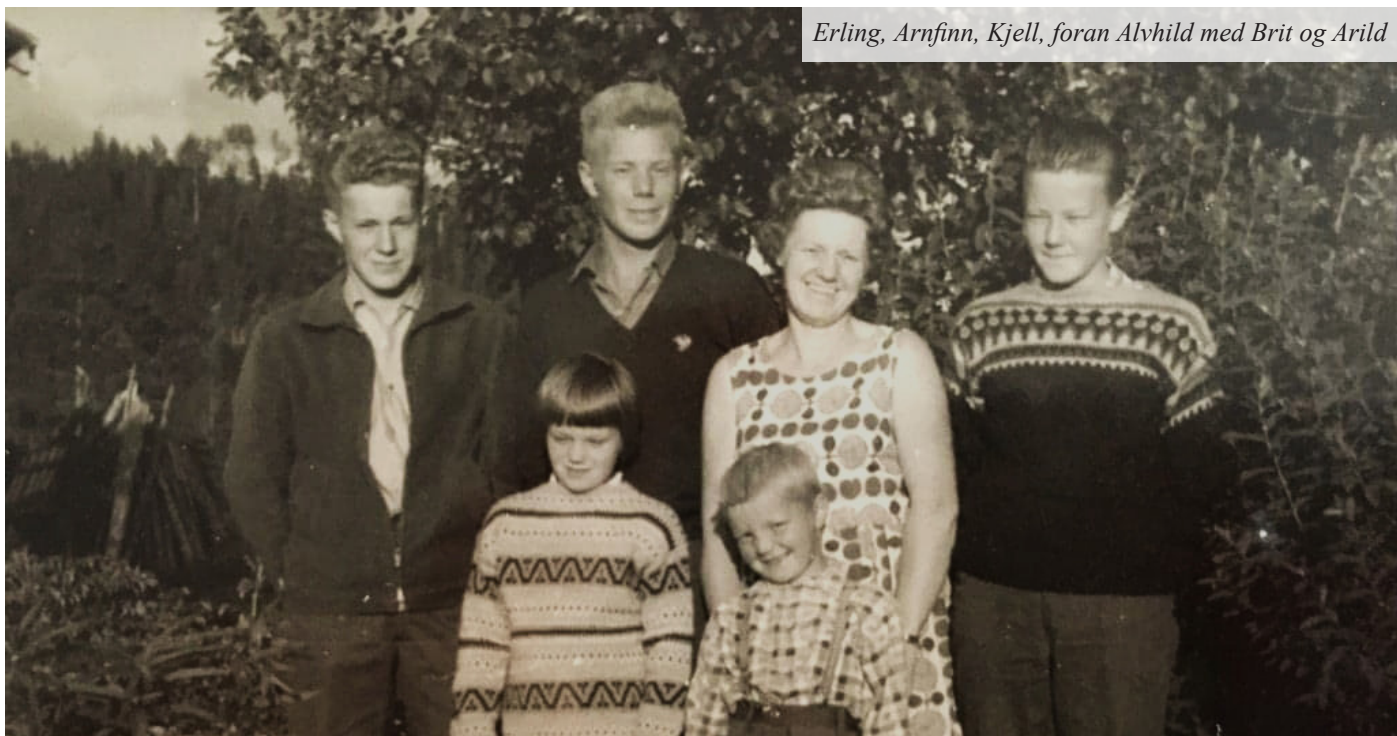
fotografiet diplom, og er nå oppbevart i arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo.

For 10 år siden hadde avisen Fosna-Folket et par artikler om «Vegminner i Stjørna», fredag 8. juni og fredag 15. juni 2012. Avisen skriver blant annet: «Sammen med Statens vegvesen har Heimbygds-laget pusset opp tre gamle vegminner i Stjørna. Det er Saga bru, Dalen bru og Kleivabakken. Dette skal markeres ved Saga bru lørdag hvor det blant annet blir avduking av ei informasjonstavle. Mælan skolekorps skal delta med musikk, og en veteranbilkortesje skal passere stedet. Harald Storflor fra Statens vegvesen og Per Husby og Eilert Bjørkvik fra Stjørna Heimbygdslag skal også bidra». Avisen forteller videre at markeringen ble startet med at leder i Stjørna Heimbygdslag, Per Husby, ønsket alle velkommen, og ga vegvesenet æren for at dette prosjektet har blitt gjennomført. Avisen har flere bilder fra markeringen, bl.a. Saga bru, og bilde fra Saga i gamle dager, fra J. Selnes fotoarkiv nr. 482.

Her ser vi Ottar Strand med sin bil, som brøyter veien ved Fevågskaret i 1947. Til høyre ser vi Ottar Strand i genser og til venstre Jonny Hårsaker. Fotoet er utlånt av Jomar Dahlen.

Veivesenets første bil i Stjørna. ved «Åsahøgda» på Selnes. Den var av merket Denby. Disse bilene ble laget i USA av The Denby Truck & Co., Detroit, Michigan fra 1914 til 1930. Veiarbeiderne er fra venstre: Petter «Haggan» Johansen Refsnes, Helmer J. V Vestvik, Olaf Grytdal, sjåfør, og Ane Selnes. Hun kom muligens tilfeldig forbi fra eller til det omtalte sommerfjøset, og ble med på bildet. Oppe i lasteplanet står fra venstre Helmer «Legda» Selnes og Alfred Halvorsen. Bildet sto også i Årsheftet nr. 3 – 2007. Foto: Johan A. N. Selnes, 1921, arkiv nr. 510.

Blindtarmbetennelse anno 1945

av Brit Laila Rødsjøsæther

Det er på nyåret 1945. Det er snø og det er krig. Mine foreldre, Alvhild Kristine (født Pettersvik) og Edvin Parelus Rødsjøsæther, begge fra gamle Stjørna kommune, er nå flyttet til Ny Jord småbrukerfelt. De bor i en liten hytte ved elva med mors foreldre. De har alt en sønn på 1 1/2 år og mor går gravid. Hun får veldig vondt i magen, og etter dialog med doktor Sauer må hun reise inn til sykehuset, da han mener det er blindtarmbetennelse hun har.

En reise fra Elveng til Trondheim på denne tiden var mer krevende enn en reise til Amerika i dag. "Heldigvis" sprakk blindtarmen, slik at smertene ble borte, for denne reisen er krevende nok for friske mennesker. Ferden starter med hesteskyss. Nabo Magnus Nettet kjører mine foreldre til Dueskar. Deretter går det til fots ned Dueskarbakken og med robåt over fjorden til Råkvåg. På Stilleberget var det å vente på "dampen". Dampen var innom alle steder på veien til Trondheim - Sørfjorden - Selnes - Stallvika - Høybakken - Fevåg - Hasselvika - Lensvika. Dette tok tid, men til slutt kom de frem til Trondheim og

regionssykehuset. Mor ble omgående lagt til operasjon. Hun fikk ingen narkose fordi hun var gravid i 3. mnd. Hun fikk lokalbedøvelse. En uke varte oppholdet på sykehuset. Far var hele tiden i byen, bodde hos Lund i Brattørveita. Han var på sykehuset når det var mulig.

Hjemreisen gikk med *dampen* til Hasselvika. Derfra skulle det gå buss. Men veiene var føket igjen. Ingen buss kom. Til fots tok de seg frem over Fevågskaret. Fikk hesteskyss det siste stykket. Der hadde far noen kjenninger, Louise Nordseter, som de tok inn til og ventet på at veiene ble brøytet og bussen kunne komme. Bussen kom, og de reiste med den til Sørfjorden. Der tok de inn til Edvard Stormo. Fars mor, Frida, var hushjelp der. Der ble de igjen hentet av Magnus Nettet med hest og slede og de kom omsider hjem til Arnfinn og hytta ved elva.

Med jordmor på plass i hytten ble Erling født 17. august. Ingen liten kar heller, han veide 5000 g.

Var de litt tøffere på den tiden????

Alvhild og Edvin

17. mai-toget i Råkvåg først i 1950-åra ved Tørrabben på vei til Ramsvik kapell.

En niårings feiring av 17. mai

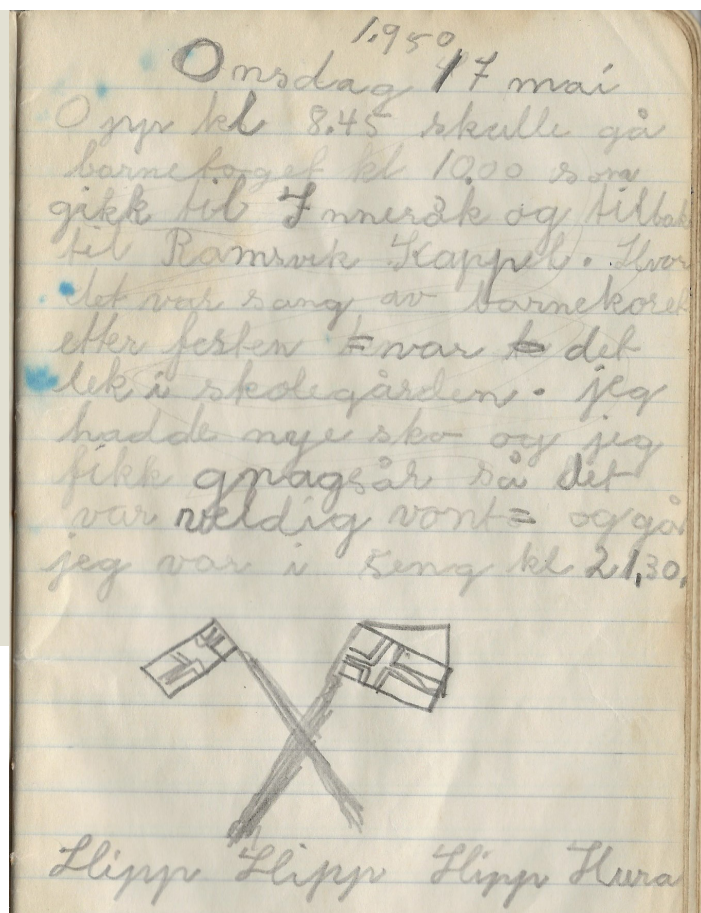
av Eilert Bjørkvik

I et hefte med handskrevne korsanger etter mine foreldre Odlaug og Arne Bjørkvik har jeg brukt ei side til å fortelle hvordan jeg feiret 17. mai i 1950.

Jeg har beholdt den originale rettskriving og tegnsetting.

«Onsdag 17 mai Opp kl 8.45 skulle gå barnetoget kl 10.00 som gikk til Inneråk og tilbake til Ramsvik Kappel. Hvor det var sang av barnekoret etter festen var det lek i skolegården. jeg hadde nye sko og jeg fikk gnagsår så det var veldig vont og gå jeg var i seng kl 21.30.»

Under to flagg i kryss står «Hipp Hipp Hipp Hurra»

MINNER OM SILDEFISKET PÅ STJØRNFJORDEN

av Jakob Saltnes (f. 1903, d. 1991)

Noen av mine første minner har jeg fra vinteren 1910. Jeg var da seks og et halvt år. Det var en kald vinter. Høybakkbukta var islagt, og når Fosenbåten skulle anløpe Høybakken, måtte den losse varene på isen, ca. 70 meter fra Saltneståa, og så måtte varene kjøres med hest til pakkhuset i Høybakken. Dette gikk på i en 2-3 ukers tid på nyåret 1910.

Det var mye sild i fjorden den vinteren, og silda gikk til slutt inn i Nordfjorden. Mange fra Eidskretsen losjerte seg inn hos folk i Råkvågen mens de fisket sild. Silda gikk fersk med store dampbåter til Tyskland. Båtene gikk ut fjorden med full last og kom tilbake tomme og lastet sild til Tyskland. Vi hadde dem i kikkerten fra der vi bodde i Nedre Saltnes.

Det var mange som hentet seg bra inntekt av dette fisket. Jeg husker at vi som var guttunger, gikk ned til Sjøberget og talte lanternene til dem som var på «drevet»

med sildegarn, før vi gikk til sengs om kvelden. Vi var oppe i 17 stykker over hele Stjørnfjorden fra Hoøya til Flessalykta. Hver båt skulle ha lanterner så de ikke skulle bli påkjørt av dem som trafikkerte fjorden.

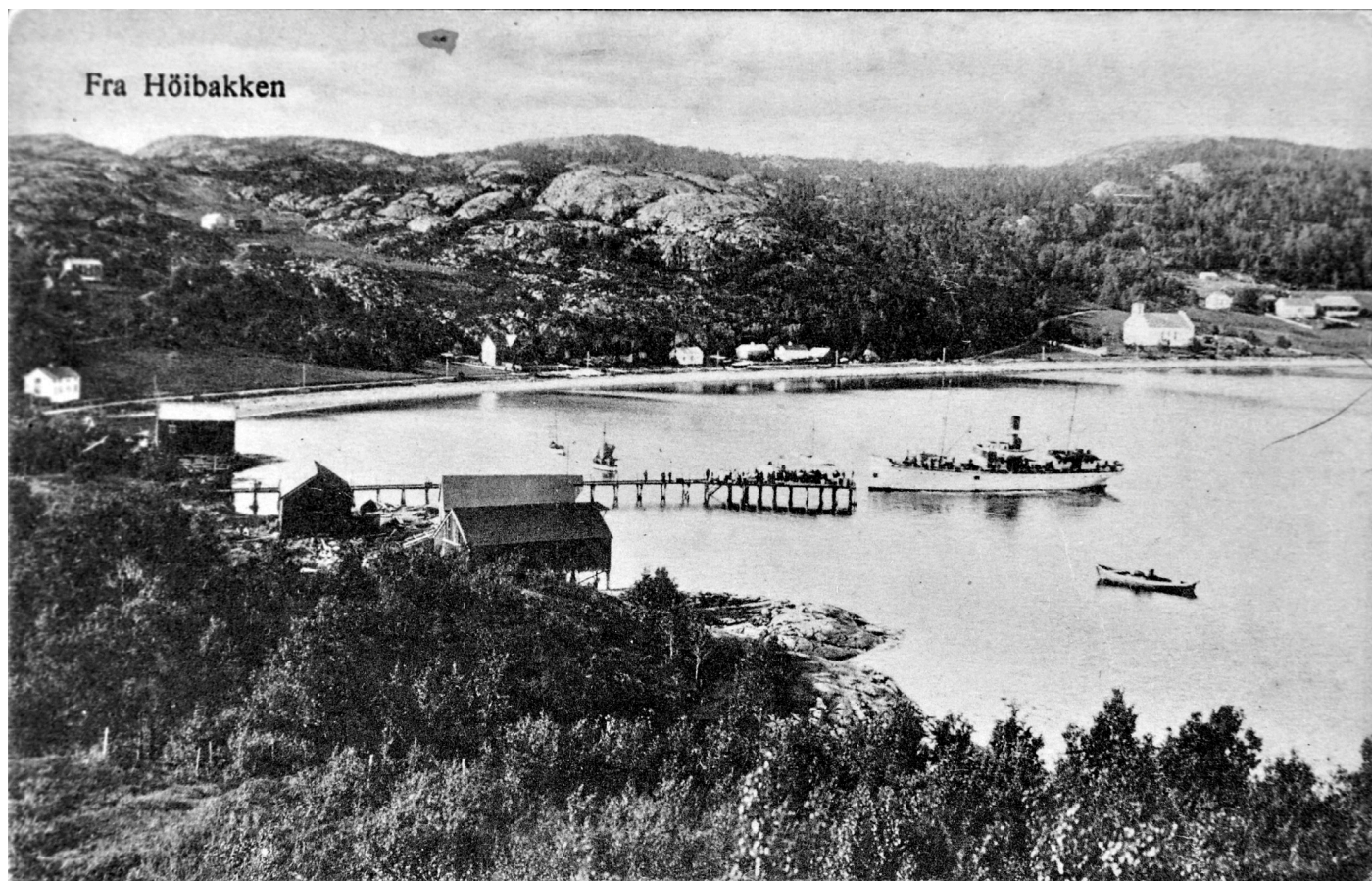
Fangsten kunne være fra to til fire kasser sild til opptil ti kasser. En kasse sild veide ca. 60-70 kg. Prisen var ikke rar, to-fire kroner pr. kasse, men alt var billig den tida. I Høybakken var det tre som kjøpte og saltet sild den gangen, og det ble arbeid med sildverking. Mange kjerringer tjente nok noen kroner på sildverking. Dette kom godt med, da den økonomiske situasjon var noe skrøpelig, både for kvinner og menn.

Den store «bøygen» var landvindsrokket. Det kunne være hardt på Høybakken, og mange båter gikk opp i fjæra og ble ødelagt, for det var ikke havn der ennå. Jeg husker en som var fra Nordmøre, som

bodde hos oss i Saltneset i over 14 dager for å reparere skaden han fikk på båten sin etter at den havnet i Høybakkfjæra. Det var ikke tusenlapper, men millioner som ble oppfisket i tidsrommet 1910-1920. Det var penger som kom godt med både hos den stedlige befolkning og hos de mange fremmedfiskere som kom til Stjørnfjorden.

Etterord av Eilert Bjørkvik:

Denne fortellingen sto på trykk i Fosen historielags «Nytt om gammelt» i mai 1989. Jakob Saltnes var født i Stjørna i 1903 og døde på Ørlandet i 1991. Tallet på fremmedfiskere framgår av folketellingene. 1. desember 1910 var det 2180 heimhørende personer i Stjørna, mens det var 2889 til stede. Tilsvarende tall i 1920 var 2328 og 2404, noe som kan antyde at tilstrømmingen av fremmedfiskere hadde kulminert.

Guttelaget Koto i Råkvåg

av Eilert Bjørkvik

I 2022 fikk Stjørna Heimbygdslag ei foreningsbok for Guttelaget Koto som var funnet på Råk gamle skole på Fagerbakken. Boka har etter Det Norske Misjonsselskap standard egne avdelinger for medlemslister, møtereferat og regnskap og er stort sett ført av lærer Johan Hukkelås. Foreningsboka er et godt eksempel på hva som kan finnes av historisk dokumentasjon, og Stjørna Heimbygdslag vil gjerne ta imot slike klenodier, enten til oppbevaring eller til kopiering.

Johan Hukkelås (1920-1982) kom som lærer i «storskolen», 4.- 5. klasse ved Råk skole etter Kristian Ofstad i 1951. Som Kristian Ofstad, var også Johan Hukkelås født på Geitastranda. Hukkelås var aktivt med i kristelig arbeid, og i forbindelse med at emissær Eugen Nilsen holdt møter i Råkvåg. I februar 1953 ble det bestemt at de skulle forsøke å få i gang et guttelag ledet av Kristian Winsjansen og Johan Hukkelås. En annen som var med som leder på møtene, var Otto Strand.

Fredag 13. mars ble det første møtet holdt, og etter en sang og andakt ble de 7 guttene som var til stede innskrevet som medlemmer. De 7 var Helge Rødsjø, Peder Rudolf Hammern, Erling Winsjansen, Anton Pevik, Frank Bernhard Aune, Tore Våbenø og Loyd Pevik. Guttelaget skulle stå tilsluttet Det norske misjonsselskap, og formålet var å arbeide for evangeliets utbredelse blant hedningene. På møtene skulle barna ifølge vedtektene lære å be for misjonen, lære misjonen å kjenne, arbeide for misjonen og gi til misjonen. Det var kommet 24 sangbøker og medlemskort til det første møtet. Medlemmene skulle gi laget navn på et seinere møte. På stiftingsmøtet ble Anton Pevik valgt til tillitsmann, og Erling Winsjansen ble referent. Referata ble skrevet i ei særskilt bok og ikke i foreningsboka som Hukkelås førte. På det neste møtet skulle det bli satt i gang med praktisk arbeid. Møtet ble avslutta med Fadervår.

På møtet 29. april ble navnet på laget bestemt til Koto etter gutten i filmen Grotid over Øst-Madagskar. Møtene foregikk på skolesalen, og det var arrangement i Ramsvik kapell og under ei misjonsuke i 1955 var det samtalemøter i Varden, og filmmøte der i 1956. Utlodning av produkter var innslag på møtene.

Arbeidet med lærplastikk som det het, kom i gang på møtet 29. april 1953. Koffertmerkelapper var det første produktet, senere ble det laget sangbokomslag og pengebøker. I årsmeldinga for 1954 sier Hukkelås at arbeidet i året har vært svært uregelmessig på grunn av mye annen virksomhet. Det hadde vært 11 møter og en festlig tilstelning. Medlemstallet var 18. Guttsekretær Håkon Strøm hadde vært på besøk. Inntektene i året var på kr 224,51 som var kommet inn ved kollect og utlodning på møtene og fra misjonsbøssene som ble tømt like før jul. Tømming av bøssene og opptelling av innholdet ble matematikk i praksis med gruppearbeid i kontrolltelling.

Pengebok laget av guttene i Koto. Bildet er tatt av Kristin Breivoll

I 1955 hadde det bare vært aktivitet i første halvår, noe lederen tok skylda for, men interessen blant guttene holdt seg. Håkon Strøm og ungdomssekretær Arne Sæter hadde vært på besøk. 18. januar hadde det vært et festmøte sammen med ei pikeforening ledet av Ellen Sagmyr, men foreløpig vites ikke mer om pikeforeninga. Om det bare var i første halvåret at det hadde vært aktivitet, var inntekta i året kr 480,12. Lørdag 2. april hadde det vært utlodning av 8 sangbokomslag, 8 koffert-adresseholdere, 6 belter, 3 pengepunger og 2 førerkortfutteraler.

16 forventningsfulle gutter var møtt fram på det første møtet i 1956 den 1. februar. Da ble det bestemt å dele flokken i et juniorlag for dem som var 13 år og oppover og et guttelag for dem som var mellom 10 og 12 år. I 1956 ble det begynt med

bastarbeid. I årsmeldinga heter det at det var holdt 7 vanlige guttemøter på skolesalen og en filmkveld i Varden, men det hadde ikke vært noen regelmessig virksomhet. Inntekta i året var kr 190,40.

I 1957 er det korte referat fra 5 møter mellom 28. januar og 4. mars. Det skulle være møter hver mandag og det var bastarbeid som sto på programmet, ved siden av andakt, utlodning og opplesning fra «Kom og Se». Det siste møtet ble kalt festmøte med variert program, og den siste utlodninga ga 5 kroner i inntekt. Når det nå ble slutt på virksomheten i guttelaget, har det sammenheng med at Johan Hukkelås med kona Marit (1921-2004) og barna født mellom 1952-1956 flytta fra Fagerbakken til Børso i 1957, og det var ingen som fortsatte arbeidet. I løpet av de 5 åra Guttelaget Koto var i virksomhet ble det sendt kr 1020,75 til misjonen. Mange av de i alt 33 medlemmene lever ennå og husker sikkert aktivitetene. Det jeg husker er at vi laget nyttige gjenstander av skinn og lær, og så husker jeg en emissær som het Håkon Strøm. På mimrekvelden under Annoen i 2022, ga Magnus B Småvik en levende skildring av finesser ved lærarbeidet, og Karly Askim har ennå ei pengebok han laga.

De gutter som ble registrert som medlemmer, var: 1 Helge Rødsjø, 2 Peder Hammern, 3 Erling Winsjansen, 4 Anton Pevik, 5 Frank Aune, 6 Tore Våbenø, 7 Loyd Pevik, 8 Johannes Småvik, 9 Magnus B Småvik, 10 Eilert Bjørkvik, 11 Arvid Antonsen, 12 Knut Nilsen, 13 Odd Johansen, 14 Tor Strand, 15 Steinar Hellesvik, 16 Oddvar Lie, 17 Terje Nilsen, 18 Rolf Worpvik, 19 Arvid Worpvik, 20 Ulf Lie, 21 Arild Johansen, 22 Arvid Bredeesen, 23 Magne Monsvoll, 24 Frits Grandal, 25 Edmund Vold, 26 Karly Askim, 27 Sverre Birger Sagmyr, 28 Roald Antonsen, 29 Bjørn Johansen, 30 Arne Hagen, 31 Bjørnar Myran, 32 Ingvald Hagen, 33 Kolbjørn Lie.

Det må til slutt nevnes at Johan Hukkelås tok initiativ til Stjørna Blad i 1956 og redigerte bladet fram til 14. september 1957. Han var også ildsjel for at vi hadde skolehage ved Råk skole mens han var lærer der, og minner om skolehagen er det sikkert mange som har. Kanskje tema i et senere årshäfte?

Torvald Sund:

STJØRNVÆRINGAR FORTEL

Under arbeidet med romanen «Seglet og dansen» og skodespelet «Brenn draumane mine på Callaos rei» (Teatret Vårt, 1998) gjorde eg intervju med notbasar, sildverkerskar og snurpebåtmannskap frå Råkvåg. Det vart gjort på 1980/90 tal, og eg vil i åra framover gjengi dei under vignetten Stjørnværingar fortel. Eg tek for meg sildverkerskane først.

KAREN DOROTHEA ARNTSEN

(gift Aunhaug) Fødd 16.8.1911 på Monsvold og oppvaksen der. Ho døde 6.10.2008.

GEITFJØS OG FERSKSILD

Den aller første arbeidsplikta mi var å koke fersksild til fiskerane som låg i geitfjøset vårres. Vi hadde nån geiter. Dem stod i uthuset. Der var det og høy. Høyet la vi i striesekkar, så det vart ein slags bonster. Det her var først på 1920-talet. Her fekk fiskera som kom på sildfiske i fjorden ligge. Dem som kom nærast frå kom frå Bjørkvika, han Johan Arnt Bjørkvik låg der. Dem som kom lengst unna kom roan frå Frøya. Elles var det Fevågbyggje der. Dem hadde sjøl primus så dem kokte seg kaffe. Men silda til middags måtte eg koke. Eg var berre 10 år da, og livredd for at silda skulle kokas sund. Ein gong fosskoka eg ho nemleg. Men fiskarane var greie karar og eg fekk 10 øre når eg song Titanic-visa for dem. Det gjorde eg ofte, og eg hugsar ho enno, sjøl om det snart er 80 år sia:

*Det største skip på jorden som pløiet bølgen blå
I Syden som i Norden der ei dens maken så,
Og skipet dette stolte fikk navnet Titanic
Men stoltheten forvalte at skipet under gikk*

*Fra England ut de reiste med damp og fulle seil
Og høit mot himlen kneiste på havets blanke speil
Og fullt av passasjerer fra ringe mann til stor
De hadde millionærer og småkårsfolk om bord*

*De scener som her følger jeg ei beskrive kan,
helt overskyllt av bølger stod Titanic i vann
Og ingen mere håper, men skriker høit O Gud,
Kapteinen Smith han roper: Sett alle båter ut*

Ein frøyværing som kom roan med færingen sin hysa seg og inn i geitfjøset vårres. Han stal eit sildgarn tån far. Det var Haugakaran som oppdaga garnet som stod attmed Omn uti Dusskaret. Dem drog kjensel på terna der namnet hass far stod. Dem kom te oss både

med garnet og frøyværingen. Han skreik da, men han far sa berre til han: - Her får du bo gratis te oss, åsså stel du garnet mitt.

Meir sa han ikkje og frøyværingen sett seg i færingen og rodd heim att.

Den første silda gana eg her på Monsvollen. Vi var 16 til bords her på eit lite kjøkken. Hu Klara Røstvold, søster mi hadde 5 ungar, mellom anna han Harald, og hu Lina hadde 2, han Kåre og han Svein. Hu Lina og han Olaf bodd i Sagmyra inni Sørfjorden, men hu Lina treivst ikkje der. Da for han far og henta ti a. Vi va mang i kosten, og all mått hjelpe til.

SILDVERKING PÅ STORBRYGGA

Eg begynte å skjera sild på Storbrygga hans Ludvik Eidsaune da eg var 12 år. Der fraus eg mykje. Det kunne vera stille vinterdagar med 10-15 kuldegrader, eller dagar med bitande sno. Før vi begynte å skjera sild om morran la vi hendene nedi saltlakan for at fingrane skulle venne seg til salt og frost. Men fingran vart fort varm når vi begynte å skjera. Verst var det med føten og frosten. Det var dårleg med underkledda og arbeidsty på den

tida, men eg fekk meg ei jakke frå folka på Inderråk. Den var så stor at ho passa godt som kåpe for meg som var ei lita jente. Ja, eg var så lita at eg hadde problem med å legge den første floa med sild nedst i tønna. Vi fekk 6 kroner for å legge ei tønne sild. Eg var nøye med å legge øvste floa, Kransen som vi kalla ho. Da Kransen var på plass ropte vi til dekselmannen som var han Kristen Johnsen:

- Full tynn!

- Det e bra for deg det, svarte Kristen før han kom og slo på saltlakan. Kristen var mutt og svært religiøs. Dotter hans ho Karen, var og med å verka sild. Ho fekk seinare to små jenter, Rut og Bodil. Når tynna var fylt med laka slo Kristen på lokket. Da var ho godt salta for vi strødd jo litt salt på kvar floa attåt.

Eg hadde arva eit par skinnsko som eg fekk lesta nedi, like vel fraus eg på føtene. Det var dem som brukte tresko, tresko og lesta, men treskon kunne vera ufansleg når ein måtte hive seg rundt. Elles hadde vi på oss eit striforkle, og nån hadde og fangskinn av oljelerret. Tresko brukte eg mest heime. Etterkvart fekk eg råd til å kjøpe meg gummistøvlar på Handelslaget. Der fekk vi og papirsekkar som vi stod oppi. Hadde det ikkje vore for papirsekkane ville eg frose meg forderva. Verst var det på Anders Hansa-brygga der Arthur Smolan hyra oss til sildverking. Brygga der var trekkfull, men heldigvis fekk vi innimellom komme oss inn i Bakarstua og verma oss der. Eg var aldri klein, men ofte forkjølt.

Vi var oftas to på tynna når vi skar sild, eg og søster mi arbeidde i lag og vi klarte ei tynn på dagen, 3 kroner i fortene på oss kvar. Det var mest vanleg å vera to om tynna, trasig å stå alein.

Eg begynte på Hermetikkfabrikken da eg var 14 år. Det var i 1925, året før eg vart konfirmert. Dagen før eg skulle konfirmeras ringte formann Bore til

oss og bad meg koma på arbeid, men da svara mor mi at ho Karen må da få vera heime å vask tå seg fabrikk-lukta sia ho skal konfirmeras i morra. Like vel drog eg på fabrikk og arbeidd til klokka var 10 på kvelden. Det var lange dagar der, vi begynte å arbeide klokka 7 og slutta ofte ikkje før klokka var 10 på kvelden. Eg måtte stå opp i 5-tida skulle eg rekke med morrasmaten og gå til Vågen. Når eg stod i full jobb tente eg 24.50 på 14-daga, og så vart eg trekt 52 øre i trygdekasse. På ein månad tente eg litt under 50 kroner.

Men arbeidet på hermetikkfabrikken var sesongarbeid til liks med verkinga og sildskjæringa. Både når vi skar sild og verka sild så stod vi ved eit langt bord vi kalt for Brettet. Den som var høgerhendt hadde tynna si på høgersida av seg, men den som brukte keiva hadde tynna på vingstersida. Og så hadde vi ei eiga tynn for rasket; hau, innmat og spol som vi føysa nedi rasktynna med kniven. Rasktynnan kom Sørfjordingan og henta. Dem brukte sildrasket til gjødsel.

Det gjekk fortar å verke sild enn å skjera. Verka vi kunne vi klare både 2 og 3 tynna på dagen. Otast var vi 2 om tynna, og vi klarte eit par-tre om natta med. For når det var sild i fjorden verka og skar vi døgnnet rundt, natt så vel som dag. På Storbrygga hass Eidsaunet hadde vi eiga spiserom. Der var det omn, og der var det alltid kaffe på kjelen. Alle hadde vi med oss matpakke. På kaka var det ost, men det hendte vi skeia ut og kjøpte oss ei spekepølse i lag. Når vi tok fem-minutt duppa vi fort tå, ja om natta hendt det at vi sat og sov ei times tid. Men elles stod vi på heile natta og verka. Det var dårleg med lys, men vi hadd petromax som lyste litt. Elektrisiteten kom ikkje før etter krigen. Det var godt og varnt på spiserommet på Storbrygga, og det rommet låg i 2.etasjen.

Det tyngste arbeidet var å draks på de store kassan som silda vart heist opp på brygga i. Dem var tung å få tømt. Så hadd vi eit vaskarfat som vi stappa nedi sildungen og tok med oss til Brettet. Eit vaskarfat held til ei flo.

PÅ DYRAFJELD OG VESTFJORDEN

Eg var og med på båtar og verka sild. Den lengste turen var med Dyrafjeld, skuta til Anders Hasselvold. Han var skipper, Harald Hasselvold var kokk, Olaf Hellestvik og far din (Torbjørn Sund) var matrosar, dekselmenn og motormenn.

Vi starta frå Vågen sist i juli i 1942. Eg og ho Agnes Monsvold var med som verk-erska. Vi låg frammi lugaren saman med mannfolka, atti bestikken låg skippern. Først gjekk vi til Rørvik, Folla var blekkstilla den dagen, det var ein fantastisk fin tur. Utom Vikna var det fangsta litt sild, så Anders kjøpte litt her som vi skar. Men så fekk vi høre om store fangstar på Vestfjorden, og da gjekk vi dit. Hasselvold kjøpte sild både frå snurpera, landnotbruk og garnfiskera. I 5 veker låg vi og verka sild kring Vestfjorden og Vesterålen. Det kom og andre båtar som ville ha oss til å gane sild. Vi la ned sild heile august og uti september. Agnes var yngre enn meg, ho var søskenbarn med Olaf Hellestvik og bur i byn no. Vi hadde mykje artig i lag på den turen, vi låg jo som i same lugaren som mannfolka og da måtte vi kvinnfolka ordne oss som best vi kunne. Om søndags ettermiddagan kvila vi. Da skreiv eg brev til Arvid som låg på sanatoriet oppi Meldalen. Passa det slik gjekk eg og i land og ringte han frå Sentralen.

På sørtur vart det eit forferdeleg uvær over Folla, sikkert stiv kuling eller storm, så eg og Agnes torte ikkje vera nedi lugaren, vi krydde oss oppi bestikken. Det storma så gale at noko last lausna og karane måtte ut på dekket og sikre han. Etterpå kom far din oppi bestikken til meg og Agnes og spurte om vi var sjøsjuke?

- Nei, svara vi. - Men vi e så redd.

- Blir dokk itj sjøklein no, så blir dokk det aldri, svarte han, og la til at vi trong ikkje engstas, Dyrafjeld hadde segla i verre vær.

ARVID OG TÆRINGEN

På den turen tente eg mang hundre krona, det mangla ikkje så my på tusenkronen. Ja, eg og Agnes tente mykje meir enn mannfolka på den turen. Og no hadde eg råd til å reise på besøk til han Arvid Bredesen oppi Meldalen. Etter at vi gifta oss (brudebilde på side 18) bodde vi i Småvikern i lag med han Herman Bredesen. Han mista kona si tidleg. Da bytta vi hus med Idar Bredesen. Idar var ein heilt kar til å kok, han laga ein fantastisk god feskball. Det var mykje folk der, men eg var ikkje der så mykje. På den tida reiste eg på båtar, både på sildeverking og som notkokk. I periodar arbeidde eg på hermetikkfabrikken uti Saga. Der budde vi 10 kvinnfolk på fabrikk. Arvid var jo med på landnota han og. Han var med på Inderåkkbruket, ved sia av det dreiv han laksefiske i fjorden, men tente lite og var mykje klein. Han fekk tæring, tuberkulose og hamna til slutt på sanatoriet oppi Meldalen. Etter turen på Dyrafjeld i 1942 fekk eg råd til å kjøpe sko og kledda til

Slik såg Dyrafjeld ut da Karen segla med skuta. Dyrafjeld.no

Slik såg Dyrafjeld opprinneleg ut, og slik er skuta no. Norsk forening for fartøyvern.

han, sjølv om dem va dyre, fordi eg måtte kjøpe på svartebørsen under krigen. Desutan skyldte eg skatt. Oppi Meldalen kjøpte ein fin raud jakke til han. Den vart han glad for, lyste opp på heile sanatoriet. Eg var der eit par dagar, og da var Arvid såpass at vi kunne gå ein liten tur på stiane kring sanatoriet. Der fekk vi ei stund for oss sjøl.

RÅKVÅG UL OG TEATER

Før Arvid vart sjuk var han svært aktiv i Råkvåg Ungdomslag. Eg var og med der og vi var svært glade og stolte over at vi hadde klart å bygge oss eit hus, Varden. Der øvde vi inn spelstykke og revyar. Arvid var alltid med og hadde ofte hovedrolla. Han som drog i gang teatervirksomheita i ungdomslaget heitte Jon Lunde. Ein gong spelte eg og Jon L Småvik kjerring og kaill i eit stykke, men elles var eg mest med som sufflør. Jon L hadde artiggrollar og Arvid og Olaug Bjørkvik var oftast kall og kjerring. Odin Raak hadde i den tida noko dei kalla Manjokkamjøl, og i ein revy hugsar eg Jon L nekta å eta graut, han kauka:

- Grauten er rå! Han fekk svar frå Arvid:

- Det e manjokkamjøl han e koka tå.

Da flira folk.

Vi øvde ofte fram spela uti Vorpvikan til ho Olaug Bedin. Ved sia av Arvid og meg og Olaug og Jon L, så var Elen Worpvik, Dagny Johansen og Reidun Johansen med. Reidun var dotter til løytnant GR Johansen.

Det var om haustan vi hadde mest skuespell. Ho mor var veldig interessert i skuespella, så når eg kom heim seint om kvelden etter vi hadde øvd, så måtte eg fortel ho kva vi hadd dreve på med, ja, eg måtte spella litt på kjøkkenet og fortel. For der sat kvinnfolka med handarbeidet sitt, strikking eller hekling. Ho mor sat i halvmørkret, mens ho Kalotte sat oppå bordet slik at ho fekk mest lys tå oljelampa som hang der. Kveldan med skuespellprat og historier var trivelege kveldar. Eg var med i Ungdomslaget heilt sia stiftelsa og vi streva fælt med å få sett opp Huset. Arvid la ned my arbeid her, og stod mest av alle på scenen. I 1943 døde han.

HERMETIKKFABRIKKEN RAAKVAAG CANNING

På fabrikken begynte vi arbeidet klokka sju, disponenten heitte Bore. Eg la ned sild i små blekkeska, fekk plass til 12 småsild nedi kvar blekkeske. Sild kom på eit brett, så sat vi no der og tok sild og la ho nerri. Tok 2 og to silde i gongen, haue var skore tå silda. Vi hadde ein haug med 100 eska ved sia tå oss. Etter at 12 sild var lagt nedi, vart det tappa olje oppi eskan og så vart dem falska, trykt på lokk, og det var Ole Langeland og Bernhard Berg som stod for falsinga. Da vi hadde lagt nerri 100 eska bar vi dem over på andre brygga der dem vart pakka inn. Eg arbeidd og uti hermetikkfabrikken på Saga før han brann i 39. Der budd vi 10 kvinnfolk på eit rom der det var køyesenger. Sørfjolin-gan var si til å komme på besøk, men vi hadde ein vaktmann som heitte Konrad Sagen. Han sørge for å holde dem unna. Eg husse både han Ingvald Husby og Arne Husby kom på besøk. Til liks med sildeverkinga så var det sesongarbeid på hermetikkfabrikken.

NOTKOKK PÅ FAYANCE, LOSJIBÅTEN TIL KOMPANIBRUKET

Etter krigen var eg notkokk på Kompanibruket, som far min var deleigar i. Losjifaryet heitte Fayance. Det var greitt arbeid, mest slit var det med å bera vatn opp og ned tu lugaren der eg koka, for steggan ned dit var så bratt. Det var åtte trinn i steggan ned til losjiet, og det var tungt å bera opp skitvatnet etter koppvasken, litt lettare, men tungt var det å bera ned ferskvatnet til drikke og kokings. For ferskvatnet stod på dekk. Eg koka kaffe til morrasmaten og kveldsmaten. Karan hadd sjøl med seg tørrmat, det gjekk stort sett på stump og sirup, det var ikkje noka saltpålegg, nei. Åt karane

opp kaka, så kjøpte dem seg ny kak når vi kom til lands. Notkokken slapp baking. Kaka og pålegg og kleda hadd dem i ei kiste som dem sat oppå når dem åt. Det var åtte mann og meg som var med på Kompanibruket, det var Hauga-gutan, Magne Myran, Arne Danielsen, Egil Johansen og far min. Hauga-gutan var no han Ola, Egil og Martin. Eg serverte dem ikkje andre måltid enn middagen. Da koka eg potet og oftas sild. Men det hendt vi hadde erter, kjøtt, pølse og flesk. Potet hadde vi i alle fall nok av. Mykje av hausten låg vi innpå Innherred; Åsenfjorden og Borgenfjorden. Seinhausten i Åsenfjorden var veldig kald, ein bitanes hustru landvindsno. Ein laurdag da vi låg ved Langstein, gjekk eg og han Ola Haugen og han Arne Danielsen i land og tok toget frå Langstein stasjon til Skatval der vi visste det var fest. Da hadde eg på meg

kjole og silkestrømpa. Til vanleg hadde eg ei langbukse som eg brukte til arbeidskleda om bord, finkledan min hadde eg i ein koffert. På festlokalet vart eg bydd opp tå bongutan, dem villa dans med meg heile tida, ein husse ein tå dem spesielt godt, han heitte Henry Røssegg, han bodd utpå tungen der (i Åsenfjorden på Skatvalsida). Det gjekk ikkje noka tog tilbake til Langstein, så det vart ein lang og hustritur heim i landvind med silkestrømpa. Dem sat klistra til huda da eg skull ta dem tå meg om bord på Fayance, ja, det fulgte med skinnlerva. Elles var det godt å få vera i lag med andre kvinnfolk, ja, eg treft ofte på jenter som jobba på Saltøya, der det var ein barneheim. Utanom Skatval så var vi på fest i Folkets Hus i Hommelvika, når vi låg der eller i Muruvika. Det var førre Hommelvikslaget i 1951. Elles så vaska eg skjortan for karan om bord.

Da kunn det hende eg fekk ein femtiøre eller ei krones peng. Siste turen gjekk til Bjugn, der hadde vi eit steng som Ola og Alf Vorpvik kom og henta. Dem kunne fortel at no var det mykje sild i Stjørnfjorden. Da rømte eg frå Fayance, notkokk-lønna var ikkje så stor, eg koms til å tene mykje meir på sildeverking, så eg slengte meg med Vorpvikgutan heim. Eg verka den siste tynna mi i 1963. Da var det jamt slutt med sildverking på Storbrygga, men eg veit dem verka sild i 1965 og,

FRÅ NOTKOKK TIL SKOGAKOKKE

Vinteren 1953 var eg skogakokk for han Meier Rødsjø og Hulvandskog inni Juvvatnet. Lenge før jul gjekk vi på ski innover, Det var ein fryktelig slitsam tur, eg hadde jo ryggsekk med både kleda og mat og reiskap eg trong når eg skull vera kokk. Ved sia av han Ivar Aunhaug var det berre sørjolinga som hogg. Det var hogst med svans og øks. Eg husse da eg kom til koia og tok tå med skia og ryggsekken, så følte det som eg flaug, så lett kjent eg meg. Utanom middagskokinga så mått eg baka kak. Elles vart det mykje skigåing, til Lysvatnet og Holvatnet. Etter kvart rente eg så fort at Meier Røssjøn sa til meg «at no kan du vera med i Stjørnastafetten, Karen». Eg var oftas over i

helgen, men sørjolingan rent ned på ski utpå laurdagen. Eg låg på hemsens, mens karan låg i køyen nedi koia. Det var lettare å vera skogakokk enn notkokk.

GEBISS OG FYRING

Dei siste krigsåran var eg kokke for tyskeran utpå Ørlandet. Da tente eg godt, og peng trong eg. Åra med reising til Meldal og han Arvid hadd krevd sitt, eg var skylde på skatten. No kunn eg betale skylda mi, og attpåtil fekk eg råd til å kjøpe meg sykkel. Det var stort. No kom eg meg heim i helgen. Eg tok båten til Hasselvika og så sykla eg heim til Nordfjorden. På sykkelturen heim stakk eg innom søster mi i Fevåg.

Elles ha eg arbeidde på Kjølageret på Brattøra i lag med ho Dagny Johansen. Der pakka vi lutfesk. Eg husse det var eit frykteleg uvær førre jul det året, snørøkket stod kring oss og da vi kom inn på Kjølageret sa ho Dagny: Enno er ikke alle vikinger døde. Etter det jobba eg og på Hermetikkfabrikken innpå Lade. Da hadd eg hybel på kvisten til han Ramberg som budd tett attmed Stiftelsen. Han likt så godt å ta tu seg teinn og sette å fyr. Han fyrte så omn vart heilt raud. Eg var redd det skull bli brann.

Bildene (med unntak av båt bildene) er utlånt av Tage Sagmyr.

Karen Aunhaug til venstre, saman med søstrene Lina Sagmyr i midten og Klara Røstvold til høgre.

Kolbjørn Lie (1920-1944)

10-ÅRINGEN SOM SEILTE ALENE FRA ÅFJORD TIL STJØRNA

Ola Karlsen forteller om fiskerliv i gamle dager

Denne artikkelen sto i Fosens Blad 8.4.1941, s 6, en måned før avisa gikk inn, angivelig på grunn av at situasjonen krevde en «rasjonalisering av avisdriften». Artikkelen er signert K.L., og det er sannsynligvis Kolbjørn Lie som har skrevet den og at det er han som har tatt bildet av Ola. Ortografien er forsiktig tilpasset dagens former. Eilert Bjørkvik.

En fisker er født til å være sjøens slave. I en evig trelldom er fiskeren nødt til å slite på sjøen natt som dag, hvis han vil eksistere. Og han klager ikke, men er fornøyet med dette livsyrke når det bare gir til livets opphold. Mange strie tørn og strabaser må fiskeren gå igjennom, og mange utrolige heltegjerninger blir utført på sjøen. Oftest går fiskeren av med seieren, men mange blir også «igjen» der ute. For meg er fiskerne noe stort og beundringsverdig som jeg aldri blir trett av å høre om. Jeg skal her gjengi en fiskers liv, som jeg har det fra hans egen munn.

En av mine beste venner er den snart 80-årige Ola Karlsen, som jeg pleier å gå til i ledige stunder. Noe av det mest interessante jeg vet, er å høre ham fortelle om seg og andre fiskeres liv. Jeg lar ham selv fortelle.

Jeg er født den 6. april 1863 på en husmannsplass under gården Bjørkvik i Stjørna. Allerede som ganske ung måtte jeg være med på forskjellig slags arbeid. Fra åtteårsalderen måtte jeg gjete kreaturer og det var meget vondt. Fottøyet var dårlig, og jeg var våt på bena bestandig når det var aldri så lite nedbør.

Den siste bjørnen i Fosen

Sommeren 1871 gjette jeg kreaturene oppe i Selneshiene sammen med tre andre gutter. Jeg var beskjeftiget oppe i Rognlia med å skjære emner til rognfløyter,

da guttene satte i å rope: - Bjørnen, bjørnen! Jeg snudde meg til alle sider, men kunne ikke se noen bjørn. Seljebuskene stengte utsikten for meg. Men nå tok guttene til med å spille på fløyte og hujet og skrek, og da fikk jeg se en bjørn som la på sprang oppover lia så kvister og småstein gjøv omkring. Bjørnen ble nok redd alt det livet guttene holdt. Den hadde ligget under en gran tett ved der jeg stod. Den ble skutt i Skaugdalen dagen etter og er den siste bjørn som er skutt i Fosen.

Tiåringen seilte alene fra Åfjord til Stjørna

Sommeren 1872 kom husbonden min Johan Arnt Bjørkvik til meg og sa at hvis jeg var riktig flink til å gjete denne sommeren, så skulle jeg få bli med til Åfjorden og hente en ny sekstringsbåt han hadde bestilt der. Jeg strevde hele sommeren med gjetingen og slet meget vondt, kanskje for mye vondt det året. Tidlig om morgenen måtte jeg stå opp. Når husbonden kakket i loftsbjelken, måtte jeg opp, søndag som hverdag – en gjetergutt er en gjetergutt!

Endelig kom den dagen da jeg skulle få bli med til Åfjorden. Det var en stille vårdag i mai måned. Været var strålende og jeg gledet meg usigelig til turen. Da vi skulle reise om morgenen, kom husbonden til mig og sa at han ikke hadde tid til å være med til Åfjord, - Så du får reise alene, du Ola, du greier vel det, vet jeg?

Ja, hva skulle jeg svare. Her stod jeg en ti års guttunge som ble pålagt et slikt arbeidsstykke. Jeg skulle ro over til Stallvik og gå derfra om Høybakken, Bjugn, Nes og Jøssund til Åfjord. På turen bortover fikk jeg følge av han Eilert Plassen som også skulle til Åfjord og hente en sekstringsbåt. Det ble en drøy marsj. Jeg har mange ganger senere spurt meg selv hvorledes jeg kunne greie denne turen,

Ola Karlsen slik bildet er gjengitt i Fosens Blad. Det er sannsynligvis Kolbjørn Lie som har tatt bildet.

med en slik bør som jeg måtte dra med meg den gangen. Jeg måtte nemlig bære på både en stor dregg, en taugile og en sekstringsrigg, for jeg skulle jo seile på hjemturen. Vårsola stekte på himmelen så jeg var aldeles utkjørt da jeg kom frem.

Men nå kommer det verste av hele turen. Da vi hadde pusta på litt etter framkomsten til Åfjord, gikk vi til båtnauset og satte sekstringen hans Johan Arnt på sjøen. Jeg jumpet om bord og satte opp riggen. Eilerts båt var ikke ferdig ennå, så han bad meg vente en dags tid, men jeg hadde forstått det slik at jeg skulle fare med en gang, og de andre la ikke merke til at jeg heiste seil og satte kursen hjemover.

Mange ganger måtte jeg arbeide døgnet rundt før husbonden var fornøyd, og han som selv var et rivjern til å arbeide syntes det så skulle være.

Om det nå var lykken eller forstanden som hjalp meg den gangen, er jeg ikke sikker på. Jeg for min del hadde ikke det minste greie på hvilken vei jeg skulle ta for å komme hjem til Stjørna. Men jeg fikk vel spørre meg for, tenkte jeg. Jeg var på land flere steder og spurte meg for. Jeg fikk mange gode råd, men det var ikke fritt for at folk ristet på hodet da de fikk vite hvordan det hang sammen. Mat hadde jeg ikke smakt siden jeg for hjemmefra, men det fikk jeg på de stedene jeg var innom og spurte om veien.

Da jeg fikk Stjørnfjorden åpen, begynte det å blåse en frisk vestavind, og for god bør bar det fjorden innover. Om ettermiddagen den tredje dagen skurte båten oppe i Bjørkvikfjæra, og jeg drog et lettelsens sukk. Han sa ikke stort han Johan Arnt den gangen. Han syntes vel det var både uvettig og mesterlig utført av meg dette.

Dagen etter satte det inn med ruskvær og det varte over en uke før Eilert kom hjem med sin båt, og enda var han voksne karen. Han trodde jeg var omkommet. Noen telefon fantes ikke den gangen, så noen forbindelse med dem hjemme var det ikke tale om å få før en selv kom hjem.

20-åringen fikk 25 øre til fest-penger, men fikk ikke bruke dem det året

I konfirmasjonsalderen måtte jeg være med som full kar ved fisket, både i vinterfisket og sildgarnfisket om høsten. Men

noen stor fortjeneste ble det nok ikke på meg. Det meste av inntekten gikk til han Johan Arnt.

Om høsten det året jeg fylte 20 år skulle jeg en kveld gå sammen med noen ungdommer som arbeidet hos min husbond på en fest i Råkvåg. Vi fikk 25 øre hver av han Johan Arnt. Men vi var ikke kommet langt på vei mot festlokalet før han Johan Arnt kommer springende etter oss hujende og skrikende. Da vi snudde, fikk vi se at det fullstendig «kokte» med sild på Bjørkvikbukta. Han Johan Arnt stod bare og dirret så spent var han av all den rikdommen nede i bukta.

- Ser dokker silda, det er en skam hvis all denne silda slipper unna. Jeg synes det er bedre dere blir med meg og fisker sild i stedet for å gå på fest, så har dere 25-øringen spart.

Ja, så var nu denne festen også spolert for oss, og ikke fikk vi anledning til å gå på noen fest heller det året. Ja, slik levde jeg livet dag for dag. Det samme slitet bestandig. Jeg hadde stadig mer enn nok å bale med. Var det ikke på sjøen så var det på landjorden. Mange ganger måtte jeg arbeide døgnet rundt før husbonden var fornøyd, og han som selv var et rivjern til å arbeide syntes det så skulle være. Men litt forskjell burde det nok vært på en unggutt og en fullvoksen mann, syntes jeg. Jeg måtte ofte drive i skogen om dagen og om kvelden arbeide med laksnøtene. Når vi så fikk noen lakser, måtte jeg ro den

lange veien til dampskipsekspedisjonen for å sende dem til byen. Bestandig var det et slikt jag når det gjaldt arbeide, enten det var på sjø eller på land.

Da jeg giftet meg, fikk jeg tak i en plass, og på den har jeg nå bodd i alle disse årene. Plassen er liten, den før knapt to kyr og noen småfe, men ved å kjøpe litt høy har jeg da fått det til å gå. Jeg ble lei av bare å arbeide for andre, og ville ha noe for meg selv resten av livet, selv om det ble aldri så lite. Hovedinntekten har jeg selvsagt hatt på sjøen, men uten dette småbruket har det visst blitt vanskelig å slå seg igjennom.

- Du har vel vært mange steder på fiske, du Ola. – Å ja, jeg har da vært noen steder i min tid. Jeg var hvert år både i Halten og Sula, og mange andre fiskevær også. Vi fiskere må flakke om fra sted til sted etter som fisken går. Men nå er jeg utslitt. Nå får de yngre ta fatt og fortsette der jeg sluttet.

Nå er min gamle venn Ola en utslitt mann som bare har å se tilbake på tusener av dager i slit og trelldom. – Men når jeg bare slipper å trelle for andre er jeg fornøyd, sier Ola. Og det er vel ikke bare ham, men tusener av norske fiskere som har det samme standpunkt. **K.L.**

Stua til Ola Vika. Vi kan se bygningene i Holsundvika lengst til høyre på fastlandet.
Bildet har Eilert fått av Rune Øverlie.

Kolbjørn Lie.
Foto tilhører Bjørn Erling Worpvik

Etterskrift

Når jeg antar at det er Kolbjørn Lie som har skrevet om Ola Karlsen, er det blant annet fordi at de var naboer, Kolbjørn i Slåttavika, og Ola i Holsundvika. Så husket jeg at jeg i sin tid så en artikkel i et magasin som Kolbjørn Lie hadde skrevet. Mer om Kolbjørn Lie, se egen artikkel i heftet.

Ola Karlsen Holsundvik var født den 6. juni 1863 på *Kalplassen* (bnr. 8) eller Naustvika under Bjørkvika som sønn av Karl Olsen (1829-1876) og Olava Marie Olsdatter (1831-1882). Karl var fra Skånøya i Rissa, og Olava Marie var datter av Lavine Sivertsdatter og Ole Pedersen Innerråk. Ola Karlsen ble i 1891 gift med Johanna Margrete Eilertsdatter som var født 19.11.1865 som datter av Trina Eliasdatter Heggvik og Eilert Hansen Helland. Johanna Hulsundvik døde 3.4.1940. Ole Karlsen døde 4.6.1946. De fikk barna Olaf Margido 1891, Klara Marie (1895-1987), Gurine Elida (1896-1976) og Anna Alvhilde (1902-1928). Olaf utvandret til Canada. Klara ble gift med Bernhard Heggelund fra Frøya og bodde på Sauøya.

Gurine dreiv Hulsund kafe på Fannrem, der Anna Alvhilde døde. Der døde også Trina Eliasdatter (Johannesen) i 1931.

Johan Arnt Olsen Bjørkvik (1839-1924) som Ola omtaler som sin husbond, var sønn av Elen Olina Nilsdatter og Ole Jonsen Holsundet. Johan Arnt Olsen var gift med Marta Margrete Olsdatter Sandøy (1842-1887), og de bodde i 1875 i Holsundvika før de i 1876 kjøpte Bjørkvika. På auksjonen etter Karl Olsen i 1876 ble det solgt ei stuebygning med tilbygg for takst 60 spesidaler til Johan Arnt Olsen Hulsund.

Eilert Plassen som Ola Karlsen reiste sammen med for å hente båt i Åfjorden, var Eilert Nilsen (1842-1901). Han kjøpte Plassen eller Ytre Bjørkvik i 1872. Av hans barn er Johan Nikolai Hulsund og Benjamin Våbenø som ei tid eide Våknøya, men som flytta til Modalen i Rissa. *EB*

Takk til Olga og Odin Lies etterkommere, Ragnhild Nøstvik Eid, Kolbjørn Lie og Bjørn Erling Worpvik for opplysninger og bilder. *Eilert Bjørkvik*

Kolbjørn Lie (1920-1944)

En glemmt krigshelt

av Eilert Bjørkvik

Kolbjørns skrivemaskin eies i dag av Egil Hammer som også har tatt bildet.

Under gjennomgang av Fosens Blad fant jeg 8.4.1941 et intervju som signaturen K. L. hadde gjort med naboen Ola Karlsen Hulsundvik i Stjørna. Skriveren omtaler seg som nabo, og denne naboen kunne bo i Slåttavika, som var det nærmeste bostedet øst for Holsundvika. Der bodde familien Lie på den tida, og en av sønnene i familien het Kolbjørn. Så mente jeg å ha vært borti en artikkel skrevet av Kolbjørn Lie i et magasin, og fant at Bjarne Selnes hadde henvisning til ham i Årbok for Fosen 2001:62, der han refererer til en artikkel av Kolbjørn Lie i *Bygdeungdommen* 22.3.1941 om bjørnejakt på Selnes. Senere fant jeg to andre artikler som Kolbjørn Lie skrev i *Bygdeungdommen*, *Sanndrømt* i nr. 12/1942, ei historie om Titranulykka i 1899, og novellen *Hjem til jul* i nr. 25/1942. Både av intervjuet med Ola Karlsen og det han ellers har skrevet ser vi at han var en habil skribent, og det ble interessant å bli bedre kjent med ham.

Ifølge flytteprotokollen for Lensmannen i Bjugn kom familien Lie til Stjørna fra Nord-Frøya i 1924. Familien besto av fisker Odin P Lie, født 1.4.1880 (d 30.9.1954), hans kone Olga Lie, f 1.7.1883 (d 16.3.1968), hennes sønn Otto Strand, f 4.4.1903 (d 29.11.1962, g m Kristmar

I krigsåra var det 8 mål dyrka jord i Slåttavika, nok til å holde ei ku. Det ble dyrka både korn og poteter. Foto tilhører Ragnhild Nøstvik Eid.

Foss) og deres barn Margot f 7.2.1906 (d 3.2.1987, g m Johan J Vorpvik), Gerhard Tordenskjold f 24.5.1908 (d 24.5.1969 i Melhus, g m Berit Anna Søberg), Pauline f 31.5.1910 (d 14.10.1983, g m Peder Nøstvik), Johan Petter f 7.8.1913 (d 22.5.1996, g m Klara Vorpvik), Odd Marvin f 21.10.1915 (d 9.1.1997, g m Dagrund Røstvold), Anna Marie f 29.3.1918 (d 20.8.2014, g m Kai Skøyen, Oslo) og Kolbjørn f 9.6.1920.

Kolbjørns bror, Gerhard, kjøpte Slåttavika i 1924. Han flytta til Kval i Melhus i 1935. I 1941 solgte Gerhard Lie Slåttavika til broren Odd Lie som igjen solgte til broren Johan Lie i 1944. Slåttavika ble fraflytta ca. 1950, og Peder Rødsjø i Pevika kjøpte eiendommen i 1951. Siden har det ikke vært bosetning der.

Kolbjørn begynte på skolen i Øerne krets på Våknøya 22.8.1928. Skoleveien

var kanskje ikke så lang, men vei var det ikke, og han måtte i båt for å komme seg over Holsundet til øya. Broren Odd gikk også der, men ikke søstera Anna Marie, for hun var allerede i 1925 bosatt hos slektningene Johan Kristian og Anna Hansine Strand i Båhusgate 12 A i Trondheim.

Kolbjørn var nok interessert i å skaffe seg ei utdanning, og i 1938 fikk han innvilget en søknad til Stjørna kommune om et lån på 200 kroner for å ta et kurs ved arbeidsskolen på Strinda (Nidaros 31.8.1938). Året etter får vi vite at Kolbjørn var opptatt ved snekkeravdelinga ved Sør-Trøndelag fylkes arbeidsskole, der 30 elever ble tatt opp (Adresseavisen 13.9.1939). 30. juli 1940 hadde han en liten notis i Adresseavisen der han fortalte at en ungdom på 20 år med 7 måneders forskole i møbelsnekkerfaget søkte om læreguttplass i møbelsnekkerfaget. Han oppgir da Råkvåg som adresse.

Trass sine unge år tok Kolbjørn Lie del i den aktuelle samfunnsdebatten. I Arbeider-Avisa 24.7.1939 hadde han et innlegg under *Ordet fritt* om den økonomiske tilstanden blant fiskerne, der han drøftet spørsmålet om totalfredning av småsild. Han starter med å påpeke at det ser mørkt ut for en del av den norske befolkningen, ikke minst fiskerne. I mange fattige fiskerheimer er det nød og økonomiske vanskeligheter, men de mister ikke motet, sier han:

Nei, det gjør de ikke, - for de lever på håpet som fiskerne sier: «Da det ikke ble noe fiske i år, så blir det sikkert til neste år!» Dette trøstens ord kan man høre over alt blant fiskerne. Ja, det høres rart ut at den norske fisker skal tru på noe som ikke skjer. Men de strever og sliter dag og natt, uke etter uke, men like lite hjelper det. De får ikke så mye til gode av fisket at de kan dekke de store utgifter som melder seg. Alle sammen så er de skyldig på sine båter og redskaper.

Når fisket slår feil, blir det tungt å klare bankterminene, for ingen tar hensyn til dårlig fiske, sier Kolbjørn Lie, og han kjenner til at når gjelda ikke ble betalt, var tvangsauksjon ikke til å unngå. Ja, ja, sier han, «fiskerne må selvfølgelig finne seg i å bli behandlet slik, men de fortsetter å leve på håpet, men en gang så kan håpet breste – og hva da?»

Så kommer han inn på at det har vært spørsmål om totalfredning av småsild, men det har ikke blitt noe resultat, og saken ble henlagt. Men det var galt at småsilda ikke ble fredet, og det er ikke rart at sildefisket er blitt dårligere. Fiskerflåten er blitt større, og det er kommet mer moderne redskap. Snurpenota var nåtidens redskap som bruktes til sildefiske, hevdet Kolbjørn. Det var lett å tenke seg hvordan det ville gå med sildefisket om noen år hvis fiskerne fikk regjere på sjøen som de hittil hadde gjort. Hvis det ble fortsatt med å fiske småsild, ble det ikke sild igjen til å legge rogn.

På bakgrunn av det ville Kolbjørn Lie be fiskerne drøfte saken nærmere og gå

inn for totalfredning i minst 5 år. Hvis det ikke ble alvor av fredning av småsilda, ville all silda være oppfisket på kort tid, og 19-åringen minte fiskerne om at det lå en stor fordel i totalfredning. Han avsluttet innlegget slik:

*Etter min oppfatning kan det være muligheter for å avskaffe den store arbeidsledighet som hersker her i landet, slik at folket kan bli satt i arbeid med en rimelig betaling. Kunne det ikke la seg gjøre at Norges befolkning tenkte litt mer på landbruket? Det dyrkede jordareal i Norge er 8,2 millioner mål; men ennå er det millioner mål jord som ikke er under kultur, men som burde og må kultiveres. – Kunne det ikke være en stor hjelp i å avskaffe arbeidsløsheten og bedre levevilkårene for folket? – Men naturligvis må staten hjelpe befolkningen til å gjøre dette framskritt. Og derfor så må man tru at det kan gå an å skaffe den norske befolkning et bedre kår. **Kolbjørn Lie.***

I september 1940 flytta Kolbjørn til Trondheim der han bodde hos J A Johansen i Bjørnsons gate 3. I februar 1941 flytta han tilbake til Slåttavika, men i juni 1941 flytta han til Trondheim igjen til samme adresse. Da hadde han fått arbeid som sporvognskonduktør. Også broren Johan Lie flytta til samme adresse samtidig. Han flytta tilbake til Stjørna i november 1940, så til Trondheim igjen i juni 1940, før han flytta tilbake til Stjørna i september 1941 og bosatte seg i Slåttavika. Emil Hulsund som var fra nabolaget til Slåttavika, drukna sammen med sønnen John Arthur utenfor Sprengberga 23.3.1942 (se Stjørna *Heimbygda vår* 2018:28). Det ser ut til at Kolbjørn Lie organiserte ei innsamling i Adresseavisen til de etterlatte. I alle fall er det han som takker for det innkomne beløpet:

Takk for hjelpen! Hjelpen til den nødstedte fiskerfamilien i Stjørna må sies å ha vært stor. Da listen som var lagt ut i Adresseavisens ekspedisjon blev inndratt, viste det seg at det var kommet inn kr. 2074,50. De mange givere som har samlet inn denne pengegave, har gjort et stort tiltak for å hjelpe den nødstedte fiskerfamilie. Som

kjent omkom fisker Emil Hulsund og hans 16-årige sønn under fisket i vinter, og hans hustru blev sittende igjen med to ukonfirmerte barn. Og at denne hjelp kommer som en trøst i sorgen og bekymringene, er vi klar over, og det skyldes de barmhjertige givere som har gjort sitt beste for å hjelpe sin næste. – Derfor vil jeg på de etterlattes vegne på det aller varmeste få takke alle som har gitt sitt bidrag. Jeg vil også få takke Adresseavisen for den hjelpsomhet som er blitt vist. Trondheim den 10. juni 1942. Kolbjørn Lie.

Kolbjørn Lie i konduktøruniform utenfor boligen i Bjørnsons gate. Foto tilhører Ragnhild Nøstvik Eid.

Vi har allerede sett at Kolbjørn Lie var interessert i å skrive og har hørt om intervjuet han hadde med Ola Karlsen Hulsundvik i Fosens Blad. Han skrev noen artikler i *Bygdeungdommen*, og der

I Slåttavika, Fra venstre Dagrun Lie, Odd Lie med sønnen Oddvar på nakken, Kristmar Strand, Olga Lie og Kolbjørn Lie. Foto i album som tilhører Oddrun Lie. Det var Olgas elds-te sønn, Otto Strand som tok bildet.

var han i godt selskap med mange kjente skribenter som Johan Falkberget, Johan Bojer, Hermann Aune, for å nevne noen. I tillegg hadde Johan N Selnes flere bidrag der innen bladet gikk inn i 1941.

Kolbjørns far Odin Lie ble kalt «den røde stjerne fra Øst», og det var mange i familien som hadde sympati med kommunismen. Olga Lie var tante til Johan Strand Johansen (1903-1970) som var stortingsrepresentant for NKP 1945-1949 og 1954-1957 og arbeidsminister i Gerhardsens første regjering 1945. Hans søster Gerda Strand Johansen, gift med Eugen Wik, var tolk og i mange år knyttet til kringkastingen i Moskva, og det finnes sikkert ennå dem som husker hennes entusiastiske skildringer av «skøyteløperne Grisjin, Sjilkov og Oleg Gontsjarenko», som løp fortere og fortere.

Som skolegutt var jeg på heimveien innom *Posten* hos Børø på Vorphaugen og tok med post til Kristmar og Otto Strand, og jeg husker at Otto abonnerte på *Sovjet-Nytt*, men han holdt også *Ukens Nytt* som *Aftenposten* ga ut.

Kolbjørn Lie fikk ikke noe langt liv. Han døde den 20. mars 1944 av lungebetennelse, eller *Pneumonia* ifølge dødsfall-protokollen for Trondheim byfogd. Dette syntes jeg var en noe merkelig dødsårsak. To av Kolbjørns brødre, Johan og Odd, var aktive motstandsmenn under krigen, og de ble arrestert 29.5.1944 under Operasjon Oleander. De var innom Vollan og Falstad før de endte opp

på Grini der de satt fengslet til freden 8. mai 1945. Kolbjørn Lie var et ledd i kommunikasjonen innen motstandsbevegelsen og rapporterte til brødrene i Stjørna, og det er i denne sammenhengen vi må se Kolbjørns død.

I artikkelserien *En krigsinvalid forteller i Vårt Land* 5 fredager i 1983 forteller Odd Lie i intervju med Kjell Hagen (1940-2021) om sitt krigsfangenskap. I artikkelen 4.2.1983 får vi høre om Kolbjørns skjebne:

En yngre bror av oss, Kolbjørn, ble torturert og drept i en alder av 23 år. Det skjedde i Trondheim våren 1944 etter at han hadde gitt beskjed om en forestående arrestasjonsbølge på Fosen. Han jobbet ved Sporveien og brukte å sende beskjeder i koder til Johan og meg. Men til slutt ble han arrestert og tatt i forhør, noe som endte med at SS-folkene satte en giftsprøyte i ryggmargen på ham. Deretter hev de ham ut på gaten fordi de trodde ha var død. Men Kolbjørn levde og klarte å ta seg hjem til en fetter av oss der han hadde hybel. Ved porten besvimte han og lå som en bylt da han ble funnet. Hele kroppen var forslått. Han levde i to døgn etterpå, men kom ikke mer til bevissthet.

I *Dagsposten* 21.3.1944 ble dødsfallet avertert: *Vår kjære sønn, bror, svoger og onkel Kolbjørn Lie døde fra oss i dag, nær 24 år gl. Trondheim/Stjørna, 21/3 1944. Olga og Odin Lie. Søsken, svogre, svigerinner. Bisettes fra heimen, Bjørnsons gt. 3, til*

Fosenbåt, i dag kl 16.30. Selve begravelsen ble kunngjort i Adresseavisen 24.3.1944: Vår kjære sønn, bror, svoger og onkel Kolbjørn Lie døde fra oss i dag, nær 24 år gl. Trondheim/Stjørna, 21/3 1944. Olga og Odin Lie. Søsken, svogre, svigerinner. Begravelsen foregår fra hjemmet (Stjørna) mandag den 27. ds.

I *Dagsposten* 1.4.1944 takket familien for deltagelsen: *TAKK! Vi vil herved få takke alle som deltok ved vår sønn Kolbjørn Lie's død og begravelse. En spesiell takk for den mottatte gave fra arbeidskamerater og funksjonærer ved Trondheim Sporvei. Olga og Odin Lie, Råkvåg.*

Vi har skjont at Kolbjørn var glad i å skrive. Det viser også et dagboknotat fra 1948 om, da svogeren, Peder Nøstvik forteller at han har vært i Slåttavika og henta ei skrivemaskin. Den må ha tilhørt Kolbjørn. Det er også sannsynlig at Kolbjørn hadde fotoapparat. Vi vet ikke hva Kolbjørn hadde drevet det til dersom han hadde overlevd krigen, men vi har sett at han var god til å skrive, han hadde politiske interesser og omsorg for sine medmennesker.

Takk til etterkommere av Olga og Odin Lie, Ragnhild Nøstvik Eid, Kolbjørn Lie, Oddrun Lie, Egil Hammer og Bjørn Erling Worpvik for opplysninger og bilder. Eilert Bjørkvik

AKSELDALSGRENDA

av Tor Stallvik

I Dagsposten for 22.mars 1938 har Johan A. N. Selnes ein artikkel om Akseldalsgrenda. I Fosen Blad 31.03.1938 svarar «akseldaling». Mens Selnes skriv i ein nøktern og litt romantisk stil, slepp akseldaling til med ein morosam og småironisk tone. Vi trur at «akseldaling» må vera Reidar Hov.

Akseldalsgrenda er beliggende på nordsiden av Stjørnfjorden – omtrent midt mellom Høybakken og Duskarbakken. Det er en grend med et folketall på godt og vel 100 mennesker og et antall beboelseshus av 30. Beboerne bor delvis spredt, en del hus ligger ganske tett ved sjøen, andre ligger halvveis skjult inne mellom klynger av yppige trær, særlig er dette siste tilfelle i Aundalen, som strekker sig i nordlig retning fra sjøen opover mot det tiltakende fjellterreng.

Skjønt her vesentlig er tre små bruk for det meste, så finnes jo også endel større jordeiendommer, hvor landbruk er hovedyrket. Til noen av disse jordeiendommer knytter sig lakserettigheter, så de respektive eiere om sommeren sysler med kilenøter utenfor sine strandlinjer og derved av og til tjener sig en ekstraskilling ved siden av gårdsbruket. De, som derimot har lite eller ingen jord, driver sjøen i stor utstrekning hele året rundt

og mangen en kasse sild eller fisk er utgjennom tidene bragt på land av stedets virksomme og øvede sjøfolk.

Her i denne bygd, som i de andre bygdelag i Stjørna, har utviklingen opover årene gått sin jevne gang med fremskritt og forbedring på mange områder. Det er ikke så urimelig svært mange årene siden bygden måtte ta sin post i Høybakken, som den gang altså var nærmeste poststed. Et landpostbud bar da postsakene østover til bygden, visstnok etpar ganger i uken. Omsider fikk man utvirket, at ruteskibene på sine turer la sine ruter om stedet, og stedets daværende handelsmann, Thomas Stallvik. Som forestod dampskibsekspedisjonen, fikk også henlagt til sin gård Stallvik poståpneri som postvesenet opretet. Hermed hadde så bygden sit eget poststed og slapp den lange vei helt til Høybakken etter posten.

Da Thomas Stallvik senere sluttet med sin landhandel, begynte Ole Gjølga, en sønn av gårdbruker Thomas Gjølga i Gjølga, å drive landhandel på stedet. Denne hans landhandel er fremdeles i virksomhet. For etpar år siden begynte også den tidligere bestyrer av Råkvåg Handelslag, O. Iversen, med landhandel i Thomas Stallviks gamle butikklokale tett

ved damskipskaien, så bygden har altså nu to handelsmenn.

I 1935 fikk bygden sitt eget forsamlingshus, «Bakkely», som er beliggende i bygdens centrale strøk i en liten bakkeskråning tett ved hovedveien med utsikt over fjorden i sør.

I Aundalen, på eiendommen Oldren, har kaptein Hans Backen, som fører en av Fosenselskabets skib, sitt hjem. Her bor hans familie året rundt og her tar han sig selv en pust i bakken når han av og til slipper fra kommandobroen. Gården ligger lunt til, omgitt av skog nesten til alle kanter. Det samme gjelder forresten også de andre beboere her. Skogen verner mot vind og vær snartsagt til alle sider, så her kan man vel med sikkerhet si at det er stille og fredelig å bo alle årsens tider. Følger man hovedveien sørover fra Oldren et kort stykke, kommer man til fhv. lærer Edv. Hovs nybyggede hjem. Lærer Hov var i en lang årrekke ansatt som lærer på Gjølga, til hvis skolekrets også Akseldalsgrenda hører, og da han forleden falt for aldersgrensen, flyttet han hitned og bosatte sig. Her bor han nu ypperlig til med vidt utsyn over en del av bygden og Stjørnfjorden og en stor del av Sør-Stjørna i det fjerne. Lærer Hov har innlagt

sig store fortjenester for sitt arbeide med å samle historiske fakta om Stjørna og dens befolkning fra nu og langt tilbake til eldre tider. Ved siden av dette har han også vært en interessert og ivrig samler av mange slags fugler og krebsdyr etc. og har nu nær sagt et helt lite museum på dette område. Akseldalsgrendas poststed Stallvik poståpneri, har også nu sitt tilhold her i lærer Hovs hjem med hans yngste datter, frk. Asbjørg Hov, som poståpner.

Straks ved lærer Hovs hjem ligger Torkel Bakkens gård, som har nokså vide jordstrekninger. Torkel, som, så vidt vises, en tid var over i Amerika, overtok for endel år siden gården Bakken etter sin far, Hans Bakken, som sikkert er en av stedets aller eldste innvånere. Lenger nede mot sjøen ligger Hans E. Berges fhv. hjemsted. Hans Berge som sikkert også i likhet med Hans Bakken, var en av stedets aller eldste innvånere, solgte i fjor ut og bor nu med hustru hos sin nesteldste sønn Ekhoft Berge på Wangstein, Ørland.

Stallvikgården eller rettere Stallvikgårdene – for eiendommen består jo nu egentlig av to gårder – ligger i bygdens østre del og er visstnok av dens eldste gårdeiendommer. Den ene av disse to gårder eies nu av handelsmann Ingvald Stallvik i Fevåg, en sønn av avdøde Ove Stallvik, og den annen eies av Thoralf Stallvik. Den sistnevnte, Thoralf Stallvik, som i de siste år har forpaktet handelsmann Ingvald Stallviks eiendom, har siden sin fars død også forestått damskibsekspedisjonen på stedet.

Søtvikgårdene i vest regner sig måskje ikke med til Akseldalsgreda helt ut, men de ligger dog ikke langt unda og kan visst således allikevel tas med for en gangs skyld. De består av etpar velstelte gårdsbruk, hvis eiere er Thomas Nilsen og Anders Søtvik. Her er dessuten også en husmannsplass.

Fra Høybakken i vest og til Gjølga i nord fører vei, som kan befares med biler, så Akseldalsgrenda har god samferdsel med disse sine nabobygder. Forbindelsen østover på nordsiden av fjorden – først med småbruket Brandvik, som fra begynnelsen hørte inn under Stallvikeiendommen og er kjøpt fra denne og således altså egentlig sogner til Akseldalsgrenda, og derneste med småbruket Kippnes og med Duskarbakken – og videre med

nabobygden Råkvåg på sørsiden av fjorden – skjer derimot sjøverts.

Akseldalsgrenda og dens befolkning kan ganske visst karakteriseres på denne måten: En lun liten bygd med en virksom og nøisom befolkning.

FRA AKSELDALSGRENDA

Herr Johan Selnes har i Dagsposten for 22. mars beåret vår hittil så bortgjemte grend med en lengere, sympatisk innstilt omtale. Det er så vidt ikke for tidlig at almenheten får lære denne idyll av et miniatyrsamfunn som Akseldalsgrenda i virkeligheten er å kjenne, og vi bør for så vidt være artikkelens forfatter takknemlig. Artikkelen er imidlertid noe mangelfull, og da vi akseldalinger intet heller vil enn at det billede utenverdenen får av heimgrenda vår, må være så riktig og fullstendig som mulig, finner jeg det å være på sin plass å komme med en del utfyllende opplysninger.

Dessverre får leseren av herr Selnes' artikkel ikke noe inntrykk av hvilken uhorst livskraftig rase det er som bygger og bor i Akseldalen. Der har vi f. eks. hu Regina. Ikke så vakker lenger kanskje som i unge år, men tross sine fylte åtte og nitti år er hun levende nok enda og drikker daglig sine fem spilkummer med kaffe. Eller ta et fenomen som gubben i Tjønnland. På god vei mot de nitti, javel, men har har likevel greidd å ta minst to meter grøft før du har fått gnidd søvnen av øynene om morgenen. Eller hvilken liten grend i Norge kan opvise et femkløver av søsken som tilsammenlagt er bortimot halvfemte hundre år?

Om årsaken til all denne vitalitet langt utover en aldersgrense som vanligvis blir kaldt støvets år, har det vært opstilt mange hypoteser. Noen mener at det er selve luften som er så aparta, andre derimot hevder det bør tilskrives et moralsk liv helt fra de tidligste ungdomsår, og et visst måtehold i mat og drikke.

Det som slår en tilreisende som gjester Akseldalsgrenda, er da også nettopp dette at han synes å møte praktisk talt bare gamle mennesker, hvis ha da i det hele på sin vandring skulde være så heldig å møte et menneske. «Men barna da», vil den tilreisende spørre, «hvor er barna henne?» Svaret er enkelt nok: De er ikke født. En ny akseldalings tilsynekomst er

etter hvert blitt en så stor sjeldenhet at om noen kommer og forteller at en slik begivenhet virkelig har funnet sted, eller vil finne sted, så ler man høit og lenge over en så god spøk. Befolkningsspørsmålet er da et av de alvorligste problem vårt lille samfund har å stri med. I så måte står vi på like fot med Oslo og andre storbyer.

Noe arnested for revolusjonære og radikale ideer er Akseldalsgrenda ikke. Men nu til dags å treffe mennesker som for ramme alvor mener at jorden er flat som en pannekake, virker jo nærmest bare gammeldags koselig. Og troen på at kronestykket, når en putter det på spareuret eller i banken, tar til å ynkle akkurat som en potet som er satt i jorda, den er jo utbredt langt utover Akseldalens grenser, ja deles til og med av professorer i nasjonaløkonomi.

Kom bare ikke å si at akseldalinger er noen heimfoding! En kan støte på ham så å si overalt på kloden: Styrende sin egen skute ved Alaskas kyster, midt i Shanghai bomberegner er sittende overskrevet på et muldyr langt inne i Kina. Det finnes akseldalinger som med heder deltok i boerkrigen, likeså vel som de var med og bidrog til de alliertes seier i verdenskrigen. Kort sagt, der det virkelig hender noe, der er Akseldalsgrenda representert.

Et fremtredende trekk ved Akseldalens sønner og døtre er deres grendepatriotisme, som kan gi sig rent rørende utslag. Vi kan ha forskjellig politisk grunnsyn, vi kan slåss så busta fyker, men når det gjelder vår grens ve og vel, da står vi samlet som en mann. Våre tre «stortingsmenn» glemmer aldri at de, på tross av alle politiske skillelinjer, først og fremst er akseldalinger, og ære og være dem for det! Betegnende er det da også at denne vesle grenda er den eneste i vid omkrets som har sin egen «nasjonalsang», uten at vi dog her skal gjengi denne perle av et diktverk.

Når du nu, ærede leser, skal legge planen for din ferietur, ta da Akseldalsgrenda med i beregningen. En skinnende blank luksusbil – med innlagt radio og høittaler om du så ønsker – vil hente dig på kaien og kjøre dig rundt, så du kan få se det som er verdt å se. Du vil finne modernitet og gammeldags romantikk i charmerende blanding, en fredet flekk midt i en forkaftet og oprevet verden.

Prost Løge

av Torstein Hårsaker

Før i tiden hadde vi det som ble kalt «Øvrigheita». På Selnes, der jeg vokste opp på 50- tallet, hadde vi bare læreren. Selnes var den gang som nå, en utkant, også i daværende Stjørna herred. Stjørna var for liten til å ha «Øvrighetspersoner», presten, lensmannen og doktoren bodde alle i nabokommunen Bjugn. Presten var i hele min oppvekst prost Løge. Det er han jeg vil skrive om denne gang.

Presten Løge

Mauritz Løge var sogneprest i Bjugn fra 1939 til 1962. I 1948 ble han prost i Nord-Fosen prosti. Derfor husker jeg som er født i 1947 han bare ham under navnet prost Løge. Prestegjeldet omfattet også Stjørna herred med Hegvik kirke i som var hovedkirken, Ramsvik kapell og grav-kapellet på Frengen kirkegård.

I sine minneord skriver Einar Brandvik i Fosna Folket etter Løges død i 1974 blant annet, sitat: «Mauritz Løge var et eie godt menneske, pedagog, sjelesørger og samtidig en mann som hadde evne og tid til å ofre seg for samfunnsspørsmål i bygda». Om det siste er det naturlig at han engasjerte seg mest i nærområdet der han bodde, på prestegården ved Bjugn kirke.

Konfirmasjon

Noe av bakgrunnen for at jeg skriver om prost Løge er at under en ryddeaksjon hjemme fant min dåpsattest! Den fortalte at jeg er døpt 1. juni 1947 nettopp av Løge, men i hvilken kirke har jeg ikke klart å finne ut av. Jeg husker naturligvis ikke noe fra min dåp, men husker litt fra konfirmasjonsundervisningen i Ramsvik kapell før selve konfirmasjonen i Hegvik kirke i august 1961. Vi ble vel som alle andre på den tiden drillet i salmevers, katekismus og trosbekjennelser, noe av dette måtte læres på rams. Men det jeg husker godt at Løge var en god lærer, var empatisk og behandlet oss alle likt. Men også vi hadde sommerfugler i magen un-

der det som ble kalt «overhøringen» i kirken på selve konfirmasjonsdagen. Som det var vanlig i konfirmasjoner på den tiden, ble vi i hvite kapper stilt opp på begge sider i midtgangen der prost Løge spurte oss ut. Men som den vennlige og sympatiske presten Løge var, var han nøye med å stille spørsmål på en slik måte at ingen følte seg nedverdiget i menigheten påhør under «overhøringen». Løge ville at konfirmasjonen skulle være en trivelig dag for alle. Jeg var så heldig å være med i det siste kullet av konfirmanter Løge hadde før han flyttet til Oslo.

Bjugn kirke brant ned

Alle jeg har snakket med har et godt inntrykk av Løge, aldri hørt noe negativt. Min tante Borgny som gikk for presten våren 1944 ble svært lei seg da ble Løge «tatt» av tyskerne. Mer om motstandsmannen Mauritz Løge i et eget avsnitt. Den største tragedien for Løge under hans prestegjering på Fosen var da Bjugn kirke brant ned etter et lynnedslag en uværnsnatt i januar 1952.

Motstandsmannen Løge

Under krigen kom Løge tidlig med i det humanitære med å hjelpe de serbiske krigsfangene som var kommet til Ørland og Austråttborgen. Fangene ble svært brutalt behandlet av tyskerne, og lokalbefolkningen gikk straks i gang med å hjelpe. Mange av fangene forsøkte å rømme, noen klarte det også, så ble det behov for en fluktrute. Derfor ble det bygget en «serberhytte» av folk fra Stjørna på Rødsjøen. Hytta lå svært avsides til, og ble benyttet som skjule- og hvilested for de som klarte å rømme fra tyskerne. I motstandsarbeidet med å organisere flukten var Løge sentral. Det fortelles at han blant annet sendte beskjeder med elever som var på konfirmantundervisning. Slik ble 14- åringene kurerer under krigen, et farlig oppdrag for unger, men slik var det den gang!

Mauritz Løge.
Kilde digitalmuseum.no

Operasjon Oleander

Rinnanbanden med Henry Oliver Rinnan i spissen og angiveren Karl Ludvig Adding klarte i 1944 å spore opp motstandsgruppen som hjalp serberne med flukten til Sverige. I en aksjon 26. mai 1944 der Gestapo, SS og åtte fra Rinnanbanden deltok ble et hundretalls personer, de fleste fra Stjørna, arrestert og satt i fangenskap på Falstad og Grini, deriblant Løge. I fangenskap var presten Løge en sentral person med både sitt gode humør og sjelesorg for sine medfanger. Løge selv fortalte blant annet fra sitt fangeopphold: «På Mysen fangeleir ble jeg sammen med mine medfanger satt til å bygge gasskammer. Vi bygget svært sent – da vi fikk vite at vi var de første som skulle bruke det» Frigjøringen kom før de var ferdige med bygget!

Etter krigen

Da krigen var over, og Løge igjen tilbake i sitt arbeid, begynte han å lære seg serbokroatisk ved hjelp av en engelsk – serbokroatisk ordbok! Han ville lære seg språket slik at han kunne snakke og skrive til sine venner i Jugoslavia på deres eget språk. For sin innsats for krigsfangene og som formann i Norsk-Jugoslavisk samband ble Løge hedret med den jugoslaviske flaggs orden med sølvstjerne. Han fikk også H. M. Kongens fortjenestemedalje i gull.

Kilder

Einar Brandvik, minneord i Fosna-Folket ved Løges død, Ingvald Løge, sønn av prost Løge, og Wikipedia

Hegvik kirke. Kilde: kirken.no

Fakta

Mauritz Løge var født i Oslo 18. oktober 1903 og ble utdannet som lærer i 1924. Studerte senere teologi ved universitetet i Oslo og ferdig utdannet teolog i 1930, og ferdig med sitt praktikum i 1931. Han fungerte som lærer både på Inderøy og i Oslo, før han i ble utnevnt som stiftskapellan i Nidaros i 1936. I 1939 ble han utnevnt som sogneprest i Bjugn prestegjeld, og i 1948 som prost i Nord-Fosen. I 1962 ble han utnevnt som sogneprest i Trefoldighet menighet i Oslo, for øvrig den samme kirke han ble døpt i. Her var han til han gikk av med pensjon i 1970. Løge flyttet da sammen med sin kone til Sakshaug på Inderøy der hun kom fra. Der underviste han i språk på Sund Folkehøyskole i noen år. Mauritz Løge døde 18. september 1974 og er gravlagt på Sakshaug kirkegård på Inderøy. Løge ble gift med Gunnvor Sakshaug og de fikk fem barn.

Løge satt i tysk fangenskap fra pinsefesten 1944 til krigens slutt i 1945. Kilde privat

Prost Løge. Kilde privat

Den frilynte ungdomsrørsla

av Tor Stallvik

Skal ein leite etter grunnen, grobotnen til den frilynte ungdomsrørsla, er det først og fremst to historiske årsaker: ei nasjonal og ei demokratisk. Svare må vi søkje mellom politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle tilhøve her i landet ved midten av 1800-talet.

Folkestyre

Dei sosiale revolusjonane i Europa på slutten av 1700-talet hadde ført inn omgrepet «folket» i politikken. At ein eineveldig fyrste saman med ein privilegert overklasse skulle kunne styre og stelle i riket, fekk ein grunnbrest. Borgarskap og ein veksande arbeidarklasse og bøndene skulle og ha rett og plikt til å styre.

Grunntonen i Grunnlova frå Eidsvold i 1814 ligg i desse liberale og radikale ideane. Utviklinga av folkestyret, med eit stadig aukande tal av bønder på Stortinget førte til innføringa av formannskapslova og det nye sjølvstyret av lokalsamfunna gjennom oversiktlege kommunar. Men folkestyret kunne berre utviklast og styrkast gjennom opplysning. Lov om allmenn skolegang for alle var ein slik føresetnad.

Unionsoppløysing

Ideane om at individet var ein del av eit folk, ein nasjon, førte til store omveltingar. Unionen med Sverige vart sprengt, til liks med andre fleirfolkelege kongedømme. Omvendt skjedde det oppreistar der politiske nasjonsgrenser kløyvde folkeslaga.

Vår kulturelle vanlagnad i fleire hundre år hadde tynt kjennskapen til og kunnskapen om at vi hadde vår eigenart ulik Sverige og Danmark. Først og fremst gjalt det eige språk, eiga utanriksstyring, eige flagg.

Det nye Noreg

Vår nasjonale vekkjing hadde førebilete på kontinentet. Asbjørnsen og Moe, Landstad, Krøger, Bugge mellom dei første, synta at vi hadde vår eiga dikting, ubunden av København. Ivår Aasen synta

samanhengen mellom dei norske målføra og bygde opp norma for eit sams norsk skriftspråk. Tonesamlarane, Lindeman og Elling i sær, openberra den musikkrikdom som levde i dei einskilde bygdesamfunna. Dei store skiljelinene i striden frå 1840-50-åra gjekk mellom dei som ville bygge ein heilnorsk stat og som trudde vi hadde grunnlag og krefter nok til det, og dei som ville halde på den politiske og kulturelle fellesskapen med grannelanda, særleg Danmark. Den første politiske kløyvinga i Høre og Venstre var lagt.

Grundtvigianismen

I 1864 reiste Olaus Arvesen og Herman Anker den første folkehøgskolen i Noreg, Sagatun ved Hamar. Dette var den slags skole som ungdommen trong for å ta del i dei demokratiske nyvunne rettar. Ideane til dette skoleslaget må søkjast i Danmark. Presten, historikaren, opplysningssmannen, politikaren, pedagogen N.F.S. Grundtvig (1783-1872) skapte ein åndsretning som kom til å setje varige merke etter seg, først og fremst i Danmark, men og i dei andre nordiske landa. Det frilynte grunnsynet finn si rot hos denne merkeleg hovdingen.

Kristendom og skolesyn

Grundtvigs kristne grunnsyn var ei glad, livselskande forkynning. All pietisme og svartsyn stod fjernt for han. Hans skolesyn vende seg frå den svarte puggeskolen med eit ufolkeleg dannelsesideal. Skolen skulle vere folkeleg (folket lik), skulle gje opplysning og livsorientering for det vanlege mennesket. Å lære var ikkje å pugge daud boklærdom, utan ettertanke, kritisk sans eller djupare forståing. Å lære er å ta konsekvensen av det du har tilegna deg av idear og kunnskap, og endre livsførsla som følgje av denne opplysninga.

Folkehøgskolen og slektskapen med den frilynte ungdomsrørsla

Dette var den slags skole som ungdommen trong for å kunne ta del i dei demokratiske nyvunne rettar. Og folkehøgskolane grodde opp rundt i Skandi-

navia. Den frilynte ungdomsrørsla hadde vel knapt eksistert om ikkje ideane hadde vorte prenta inn i dei elevane som sat under kateteret til desse åndshøvdingane og saug i seg næring frå «det levande ordet». Dei ungdommane som kom til Sagatun, og seinare til Christopher Bruun sin skole i Gausdal, Vonheim, reiste heim oppglødde og dei kasta seg inn i bygdepolitikken og organisasjonslivet. 1870- og -80-åra var ei stortid for alle slags folkelege rørslar.

Ungdomslaga begynte i det små. Behovet for å lære å ta ordet i offentleg debatt, sakleg argumentering og opplysning om aktuelle saker så vel som historie og samfunnskunnskap, førte til at det vart skipa lesesirkular, bokringar og samtalelag omkring i bygdene. Dei første ungdomslaga vart skipa i 1870-åra. Dei organiserte seg i fylkeslag (Ul Breidablikk på Røros var først). I Trondhjem i 1896 møtte utsendingar frå sju fylkeslag og skipa Noregs Ungdomslag.

Ungdomshusa og lagsaktiviteten

Ei av dei første og største oppgåvene ungdomslaga tok fatt på, var å reise ungdomshus. I byar nøydde ikkje laga seg berre med lagshus, men dei bygde det saman med hotell. Ungdomshusa fyllte den same rollen som samfunnshus og kulturhus i dag og aktiviteten var mykje godt det same som kulturskolane driv i dag.

Lagsmøte og festar skulle helst ha både program og mat. Ei handskriven lagsavis var ofte fast innslag. Rundt om i lagsarkiva til ungdomslaga finn vi ofte store protokollar, der lagsavisa er skriven inn, og som vart lesen opp på møta. Det kunne vere alvorlege samfunnsspørsmål som vart drøfta, dikt og humoristiske historier.

Sørfjord Ungdomslag sitt arkiv står no i heimbygdslaget, og i årshefta framover vil vi ta inn artiklar, morosame fortellingar der ironien sikkert har framkalla mykje latter når kveldens høgdepunkt, lagsavisa, vart lesen!

FREMTIDSPLANER FRA SØRFJORDINGEN 1942

avskrift: Dag Håvard Askim

Tegnet av Jitaree-Srisuwan, 7. trinn
Fevåg/Hasselvik skole

Som journalist for «Sørfjordingen» bestilte jeg en telefonsamtale med en av A/L Hulvandskogs mest betroede menn, Jarnkaillen. Men den berømte Jarnkaillen sa at selskapets planer og forberedelser var så mangeartet og vidløftige at det ikke nyttet å få riktig oversikt over det pr. telefon. Han mente derfor at det var best å komme til Steinan til han en kveld, så skulle vi bla igjennom de ymse beregninger og kalkulasjoner. Som rimelig kan være, grep jeg sjansen med stor optimisme. Og jeg ringte pr. omgående til han Arne Sivertsen og fikk han til å hente meg i sin 1960 modell luksusbil. Og snart satt jeg i den nydelige peisestuen uti Steinan.

Litt underholdning fikk jeg og før det egentlige intervjuet begynte. Han Bernhard holdt et lengre foredrag om Russland, hu Perly ga en redegjørelse om montøren kontra ekteskap. Og til sist må nevnes at vi hadde den verdensberømte sangerinnen og spåkone Anna Holm til å jasse for oss. Ja, nok om det, snart kom samtalen inn på A/L Hulvandskog og da skal jeg hilse og si at Jarnkaillens tale-

maskin kom i sving. Han pratet, pekte på tegninger og overslag, og imens satt jeg og noterte av livsens krefter.

- Det første spørsmålet som reiser seg i forbindelse med et slikt anlegg, er utskipningsvanskelighetene, sa Jarnkaillen. Det er et tidsspørsmål for selskapet å få direkte forbindelse med utlandet. Men som den ærede journalist naturligvis kjenner til, så er Sørfjorden og delvis Stjørnfjorden for grund til at de største lastebåter kan komme innover. Og nå skal selskapet mudre ut fjorden. Harøya skal flyttes til Høybakken og Stekkelsteinan skal helt fjernes. Og herfra, altså fra Stekkelsteinan til omtrent innover til han Aage, skal det graves ei renne - 100 meter brei og 200 meter djup. Og resten av Sørfjorden, den skal utgraves i hele sin bredde, og mere enn det. Ja, det er meget sannsynlig at det nye villabygget til Ståbekk, samt den søndre halvpart av meieriet og Otterstads hønsehus stryker med. Over Osa-elva skal det bygges ei helt ny bru som er heisbar, noe lignende som Skansen bru i Trondheim, men sannsynligvis mye større.

- Hvordan skal så tømmeret fraktes fram til bruket? spør jeg.

Ja, sier Jarnkaillen, jeg har den glede å fortelle dem at selskapet skal ta en hittil ny og ukjent fraktemetode i bruk. Vi tenker nemlig å ta flyvemaskin i bruk. Ja, det er sjølsagt ikke alminnelige flyvemaskiner. Nei, vi har tatt patent på maskiner som er spesialbygd for tømmerfraktning. Disse skal, for selskapets regning, framstilles av vår venn Stalin når krigen er over.

Og så var det foredlingen av tømmeret. Jarnkaillen opplyste at selskapets motto er «intet går til spille». Og ifølge dette mottoet skal tømmerstokken foredles med hud og hår. - Ja, vi skal til og med nytte røttene. Av røttene skal vi framstille alkohol. Det høres sjølsagt litt fantastisk ut, men fremstillingsmetoden

er en privat eiendom for vårt selskap, og grunnet muligens konkurranse, bør den derfor ikke offentliggjøres på dette tidspunkt. Men så mye kan vi likevel love, at alkoholen vil bli av beste slag, sa Jarnkaillen og smattet.

Av barkonglene skal det fremstilles tobakksvarer. Dette foretagende skal gjennomføres etter forslag og planlegging av den store tobakksforbruker Hans Bromstad. Ja, til og med gran-skjegget skal foredles. Det skal foredles til bukseserikk for damer, og dette samfunns-gagnlige arbeidet skal settes i gang etter anvisning og tilråkning av han Arnold hennes Ina.

Og ikke å forglemme koa, den skal sjølsagt og nyttes. Og her skal det svake kjønn atter oppnå en fordel. Vi tenker nemlig å framstille sminke og hudkremer av den. Borken og barnålene skal heller ikke gå til spille. Borken skal forvandles til sålelær. Det er hu Bjarnhild og hu Aslaug som har kommet med forslag om dette, for de sliter så fælt på skosålene på turene sine til Nordfjorden.

Av barnålene skal det framstilles selluloseplater. Og jeg har den ære å melde at alle selluloseplatene som framstilles i de første fem år er bestilt av fabrikkier Augén Bernhard. Det dreier seg naturligvis om millioner, men han Augén Bernhard har likevel betalt alt på forskudd.

- Men hva skal han Augén Bernhard bruke all sellulosen til? spør jeg forundret.

- Jo, sa Jarnkaillen. - Han har nemlig grunnlagt et større fabrikkianlegg inne på Aune. Selskapet heter A/S Augén Bernhard. Alise Meisler og co og skal fabrikkere dukker og barnevogner. Ja, kanskje de også har framtidsplaner? sluttet Jarnkaillen intervjuet.

Jepsen på frieri

avskrift: Dag Håvard Askim

En søndag, like før jul, holdt en av ungdomslaget festkomiteer møte og skulle drøfte festlighetene som skulle være i julen. Jepsen, som var med i komiteen, var også til stede, foruten de tre andre karene, samt kvinnfolka.

Da jeg som korrespondent for Sørfjordingen vekslet noen ord med festkomiteens formann, herr Ole Tryll like etter møtet, redegjorde han for festens program. Det skulle oppføres to sketsjer. Jepsen skulle forresten debutere som skuespiller, han hadde hovedrollen i en av sketsjene som kelner. Herr Tryll kunne fortelle meg at han hadde blitt rene skjære ungdommen no, siden han kom heim fra tyskarbeid. Forresten så det ut som Jepsen likte seg svært godt i dameselskap. Det var ei han festa auan så bestemt på, og eg er sikker på at hauskillen på'n var full av stygge og utspekulerte ekteskapstanker. Forresten så såg det ut som han var bestemt på å gjøre alt som sto i hans makt for å få følge frøkna heim.

Jepsen tenkte som så at hu derra der hadde vore ei hiva kjerring på Lillemoen, for husholderska hass, hu Helmine begynte no å bli temmelig gammel og mett av dage.

Han satt no der bære og vrei seg og venta på at derre hersens møtet kunne ta slutt. Men du skulle sett maska på'n da frøkna begynte å gjøre seg klar til å gå. Maska på'n som oftest såg ut som maska på ein fuggel som sei «kra kra», vart plutselig som erstatning for sol.

Da frøkna var kommet så langt som åt høybua hass Bromstad, vart a oppmerksom på en mannsperson som kom småspringende etter a. Hu trudde at det var han Arne som kom, for han var også på møtet. Hu gledd sæ no så smått på å få lag utover, for det var så fælt mørkt.

Men no fekk a da hør så forferdelig til hosting, ja det hørtes mest ut som han holdt på å krepere. Hu kunne da ikke forstå at det var han Arne som hadde fått slik hoste. Hu vann ikke gi et sukk ifra seg før den fremmede stakk arma si under hennes, og da fikk a se at det var en av festkomiteens medlemmer.

- De kjenne kanskje ikke meg heller du? sa'n.
- Nei, jeg er ikke riktig sikker på det nei, sa frøkna.
- Men har du ikke sett meg på kaia da? spurte han

om. For eg har da vorre på Ørlandet på tyskerarbeid i sommer og høst, og som oftest har eg da reist med båten fra Husbysjøen. Men no har eg da slutta å arbeide for tyskeran, for jordstyre begynte å true med å ta i fra meg gården min som ligger inne på Lillemoen. Sjøl synes jeg no at gården er bra stelt med hus, og likeledes veldreven, og gir kolossale avlinger.

I sommer, når eg har vært på Ørlandet, så har det vært han Peder, fosterguten min, som har vore gårdsbestyrer. Forresten så har eg no enda en fostergut, han Arne. Søster mi, hu Helmina, steller huset. Hu har gjort det i mange herrens år nu, så hu begynner vel kanskje å bli lei av det, så det er best at eg for alvor begynner å se mig om etter ei kjerring, for jeg er da snart 50 år.

- Ja, du har vel tjent mange penger når du har vært på tyskarbeide? spør frøkna.

- Ja, ja, sa Jepsen, eg har da tjent ca. 4880 kroner. Men så arbeidet vi da 12 - 14 timers arbeidsdag og da. Den ordinære timelønna var 1,87, men som oftest så arbeidet vi akkord, som gikk ut på en timelønn på 3,50. Men så er det noe som kalles for skatt, eg skal si deg, at han Andreas herredskassereren vår, det er en kar som passe på å få tak i skatten.

Eg har no utbetalt i kommuneskatt 275 kr og 87 øre, statsskatt 85 kr og 87 øre, foruten hypotekerne og en del oppfostringsbidrag.

Etter at Jepsen har fortalt om sin økonomiske stilling, og om betingelsene han hadde for å by en kvinde i et lykkelig ekteskap, måtte frøkna avbryte. - De har sikkert fint skiterreng her inne? - Ja, ja, sa Jepsen. - Bruke du å gå skitura da? spør a. - Ja, ja, vi kan da gå til Rødsjø'n, for hu Pauline søstera mi, hu er nå gift me'n Albert, og hu er ei svært trivelig frue, så dit kan vi da gå, eg er sikker på at vi er velkommen begge to. Og frøkna syntes det kunde være svært morsomt.

Men nå begynte de da å nærme seg frøknas hybel, og Jepsen trudde bestemt han gikk ei hyggelig natt i møte. Men da de var fremme, rakte plutselig frøkna handa fram og sa god natt og takk for følget. Jepsen vart no stående aldeles som lamslått av den plutselige avskjed. Han fikk ikke til å si annet enn: - Ja, ja. Og no var det ikke annet enn å luffe heim igjen, fast bestemt på et nytt forsøk.

Om sex og ved

avskrift: Lars Bromstad, kilde ukjent

Hainn Ola e ein gammel kaill, men e sprek og kåt.
Mens kjerringe, hu Olea, e itj ti såmmå båt.
Hu va no lei tå «ælskovsleik», ja hu va gått heilt tom.
Så`n Ola fekk ei ænkelsæng med eget soverom.

Så va det son at hainn ein dag betrudd sæ åt`n Per.
Og Per han sa: Ta det med ro, for det e sånt som skjer!
Men æ ska gi dæ eit godt råd, og rådet mett de e.
At du må lægg om livet dett, no må du byinn med ved.

Hainn Ola færd opp rådet, og hainn saga og høgd ved.
Men sexløst`n deinn kom itj bort, men kjerringa fekk fred.
Og vedhaugan dæm vaks og vaks, det vart flerfoldig favn.
Men krokåt bjørk- og ædderved dæm kuinn itj dræp eit savn.

Når`n Ola fer forbi ein plass der det e myttji ved.
Ja, da dre hainn på kaildfliir`n for hainn skjønne koss det e.
Hainn ane det at her bor ein som nok hi fått sin dom;
Eit liv med bråttved, ænkelsæng og eget soverom.

DET KAN GÅ BRA, OM DET E TRASI!

avskrift: Inger Lisa Lillemo

Dette er en fortelling som jeg tror kan være opplest på et skytterstevne eller lignende. Det står ikke noe årstall og jeg er usikker på hvem som har skrevet det, men det kan se ut som det er Bernh. Berg som er forfatter, da det er snakk om «butikken hos mæ». – Inger Lisa Lillemo

Det va no sist hausten, det va enda akkurat i elgtia, vi fikk brev i frå skytterlaje uti Heggdalen om at dem skol arrangsjer kretsstevne, og det sto bl.a.: «Vi har herved den ære at innby Deres lag til kretsstevne som arrangsjeres på vår bane første søndag efter Mikkelmess.»

Æg begynte straks å spekeler på, at vi mått selvfølgelig mobiliser det beste skytteran vi ha, å kåmma oss utover i en vess fart. Æg renne straks borti tellefon å ska fersøk å få snakk mèn suflør Alfred, men der berretta dæm at både han ån Granhaug ån Petter å ferpaktarn inni Holvatne ha reist

på elgjakt. Æg vart ståan aldeles rålaus å spekeler. Vi ha lite å itjnå skått, og vi ha bære tre daga å rassel me te stevne ska værra.

Som æ står slik, kjæm`n Otterstad innpå butikken åt mæ. Æg gikk rætt på saka me ein gång å spolt om`n skol værra me på stevne i helja. - Hm, sa`n. Vi ha da hatt så lite øvels, å så har æg da itnå anna enn en enkeltløpa krager, å det bli da itjnå å legg te dit me sa`n. Å æg fersto straks at han sekta te nå meir moderne våben. Da æ itj ha nå kjennskap te nå slik, vart det itj snakka nå meir om det, men vi vart enig om at han skol ha me sæ den enkeltløpa kragern han ha, åsså skol vi innme fjøse hos`n Johannes å skjøt øvels om kvelln.

Det gikk itj så rart. Det va mest treskudd. Men vi skylt på mørkre, ån Otterstad skylt på børsa, men så vart vi enig om at vi skol kall det gaukskjøting. No ha vi brukt opp

all skåtta vi ha, å gode råd var dyre, men så kom æg på at æ kjent han som ladde skåtta nepå Raufoss, å æg skol da reng dit å bestill skått.

Da æg kom heim va tellefon stengt, men æ tenkt som så at det e ingen teng som stoppe en ækt norrman på lanjola! Æ grip i tellefon å sætt`n innpå kjøkkenbole å renge på`n Smoland å ferlange nattellefon åt Raufoss. Når det lei om ei lita stonn svare det i anner ennen. - Raufoss her. Æ fortælt kæm æ va, å spolt om en vest nå rå fer å senn oss nå skått te helja. - Vi æg itj skått fer aublike, sa`n, men æg ska sætt mæ ei stonn utover kvæl`n å ha te e nån læll, ætte som det e du. Du ska vel på elgjakt skjønne æ sa`n. Ja begge deler sa æ, uten å tenk nå næmar over kor komisk det hørted ut.

Om lørdagskvelden kom det et stort rekommandert brev åt mæg me over 2000 skått i. No ha vi skått, men æg ha itjną jivær. Fer som di veit, så har æg å suflorn jivær ilag, å han va enda itj komme heim tå elgjakta. Det te tross fer at æg ha holle på å rengt oppover to gång om dag å ein gång i meddan om at dem mått få bu åt'n om at'n mått bry sæ sjit i eljen å komma heim me jivære.

Æg vesst at løpet i a va dårlig, men så kom'n John nepå butikken, å han fertælt at'n Alfred ha saga tå løpe på a, heilt attåver åt fremmer sekte. Det vart mesta en tomme, fer det han hørt. Det va da'n før ferenn han skol på jakt det, å så rengt'n åt mæ å sa at æ mått kamma bortover åten så skol vi prøvsjot lite grann. Vi surva igjenna nån Norma å hu jekk godt sann. Ja, han Alfred fertælt det sjøl, at'n skaut 7 tia me 6 skått.

Da vi va ferdig med sjotinga sa æg åt'n Alfred at hu går da æsse godt børsa. Ja æg går inn å sage tåa enda en tomme æ sa'n, fer da bli de så a går dobbelt så godt. Ætte som en John fortælt så fersto æ at børsa mått værra i storform.

Så no va det bærra å få amrikanern te å kjør, åsså skol vi kjør ront tili om søndagsmårnan, å det låft'n ut at'n skol gjærra. Søndagsmårnan sto æg opp tili å bynt å årn mæ. Det va nokså kalt å hustrent, så det va kunsten å kle sæ godt. Æg valla på mæg rætteli fersvarlig å utanpå heile greian dro æg på en spiller ny gabardin sportsdress å e blakt par bekksaumsko som ha stått ubrukt heilt sea evakueringa va da krigen braut ut.

Æg va itj før ferdig med påkledinga før æ hørt det tuta en bil uti gål'n. Da æg kom ut va det forsyningsministern som sto der. - Æg sjer du e så påhyra, ska du ut å reis sa'n? Jau vi ska da uti Heggdal'n på skjøting sa æg. Å da vart han å bestemt på at'n, skol færtra, å han å skol kjør ront. Æ tenga på å få sette på hos'n fer æ frøkta fer at det vart kalt å sette på lastebil'n heile vein utover.

Rætt som det e kjæm amrikanern fykan, men da'n fekk hør at fersyningsministern skol kjør ront vart'n fertæranes å ferplekta sæ på at han villa itj kjør når'n itj fekk ha me allihop. No va lanne laust fer fjær gånnen.

Innovet Sagmyra sto det frakkledd kalla framme heile vein. Å oppå Lakshaugan gikk en Stordal å treppa læss å venta på at vi skol komma. Æg snakka med amrikanern så godt æ konn, men han villa itj færtra å dangel å kjør me bærra nån kalla den lange vein, men teslutt fikk æ'n på trua te æ kjør oppå Lakshaugan ette en Stordal å de anner karran.

Å han starta me e rytt, så sannspruten å støve sto som e skodd ætte'n innjænna vein, han va itj bort i meir enn 10-12 menutt å da ha'n vårre innme Rødsjøvatnet å innpå Lakshaugan, å på neåvervein ha'n samla opp all kalla innover Sagmyra. No va vi samla uti gål'n, heile dongen. I millertid ha æg rengt åt'n Vilhelm om å få han te å kjør dæm som itj rømtes i biln hos forsyningsministern. No vart vi enig om at æg ån Ola Mon skol værra med forsyningsministern åsså'n Ola Myra ån Fridtjof villa værra me fer å sjå kolles det va bortpå ny hemmel og Nyjol fer der ha dæm itj vårre før. Men da det itj rømtes meir en fir stytta i biln hos forsyningsministern mått'n Fridtjof værra me amrikanern åt Råkvåjen. Å vi firan dræmt oss inni biln, forsyningsministern ån Ola Mon frammi

Som æ står slik, kjæm`n Otterstad innpå butikken åt mæ. Æg gikk rætt på saka me ein gång å spolt om`n skol værra me på stevne i helja.

å æg ån Ola Myra atti, åsså bars det ivei, Amrikanern kjørt åt våjen, å vi kjørt innover nyvein! Da vi kjørt ferbi Mon ston Edvard uti gåln, han ropa åt åss, «De derre går itj godt nei» sa`n, «Ha de itj sjett at amrikanern ha fårre å kjørt ette vein her i dag, æg såg at det va tjukt tå støvrøik ette vein.» Men æ sa at det herre må da gå bra det.

Æg sætt mæ godt te rettes atti bakskotten å grov fram en stor sigar som æ ha hatt liggan nerri frakklomma heilt sia æ va fårmann utpå fabrikken, han va så tør å jissen at da æ tent på`n loggabrann en, så det såg ut som en annan Venus.

Da vi kom innover åt Fosshaujen, va røken så tett at det va mesta urå å sjå vein, sjøl om ein ha løsa på. Å litte det va tørna biln oppi veiskråninga. Æg gikk framover å kjørt heile gloaveln nerjænnan nakken på sjåfør`n.

No mått vi tu å gå, æg jikk utpå veikanten på ei si å hålt i biln me ei hand, ån Ola Myra på anner sia, åsså bars det ivei. No jikk det som det va smolt heile vein bortover te vi kom på Ny jol, men da fekk forsyningsministern som va best kjent, folt opp me å ferklar`n Ola Myra kæm som bodd her å der. Han slæft ratte å peka me ei hand åt kvar si å ferklart. Bortom haujen der bor Kongen, her e Kaksen, å der sjer vi`n Kofa ån Okspaul å her e St. Pål, å slik jikk det heilt te vi kom utover te Eidsvatnet, der kom vi oppover åt en bakke. Ministern mått sætt biln i gir, å

æg bynt å frøkt fer at vi va på gæli vei, vi ha itj kjørt så langt stytt før fer æ fekk sjå nå jarnpåla som sto utpå veikanten, å no kjent æ det lokta serroform salv å forsjelli medikamenter å no ha æg det klart kor vi ha komme henn, vi va mesta oppme dåktern. Æ sætt i å trollkaut om at no mått snu å kjør tebakkers, men å snu det nøtta itj fer vein va så smal at æ gikk med livet i nævvan å frøkta fer æ skol dætt utfer, ån Ola som gikk på anner sia frøkta fer æt`n skol bli flatklæmt mot bergveggen. Vi bynt å sjå på kvaranner, fer no såg vi ut som nå kamuflert alpe-Jægera begge to, å ætte at vi ha fått resta tå åss elite grann, støft vi åss inni biln igjen åsså bars det ivei for foll fart. Vi kjørt attabak te vi kom nepå vein igjen, å svingt te venstre, da bars det ivei lite fortar å lettar, å da vi kom bortpå vein bortom en «Hans» vart støvrøiten så tynn at vi såg atsjelli ront åss. Han Ola kjika feronra fam å spolt atti om det va ny hemmel å Ny jol vi ha passert, men han Ola Mon ferklart`n ett det va itj nån tå delin, Her to vi ijenn e tropp som jikk i to rekka ette vein. De va`n Jørund ån Fridtjof ån Hans ån Stordal ån Arne ån Alf. Ja æg huse itj på kæm det va allihop i farten. Men dæm va så jannablaut å ferfråsse, at det va bære så vitt dæm kom sæ tu vein såmy at vi kom åss ferbi.

Æg folt mæ itj nå særli opplagt da vi va komme fram. Men ætte at vi ha værre inn hos`n Vollan å fått åss e litegran i maskinromme, vart vi itjgå værr, å vi rusla da oppå banen kor dem allerede skaut så illmørja å røsta sto tu jiværa. Ætte resultatata vi fikk hør fersto æ straks at vi ha itjgå her å jærra,

men forsyningsministern ån Ola Mon ån Stordal ferplekta sæ på at dem villa skjøt før fer ein dem trudd på nå slekt. Å det va om det æ kvektna te sjøl å da`n Stordal fertælt at`n ha me børsa vår utover.

Å det vart så det jikk som en sa, ministern ån Ola ån Stordal. Det vart itj så lite søll me heim fra den tur`n. Forsyningsministern som va 1.ste kl. kleiv opp te sammenlagt 3.je pl. tå 98 1.ste klassinga. Å de anner første klassngan jol å store meritter. Men på 300 va det omtrent som bomben sprang lell, på en 6 skudd. Han Ola Mon sætt verdensrekord, servert her 56 p, å det va stevnets beste resultat. Ån Stordal han vest itjgå værr å jærra en at`n reist med søllmedaljen fer dæm. No syntes æ at vi ha reist me så my søll æt vi kon itj ta nå meir, å da va det itj anna å jærra enn å slutt me sjøtinga, å vent på premiutdelinga. Men no vist det sæ at vi mått ha enda ein bil fer å få med åss all dederre premian heim å vi fikk da endeli has på Rolv, som for å lura å kjørt uti der de såmma, å så bars det på heimvei.

På vein innover sett æg me børsa i hanna å spekelert på ker det kon ha sæg at de anneran skol sjøt så desperat, å æg sjøl, som ha sjølægant jiværr, itj skoll fåte nå særli. Men som æg satt slik å spekelert å såg på børsa, vart æ plusselig vare nåkka. At dan Alfred saga tå løpe sist gången, ha å fremre sekte fårre!

LYKKEMYNT PÅ RÅK

av Karl Idar Frengen

Jeg vil takke Eilert Bjørkvik som gjennom mange år har vært til stor hjelp ved å gjøre brev og dokumenter leselige ved transkripsjon til dagens skrift. Eilert har også med sin kunnskap gitt god mulighet til innsikt i historiene. Først for min mor Klara og senere for meg.

På våren i 2017 kom en kar og spurte om å få gå med metallsøker på jorder nedenfor gården på Råk. Det fikk han. Han søkte der og på et par andre jorder på gården. Noen gjenstander fant han. Noe ble levert til museet for nøyere undersøkelse og noen mynter kunne jeg beholde. Deriblant et par kobberskillinger med årstallet 1771. De var kraftig slitt etter langt over 200 år i åkeren.

Årstallet 1771 som var preget på myntene vekket min interesse da min tipp Tippoldefar Kristoffer Olsen Foss allerede var kommet til Råk i 1763.

Kristoffer Olsen Foss på Råk

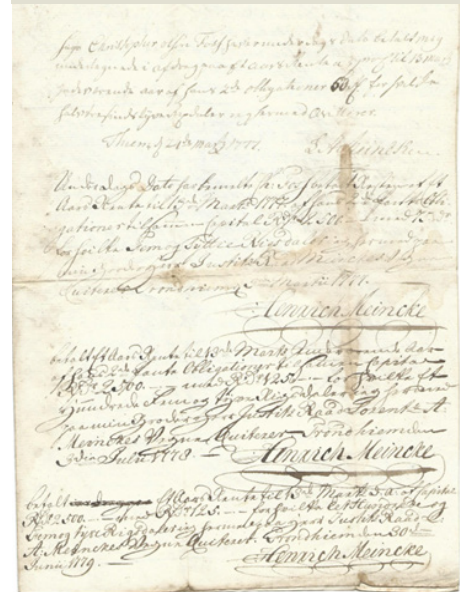
Gården Råk lå under Austrått og kommerseråd (benevnelse på forretningsmann) Hans Henriksen Holtermann, som var eieren av Austrått. På Austrått var det blitt tid for generasjonsskifte og ved eierskifte overdro Hans Holtermann Austrått til sin sønn Eiler Hagerup Holtermann. Mange gårder i Stjørna og omegn ble kjøpt ut fra Austrått i årene 1772 – 1773

Kristoffer var leietaker i 9 år fra 1763 fram til mai 1772, da han kjøpte gården fra Hans Holtermann.

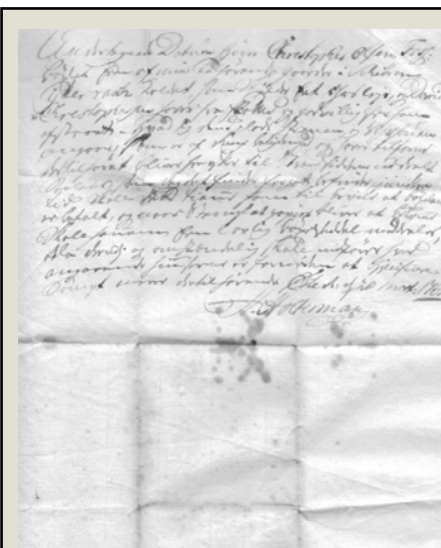
Kristoffer Foss betalte 2500 riksdaler for Råk Ytre til Hans Holtermann, og pengene lånte han fra reder og forretningsmann Henrich Meincke i Trondheim. Kristoffer betalte årlig 125 riksdaler i renter på pengene han hadde lånt.

Råk Ytre omfattet den gang det som i dag er de fire gårdene Råk Østre, Råk Vestre, Vorphaugen og Berge. Gården ble to generasjoner senere delt til de fire gårdene slik som vi kjenner dem i dag.

Hvert år betalte Kristoffer 5% rente for lånet på 2500 rdr. Det ble 125 rdr i året til Meincke, noe som ble kvittert ut fortløpende i det samme dokumentet. Et dokument på flere sider:

Dansk Skilling kobber 1771, også benevnt som brennevinsskilling (fordi de ble i en viss grad laget av omsmeltet kobberkjeler som var brukt til hjemmebrentproduksjon), eller også noen ganger lykkeskilling, da de ofte kunne bli knipset på jordet for å ønske gode avlinger.

Festeseddel på 1 øre i Råk

Avskrevet

Undertegnede Datum haver Christopher Olsen Foss bøxlet og fæstet Een af mine Tilhørende gaarder i Schiøren Ytterroch kaldet, som Skylder Eet øhrsleje, og David Christophersen haver frafløttet og godvillig forhen afstaaet. Hva sig dend plads Stenen og Vehrhouen angaar, som er af Ringe betydenhed, og haver tilforne dertil høret bliver herefter til Strandsidderen uddeelt saaledes som Jeg det finder for got befindis jmidlertid skall dette tienne ham til beviis at bøxelen er betalt, og naar Stemplet papier bliver at bekomme Skal hannem Een lovlig bøxelseddel meddeeles, ... derudj og omstændelig skall indføres hva angaaende huuserne er fornøden at specificere, Sampt meere dertil hørende. ØsteR: d 20 Mart: 1763 H. Holterman

De første utliggere var antagelig oppbørselsbetjenter som sto i erkebiskopens eller adelskapets tjeneste under betegnelsen setesveiner.

På 1600-tallet var borgerskap forbeholdt byborgere. Fra Bergen og Trondheim handlet de i Nord-Norge i sommersesongen. Etter hvert slo de seg ned permanent på handelssteder langs kysten.

Utliggere (Utliggerborgere) fikk handle fisk og drive handel på handelstedene langs kysten. For å få fullt borgerskap måtte de eie eiendom i byen (Trondheim). Noen utliggere bygde hus i byens veiter og gaterom for å oppnå fullt borgerskap.

Kilde: SNL.no, Historier.no, Trondheim.kommune.no

Kristoffer (Christopher Olsen Foss f.1729 i Stadsbygd)

Kristoffer Olsen Foss var født på Stadsbygd i 1729 (foreldre Anne og Ole Kristoffersen Foss). Han ble gift tre ganger. Kristoffers første ekteskap var med Marite Pedersdatter Sund. Marite var datter av Peder Torgersen og Marit Hansdatter. Kristoffer og Marite fikk sønnen Ole Christophersen Foss (f.1764). Marite døde allerede året etter Ole ble født i 1765.

Neste ekteskap var med Karen Iversdatter (f 1734). Hennes foreldre var Ane Valborg Nilsdatter og Iver Eriksen Høvåg. Det mangler kirkebok for den tiden de ble gift, men fra 1766-1768 nevnes Kristoffer og Karen som brukere av 2 pund i Råk. Deres datter Ane Marta ble døpt 24.1.1768. Ane Martha ble gift med Sivert Pedersen Winther, Heggvik, og døde i 1802. Samfrendeskiftet etter Karen Iversdatter ble slutta 16.7.1784. Blant dem som underskrev var bror til Kristoffer, Nils Olsen Høvågen. Kristoffer var i 1784 i sitt tredje ekteskap blitt gift med Gjertrud Mikkelsdatter Vågen.

Kristoffer og Gjertrud fikk flere barn, Kristian (Død 12 uker gammel i 1780), Hans Christophersen Foss (f.1784), Kristian (Døde 6 uker gammel i 1786), Kristianna (f.1787), Christopher Christophersen Foss (f.1791) og Niels Michael Christophersen Foss (f.1797)

På våren i 1772 hadde Kristoffer og Karen Iversdatter de to småbarna Ole og Ane Marta fra de første 2 ekteskapene. Kristoffer hadde fått lånt mye penger og kjøpt Råk. Året etter i 1773 fikk han innvilget utliggerborgerskap og i 1775 fikk han Kongelig bevilling for krohold og gjestgiveri i Høvågen (Råkvåg). Kausjonist for borgerskapet var kjøpmann Hans Nissen.

Å få utliggerborgerskap var av stor betydning for å kunne drive virksomhet. På Råk ble det drevet landnotfiske, herberge og gjestgiveri. Landnotfiske etter sild drev Kristoffer sammen med Aleksander Inderraak. Det beskrives at i 1791 eide Aleksander og Kristoffer ei not sammen, 70 favner lang og 12 favner dyp. Kristoffer kjøpte også større skogeiendommer for tømmerdrift eller kanskje håp om gevinst på eiendommene. Disse skogeiendommene solgt Kristoffer igjen etter en del år.

Kristoffer Olsen Foss døde som kårman, 72 år gammel i 1801.

Sønnen Ole

Kristoffers eldste sønn Ole Christophersen Foss (f.1764) ble gift med Serianne Olsdatter Vold (f.1772) fra Verdal. Foreldre til Serianne var Ole Amundsen Østvoll og Katarina Pedersdatter Ovid. Foreldre til Serianne flytta senere også til Vågen. I 1801 fikk også Ole bevilling for å drive gjestgiveri. I 1815 døde Ole Christophersen Foss ved drukning ved Kobilla i Stjørna. 51 år gammel. Ole og Serianne hadde da fått 9 barn sammen. Født i perioden fra 1797 til 1813.

Nervefeber (Tyfoidfeber)

Sykdommen beskrives i Norge fra 1700-tallet. Sykdommen ble da beskrevet som forråtnelsesfeber eller landfarsott. Fra slutten av 1800 tallet ble Tyfoidfeber omtalt som nervefeber. Nedtegnelsene for Ole og Christopher er gjort en god del år etter deres død og derfor er mulig benevnelsen nervefeber blitt brukt. Sykdommen flekkyfus (Tyfus) kunne også forveksles med Tyfoidfeber.

Tyfoidfeber er i dag en sjelden sykdom i Norge. De tilfeller som finnes er aller oftest etter smitte påført etter reise i andre land.

Melk og vann kunne spre bakterien etter at smittebærere hadde håndtert melken. (Pasterisering av melk kom i gang i Norge på 1930-tallet)

Kilde: FHI, veileder for helsepersonell

Bildet ovenfor er mulig fra 1897 og tatt fra sør-siden av Råk. Her er de to gårdene på Råk nærmest mot sør. Berge og Vorphaugen ligger på henholdsvis vestre og østre side av Høvågen, som var det gamle navnet på Vågen. Merk den snorrette veien fra Råk til Vågen som ble anlagt av Kristoffer Olsen Foss, og som er i bruk den dag i dag.

Gården deles

De minste av barna var ved Oles død småbarn. Min tippoldefar (Åge) var kun 4 år. To av de eldste sønnene døde av nervefeber i 1825, 10 år etter farens død og Anne-Marta døde i barsel omtrent til samme tid.

Den eldste av sønnene Petter (f.1798) kjøpte arvepart etter sin søster Anne Marta og etablerte seg på Vorphaugen. De yngste Simon (f.1806), Cornelius (f.1808) og Åge (f.1811) hadde nok behov for å bo med sin mor Serianne på Råk i flere år før de var gamle nok til å klare seg. I brev etter Serianne kan en se at det var trange kår etter mannens bortgang. Allerede i februar 1822 døde Serianne kun 50 år gammel. Åge, min tipp-oldefar var da kun 11 år, Cornelius 14 og Simon 16 år. Fire år etter Seriannes død i 1826 skulle bare Petter leve av de eldre søsknene. Petter og de tre unge brødrene delte gården.

Delingen av hus, utmark, innmark, sjøtomter og tilgang til bekker mellom brødrene beskrives nøye i delingsforretning fra 1829. Slik jeg oppfatter delingen var den gjort med omtanke og rettferdighet og på et vis som ivaretok alle brødrene best mulig. Også de tre yngste.

Vorphaugen ble naturlig en søsterpart større da Petter hadde kjøpt ut arven til Anne Martas familie. Skylddeling på gårdene ble tinglyst i 1854.

Mange hustomter og eiendommer i Råkvåg er i generasjoner skilt ut fra disse fire gårdene. Tre av gårdene samt tunet på Berge er fortsatt i privat eie. Indre Fosen kommune eier utmark og det resterende av innmarka fra Berge. De to Råka-gårdene eies fortsatt av etterkommere etter Kristoffer Olsen Foss. Etter at Vorphaugen de senere år har stått tomt bor det nå en ung familie der også

L a r t
for
Herberge og Beyerntning
paa 4 *Høvågen og Vorphaugen*

Det privilegerede Skjætsgjæstfræde *Peter O Foss*
den 18de September af 1832
Kommunikation af 18de August 1832, og efter den Kongl. Høiherre Raadets Befaling af 28de August 1832.
Afskrift af 9de September 1832.
Eet den 18de September 1832, at gjæste uret 1832.

Art og Beskrivelse af Huset og Tilhørende	Antal	Pris for et Huset	Pris for en Høiherre Raads Beyerntning
et Huset med 2 Stuer og 1 Kjøkken	1	100	20
et Huset med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 2 Stuer og 1 Kjøkken	1	150	30
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	100	20
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15
en Skjætsgjæstfræde med 1 Stue og 1 Kjøkken	1	80	15

Det Beyerntnings Betænde indeholder det Herredets navn og den, som blev eftersat paa et Skjætsgjæstfræde, men ikke uponde Skjætsgjæstfræde, som det er tilladte sig det i Huset eller den over den Skjætsgjæstfræde eller i et andet Skjætsgjæstfræde, og om Beyerntingen i et skjætsgjæstfræde i Skilling. — Eten, Hund eller Silven kan ej forsvare, men forsvarede Skjødet betænde det ejes Bætted.

Peter O Foss den 18de September 1832.
Kommunikation af 18de August 1832, og efter den Kongl. Høiherre Raadets Befaling af 28de August 1832.

På Råk ble det allerede i 1775, herberge, landhandleri og handelsvirksomhet. Det fortsatte i generasjoner. Bilde viser bevertning og overnattingspriser i 1832. Det er notert på med blå penn eier Peter O Foss. Sannsynlig gjort i etterkant. Peter var eldst og på den tiden i etablering på Vorphaugen

Gjæstgiverier i Norge ble formelt etablert i 1648 i sammenheng med skyssvesenet, det offentlige transportsystemet i distriktene. Gjæstgiveriene ga tilgang til mat, øl, overnatting og annet nødvendig.

Prisen var da fastsatt til 12 skilling for en middag og 16 skilling for overnatting og kveldsmat. Økonomien var i utvikling og gjæstgiveri ble etablert også langs innfarten til Trondheim. En telling av gjæstgiveri utført i 1748 viste 641 gjæstgiveri i Norge sør for Nordland. Mest vanlig i kystområder.

Noen gjæstgiveri fikk større rettigheter og ble Landhandleri og kunne fungere som butikk samt drive større handel.

Kilde: Fortid.no

to syvtall og årstallet 1771 gav to syvtall. Kanskje noen ønsket seg god avling og knipset en gang iblant en mynt ut på jorden. De trengte kanskje det, store lån og drøm om et bedre liv. Egen gård, gjæstgiveri og forretninger. Å ofre en skilling kunne neppe skade. Kanskje det var slik det var? Om ikke så er det mere spennende enn om noen bare hadde mistet skillingene.

I en blogg fra Samlerhuset beskrives kobberskillingen med datering 1771 som kanskje den mest eiendommelige mynten i det dansk-norske rikets historie. Kong Christian VII fikk produsert og preget mynten, og årstallet 1771 er for de fleste eksemplarene misvisende. Og var det egentlig kongen som fikk produsert mynten?

Det vanlige frem til den gang var å slå mynter med stor grad av sølvinnhold. Sølv var et verdifullt materiale og myntens påstemplede verdi skulle samsvare med metallverdien. Det var blitt mindre tilgang på sølv og som en alternativ løsning ble kobber brukt i denne 1771-mynten.

Mynten ble første gang produsert i 1771 i Altona ved Hamburg. Der ble den også produsert påfølgende år i 1772. Altona ligger i Slesvig-Holstein og var en del av Danmark frem til 1866. Å produsere mynter med det samme stemplet et år ekstra var ikke uvanlig. Stemplene var håndlaget og det var arbeidsbesparende å benytte stemplet litt ekstra så lenge det ikke var utslitt.

Men denne mynten ble det annerledes med. Det ble laget nye stempler med samme årstall i mange år fremover. Fra 1773 ble mynten laget i København. I Norge ble mynten preget i myntverket på Kongsberg i tidsrommet 1782 - 1786. Alle med det samme årstallet, 1771.

Å fortsatt bruke samme årstall var kanskje en måte å lure folket på. Befolkningen var kjent med mangelen på sølv i 1771 og aksepterte vel det enten de likte det eller ikke. Finanskollegiet var kanskje fristet til fortsatt å bruke årstallet 1771 for å få mindre oppstandelse for at kobber fortsatt ble brukt. Greit om de ikke visste at bruk av kobber fortsatte. Kobberet som ble brukt i mynten var ofte av dårlig kvalitet. I Norge ble det i stor grad brukt kobber som var et biprodukt fra sølvutvinning i Kongsberg. Det var et dårlig og sprøtt kobber. Gruvene på Røros var privateide og derfra ble det ikke kjøpt kobber. For at myntene skulle henge sammen var det nødvendig å blande inn smeltet kobber fra annet. Tunge kobbermynter som svenskene hadde tatt ut av bruk var det tilgang på. Kanskje ikke rart svenskene tok disse ut av bruk da svenskemyntene kunne være opp til 20 kilo. Store platemynter som fikk slik høy vekt for å gjenspeile myntens verdi. Også inndragning av brennevinskjeler ga kjærkommen kobber til myntproduksjon. Der slo de to fluer i en smekk. Drukkenkap var et folkehelseproblem, så mindre hjemmebrenning og drukkenkap var ønskelig. Samtidig ga det tilgang til billig kobber.

Kong Christian VII var sannsynlig ikke den som selv bestemte dette. Han led fra ung alder av schizofreni og var lite fokusert på sine kongelige plikter. Han signerte på alt han fikk fremlagt. Kongen hadde dagene og nettene fullt opp travelt med sitt utsvevende liv i Københavns kneiper.

Kongens livlege, Johann Friedrich Struensee var i 1771 den som i realiteten tok seg av både kongens beslutninger og ga oppmerksomhet til dronningen. Men det varte ikke lenge. Struensee var en liberaler i opplysningstidens ånd, og han rakk å innføre en rekke reformer i beste mening for folket. Nokså raskt fikk Struensee en farlig opposisjon fra mektige

Bilde og tekst fra Store Norske Leksikon på nett.

Struensee og vennen Enevold Brandt ble henrettet og kvartert, og kroppsdelenene deres satt på steile og hjul. Teksten under bildet lyder «Forrige grev Iohan Frid. Struensee og grev Enevold Brandt forrestillet og afbildet po hiul og steylet d. 28. April 1772.».

Kvartering

Av Ukjent.

folk som fryktet for sine posisjoner.

En farlig opposisjon mot livlegen som med kongens lemfeldige signeringer fikk overført makt og ble livsfarlig for Struensee. Allerede i 1772, samme år som Kristoffer kjøpte seg gård på Råk, ble kongens livlege henrettet.

Det dansk-norske folket var antagelig i den tro at skillingen var unntaksmynten fra det ene året 1771. De kjente nok ikke til at det ble totalt produsert over 54 millioner gjennom alle de årene. Den store mengden gjorde at myntene fikk liten verdi. Liten verdi og mange syvtall på mynten gjorde at den kunne ofres.

Kildehenvisninger for 1771-kobberskilling og kong Christian VII og Johann Friedrich Struensee:

Store Norske Leksikon på nett.

<https://samlerhuset.blog/1-skilling-1771-dansk-kobbermynt/>

Kildehenvisninger som gjelder ekteskapene for Kristoffer Foss og første gjæstgiveribeveilling i 1775: Eilert Bjørkvik

Da traktorene kom til Fessdalen

av John Richard Hanssen, 9. trinn Mælan skole 2021/2022

Jeg bor i Fessdalen, og ble veldig nysgjerrig på når traktorene kom, og hvordan de forandret livet i Fessdalen. For å finne ut av det, så måtte jeg finne noen som kunne fortelle om dette. Den personen jeg har valgt å intervjuer heter Ole Anders Brandhaug. Han har bodd i Fessdalen hele sitt liv. Han er 72 år gammel og husker veldig godt når den første traktoren kom. Jeg dro på besøk til Ole, og intervjuet han hjemme hos seg selv.

Jeg spurte først Ole om når den første traktoren kom til Fessdalen og hvem det var som kjøpte den første traktoren. Han forteller at den første traktoren som kom til Fessdalen kom 14. mai 1954. Når jeg spør hvilket traktormerke eller modell den var, svarer Ole at det var en McCormick International Farmall DED3. Den ble produsert i Tyskland ved International Harvesters fabrikk, og den gikk på diesel. Den hadde 20 hestekrefter og kunne kjøre i 20 kilometer i timen. Det var faren til Ole, Olav Brandhaug, som kjøpte den første traktoren i Fessdalen. Olav Brandhaug kjøpte traktoren fra Bjørnerud Maskinforretning i Fjordgata i Trondheim. Da han kjøpte traktoren, kjøpte han med mye ekstrautstyr. Han kjøpte både 2-skjærspløgg, harv, midtmontert slåmaskin, og reimskive. Reimskive med reimopplegg måtte han ha for å drive sagbruket. Når jeg spør Ole om hvor traktoren er i dag, forteller han at den ble solgt.

McCormick International Farmall DED3. Bildet hentet fra wikimedia.org

Ole forteller at det ikke var ferge fra Trondheim til Fosen i 1954, så traktoren ble fraktet med Fosenbåtene. Fosenbåtene fraktet både passasjerer, dyr som skulle til slakt, traktorer og alt mulig av varer. Båtene la til kai ved det gamle samvirkelaget på Husby. Der ble traktoren heist på land på kaia. Olav kjørte traktoren hjem til Fessdalen derfra.

Fosenbåten ved Husby. Privat bilde, fotograf ukjent

Det var ikke mange traktorer i bygda i 1954. Per Slåtten hadde en traktor som gikk på bensin eller parafin. Ole forteller også at det var ett sameierlag på Husby som ble kalt Maskinlaget, der delte de på en Fordson med store jernhjul og jernpigger. Han nevner en morsom hendelse der de kjørte på veien med denne traktoren, og at den ristet alt for mye slik at de måtte sette på store jernringer rundt jernpiggene. De to bakhjulene hadde nemlig 10 cm lange jernpigger.

Jeg spør Ole om når han fikk kjøre traktoren for første gang. Han sier han fikk kjøre traktoren da han var rundt 8-10 år. Ole brukte nemlig å hjelpe faren sin med å høste korn. Da kjørte Ole traktoren mens faren satte på den midtmonterte slåmaskinen som kuttet kornet. Ole fikk også kjøre traktoren ned til krysset ved siden av hovedveien, for det var her Ole ventet på bussen. På den samme turen tok de med seg 30 liters melkespann slik at melkebilen kunne ta med seg melken. Ole forteller at traktoren stod i krysset helt til

de var ferdige på skolen, slik at de slapp å gå opp den lange veien.

Før traktorene kom til bygda så brukte de hest til alt mulig av arbeid, både kjøring, pløying, skogsarbeid og mye mer. Da traktorene kom, så måtte de selge en av hestene, for de trengte ikke lenger to hester. De beholdt derfor bare den ene. Også Harald Simonsen solgte en av sine to hester. På Myra var det bare en hest, og den beholdt de også etter at traktoren ble kjøpt.

Den første traktoren i Fessdalen var på Brandhaugen i omtrent 16 år, før den ble solgt i 1969 eller 1970. Da ble det kjøpt en David Brown, og etter denne en International Farmall 442. Ole kjøpte seg sin egen traktor i 1970 da han var ferdig på landbruksskolen. Det var en Ford 3000 med gravemaskin festet på bak. Alle traktorene etter Internationalen har vært Zetor. Ole forteller at Zetor er best fordi den koster lite å kjøpe og vedlikeholde.

*Massy Ferguson 35
Gullkalv
Modell 1957
Dieselmotor
Dette var traktor nr. 2 i Fessdalen
1. eier: Harald Simonsen
2. eier: Richard Hanssen
Informator: Ole Brandhaug
Foto: Geir Sollie
(bilde tatt 15.10.2022)*

“

Ole husker at traktoren snurret rundt og rundt ned bakken mens Harald satt på den og klamret seg fast i rattet.

*Massy Ferguson 35
Modell 1962
Dieselmotor
Dette var traktor nr. 3 i Fessdalen
1. eier: Jens Fiksdal
2. eier: Jørund Fiksdal
3. eier: Richard Hanssen
Informator: Ole Brandhaug
Foto: Geir Sollie
(bilde tatt 15.10.2022)*

På de andre gårdene i Fessdalen kom traktorene litt senere. Harald Simonsen som bodde på den øverste gården, Fessdalen, kjøpte seg traktor i 1957. Det var en Massey Ferguson 35 Gullkalv. Det var en grå traktor med gullakkert motor. Denne traktoren er enda på gården og er i bruk av og til.

På Myra bodde Jørund Fiksdal og faren hans, Jens Fiksdal. På Myra kjøpte de sin første traktor i 1962. Det var en Massey Ferguson 35. Denne traktoren er fortsatt på gården. Etter denne traktoren forteller Ole at det ble kjøpt inn en litt større traktor, en Massey Ferguson 240 med firehjulstrekk. Den ble kjøpt i 1982. I dag er det Trond Fiksdal i Fessdalen som eier denne.

Ole husket noen uhell han, Harald og Jørund hadde med traktorene. Han

fortalte om den ene gangen der han vellet ned en bekk mens han satt på traktoren. Han hoppet heldigvis av traktoren i fallet slik at han ikke havnet under traktoren. Han fortalte også om en hendelse der Harald skled ned kanten av en bratt bakke bak fjøset sitt når han skulle kjøre ut fra fraukjelleren. Ole husker at traktoren snurret rundt og rundt ned bakken mens Harald satt på den og klamret seg fast i rattet. Heldigvis landet traktoren fint på bunnen av bakken med Harald i god behold. Utrolig nok, for Ole forteller at ingen av traktorene i dalen på dette tidspunktet hadde hytte!

Han nevner også at en av hans venner, Jørund, hadde sittet fast mellom girene 2 og 3 slik at han måtte ringe ham om hjelp. Jørund var skuffet over traktoren sin når dette skjedde, for han mente at han hadde den beste traktoren i dalen.

LANGVASSLISSETRA

av Kjetil Stormo 2022

Lærer Edvard Hov skrev ved registreringen av setre i Stjørna i 1934: Nr.42 Langvasslisetra (Moasetra) ligger 2 km vest for Haugsdalen. Den er i bruk og skyldsatt med navnet Langvasslien 157/3. Langvassliene ble fradelte Haugsdalen allerede i 1852 til Lars Kristoffersen Stormo. I 1863 beskrev Matrikuleringskommisjonen at det var seter i Langvassliene og at den hadde god og sikker hamnegang (mark som brukes til beite), skog til husbehov og brensel og noe lauvskog. Der kunne høstes 20 lass høy. Det var gården Stormo 157/2 som benyttet setra.

I 1865 hadde Stormoen et jordbruksareal på 26 dekar og en besetning på en hest, fire kyr, ti sauer, ti geiter og en gris. Ved jordbrukstellinga i 1918 var jordbruksarealet blitt 46 dekar og besetningen på to hester, tre kyr, tre ungdyr, elleve sauer, åtte geiter og atten høns.

Det er mulig at det også var geiter fra andre gårder på Langvasslisetra. Hvor lenge setra var i bruk som seter er ikke kjent, men den var et meget populært mål for skiturer. Den er fortsatt et populært utfartsmål. Eiendommen eies i dag av Endre Stormo.

Langvasslisetra bestod av seterhytte, fjøs og høybu. Fjøset stod helt øverst på setervollen og høybua nederst. Selve området ellers består av mange fiskevann.

Det var leiedyr på setra. Ikke alle som hadde geiter hadde tilgang på beite, og da var Langvasslia med sine frodige enger god å ha. Leiegeitene kom blant annet fra Birger Dueskar i Råkvåg og Hans Kroken (Husby). Ei geit kom til og med fra Søtvika i Stallvika. Sistnevnte fikk navnet Sjøfugl. Dette for sin transport over sjøen til Råkvåg og videre derfra.

Under seterdriften ble alle dyrene gjetet fra Stormo opp til Vestre Osavatnet og videre til Langvasslisetra. Sommersesongen varte fra mai til oktober. Dyra ble som regel flyttet til setra før 17. mai.

På turen er det mange steder som man kan si noe om. En del av veien er merket frem til Litj Lakryllan.

• Matstein (1): Den ligger rett overfor jordene i Osen. Her var første matstasjon på turen.

• Bruradiket (2): Sagnplass. Brudefølge fra Leksvik på tur til Austrått for å gifte seg. Sagnet sier at bruden mistet en sko der, derfor navnet. Ut av dette så har lia ovenfor fått navnet Brurdalslia (3) og Brurdalsheia (Ligger lengst øst på Blåfjellet).

• Nedre Kjerringskaret (4): Her er det sagt at den første Langvasslisetra stod, men at den brant ned. Området består av fjellparti og ei stor myr. Det er funnet

spor etter opplagt stein i bekken for nedkjøling av melk. Deretter ble ny seter bygd der den er i dag.

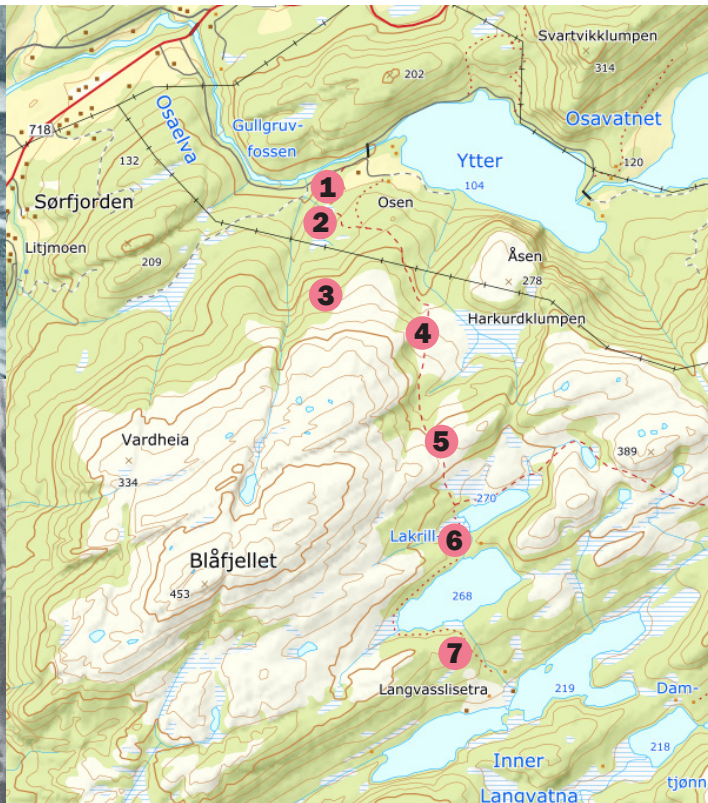
• Øvre Kjerringskaret (5): Høyeste punktet på turen: Fjellpass hvor vi som barn ble fortalt at vi måtte være stille for her bodde julenissene inne i fjellet på begge sider. Hvis vi lagde bråk så våknet nissene og da var det ikke sikker at vi fikk julegaver det året.

• Lakryllan (6): Egen opplevelse på tidlig 70-tallet på åsen mellom Litj- og Stor-Laktyllan. Setervollen ble brukt til sommerbeite for en 4-5 ungdyr. Oksen som jeg og en annen hadde gjetet gikk mye gjennom buskene for å få unna insekter. Oksen gikk litt fortere enn kvigene. På åsen mellom vatna måtte vi stoppe for vente på de andre. Vi stoppet og stod i ro sammen med oxen. Vi så etter de andre og plutselig så var oxen ute av syne. Det viste seg at det var en busk der oppe med ett lite hull foran. Den falt nedi og måtte måkes frem. Oksen var uskadd.

• Slipsteinhålet (7): Dette er en dal som vi går ved siden av på tur ned til setra. Hvorfor navnet slipsteinhålet vites ikke.

Det var produksjon av geitost, kuost og smør på setra. All ost ble kokt i to kasseroller på ovnen innendørs. Hvit geitost ble laget først, og deretter ble restene kokt ned til brun geitost. Begge deler ble lagt

Edvard Stormo

Foran f.v.: Ingvald Lehnnes, Åse Lehnnes m/datter Tora, Edvard Stormo, Ingrid Lehnnes og gjeter Magnar Antonsen. Helt fremst sitter Fridtjof Fiksdal. Andre rekke f.v.: Ragnhild Stormo (Myrvold), Lisa Stormo (Tekseth) og Alvhild Stormo (Ertsås)

i osteformer, eller rullet til osteballer. De kokte også opp geitemelk og sprengete den (skilte ostemassen fra mysen ved hjelp av syre) for å få «frøa». Det var ostemasse/ostebiter, gjerne blandet med kald havregrynsgrot som var godt å spise. Ved kjerning av smør så bruke de separator til å skille fløten fra melka. Når de skulle kjøle ned melk så satte de melkespanna i vatnet. Rengjøring av spanna gjorde de nede ved vannet.

Osten ble båret ned til bygda langs samme vei som dyra ble ført opp. De som hadde leiegeiter hentet ost selv. Det var rett som det var at det ble båret 50 kg på ryggen nedover Kjerringskaret og ned til bygda. Gåturen kunne vel være på ca. 5 km en vei.

De hadde god tilgang på fisk ved fisking med bambustrøa og garnsetting. De hadde tilgang på båt. Fisken ble som regel servert kokt med grønnsaker fra egen kjøkkenhage. De hadde også rabarbrasuppe. På søndag kunne det hende de hadde kjøttsuppe. De slaktet også kyllinger som ble brukt i soddet. Steking av friarkak /sjeblakak (sveler) og vaffelkake var en godbit alle satte pris på.

Fritidsaktiviteter var ikke noe problem utenom arbeidet med bl.a. fisking og bading. Det ligger flere fine badeplasser

nede ved vatna. Etter en lang og krevende arbeidsdag var det godt med en dukkert, og været, som sikkert var som trønderværet nå til dags, satte ingen stopper for badegleden.

Gjeterne hørte som regel til familien Stormo, men det var noen tauser og gjeterere som kom utenfra. Det var bl.a. Frida Rødsjøeter, Johanna Enebakk (gift Aune) og Magnar Antonsen.

Frida var kjent som ei sterk taus. Det sies at hvis mannfolka ikke klarte å rikke på en tømmerstokk, så kalte de på bistand fra henne. Det var heller ingenting i veien for at hun kunne legge medlemmer fra «det sterke kjønn» i gulvet i brytetak. I sekken over Kjerringskaret og ned til Stormoen bar hun 36 kg med ost. Frida var taus på denne setra i 10 år.

Johanna var den tiden mye sammen med søstrene Else (Rødsjø) og Alfhild (Ertsås) Stormo den gangen hun var taus. Når Johanna ikke fikk helgebeseøk av sin kjære Arne Aune, gråt hun mye. Mye kjærlighet fulgte med seterdriften, samt litt alvor hvis ungene/ungdommen ikke oppførte seg bra.

Det kunne være mange som overnattet på setra om somrene. Foruten «friere», var det familie og venner som tok turen

opp på varme sommerdager. Det var alltid mulig med overnatting. Det var fire køyer nede, og i tillegg var det mulig å ligge på hemsene, selv om det der sikkert var i overkant varmt etter ostekoking i hytta og solvarme dager. Det fantes ikke vanlige madrasser, slik vi kjenner dem i dag, å ligge på. Alle lå på høymadrasser. Kan ikke huske å ha hørt at noen klaget på det. De som minnes seterlivet, forteller om hardt arbeid og ei fin tid.

Seterdrifta ble nedlagt i 1953.

Avslutningsvis to vers fra en sang til ett av våre slektstreff, melodi «Youngstorgets basar»

Oppå setra var det slit, kyr og hest sprang hit og dit

Karl og Arne det var gjeterere med tæl i.

Mye melking kan du tro -

Joda geitmelka var god.

Lure mora si - å jo det var de god i.

Seksti geiter - atten kyr - ja du verden for ett styr,

Hele sommer 'n - til oktober, det er lenge.

Seterdrift er medisin,

Kropp og helse blir så fin.

Men en pust i bakken kunne de nok trenge.

Informanter: Else Rødsjø, Solveig og Johan Stormo, Stjerna Heimbygds lag sin nettside

TRE BRØDRE KJEMPET FOR FEDRELANDET, MEN BARE TO VENDTE TILBAKE

av Leif Karsten Dahlen

«Du holdt på å kjør på mæ, du gut!», lo den trivelige og barnekjære Ludvik Pevik da vi traff hverandre der nede hos firma Nekolai Dahl engang i guttedagene. Bemerkningen hans skriver seg fra en hendelse fra 1952/1953, da arbeidsfolk fra Nekolai Dahl jobbet med forefallende arbeid på mitt barndomshjem, en grønnmalt villa, i Ingvald Undsets gate 4, på Nedre Singsaker. Huset var den gang firma Nekolai Dahl sin eiendom.

Jeg hadde den gang, ca. 4 år gammel, klart å kravle meg inn i førerhuset på den grønnmalte firmabilen og jeg satte bilen i bevegelse slik at den kjørte nedover gata. Ludvik klarte å komme seg inn i bilen og fikk hindret ytterligere fremdrift. Dette er for øvrig den eneste gangen jeg har kjørt bil - jeg ble visst kurent!

Jeg var ofte med min far, Jørund Dahlen hos firmaet Nekolai Dahl på Brattøra. Jørund arbeidet hele sitt yrkesaktive liv hos sin onkel Nekolai Dahl, og senere hos sitt søskenbarn, Torstein Erbo. Jeg traff da ofte Ludvik Pevik, som var ansatt som snekker hos Nekolai Dahl helt siden han kom hjem fra Canada i 1930. Den gang, mens Ludvik levde, var det ingen som fortalte meg at han var far til fem barn, hvorav 3 sønner, som hadde ofret alt for fedrelandet i Kompani Linge under 2. verdenskrig. Heller ikke da jeg i skoleferien senere arbeidet sammen med Ludvik Pevik, nevnte han noe om dette.

Martin Ludvik Pevik ble født 10. mars 1884 i Fessdalen i Stjørna. Han giftet seg med Johanna Kornelie Johansdatter, som var født 23. september 1885 på Kvalvær på Frøya. Ludvik livnærte seg og sine som bygningssnekker og hadde gode skussmål.

I 1906 dro Ludvik og Johanna, som mange andre på den tiden, til Amerika

for å søke lykken. De bosatte seg først i staten Idaho, hvor deres første barn Ingemar ble født 20. juli 1911. Deretter flyttet familien til Astoria i Oregon, hvor Johnny ble født 18. februar 1913, og deretter Arthur 20. september 1915.

I 1917 dro familien tilbake til Norge og bosatte seg på Frøya, hvor den første datteren Berta Marie ble født. I 1918 flyttet familien på seks til Trondheim, hvor de bosatte seg i Jonas Lies gate 1 på Rosenborg. I 1919 kom den andre datteren, Margot Johanne, til verden.

Ingemar Lyder – første sønn

Ingemar gikk barneskolen på Bispehaugen og utdannet seg senere som møbelsnekker. Fritiden ble i stor grad benyttet på idrettsbanen. Han ble etter hvert en dyktig friidrettsmann med sin styrke på 400 meter og 800 meter baneløp. Han meldte seg inn i sportsklubben Falken, som den gang hadde egen bane og eget klubbhus på Reina i Østbyen. Falken var for øvrig tilsluttet AIF (Arbeidernes Idrettsforbund). AIF hadde arbeiderbevegelsen som politisk bærebjelke. AIF eksisterte siden 1924 ved siden av NIF helt frem til 1946, da AIF fusjonerte med NIF. Ingemar hevdet seg godt så vel lokalt som nasjonalt. Han ble sågar uttatt for å representere Norge i den alternative sommerolympiaden i Barcelona, som skulle finne sted i juli 1936. AIF ønsket ikke å stille i Hitlers propaganda OL i Berlin. Imidlertid brøt den spanske borgerkrig ut dagen etter at de norske deltakerne ankom Barcelona, og lekene ble avlyst. Høyresiden med general Franco hadde gått til angrep på demokratiet i Spania i en krig som skulle vare fra 1936 til 1939. Ingemar måtte gjøre vendreis og hans videre idrettskarriere ebbet ut.

Ingemar giftet seg i 1937 med Anne

Ofstad og fikk samme år en datter, Greta. Ingemar ble innkalt til nøytralitetsvakt i 1939. Han deltok i kampene i Narvik fra mai 1940 og frem til kapitulasjonen 10. juni 1940. (Kapitulasjonsavtalen ble undertegnet på Britannia hotell i Trondheim 10. juni 1940). Ingemar ble etter hvert trukket inn i illegalt arbeid.

12. september 1941 drar Ingemar sammen sin bror Arthur til Lerwick på Shetland, med MK Vita. Etter militærutdanning i Skottland blir Ingemar med i Skottlandbrigadens Islandskompani. Han ankommer etter hvert Jan Mayen med marineskipene «Honningsvåg» og «Vesle-Kari». Brigaden sørger for å sette opp en værvarslingsstasjon og radiosender som fikk stor betydning for den allierte konvoitrafikken og flåtedisposisjoner. Her tjenestegjorde Ingemar Pevik helt frem freden kom i 1945. Selv om denne stasjonen ble utsatt for flere tyske luftangrep, ble ingen drept på Jan Mayen.

Da Ingemar kom hjem til Norge i juni 1945, og da hadde Anne tatt ut skilsmisse og funnet seg en annen mann, en tysker fra Waffen SS. Anne ble overført til interneringsleir i Oppdal, hvor hun fødte Gerda i 1946, med tyskeren som far. Anne ble fratatt statsborgerskapet, og fikk det aldri tilbake. Hun flyttet til Tyskland i 1946.

Greta besøkte sin mor i Øst-Tyskland i 1956 mens Tyskland fremdeles lå i ruiner. Greta så ikke sin far fra han reiste i 1941 til han kom hjem til Norge i 1945, og sier at hun aldri helt ble kjent med sin far.

Ingemar traff også en annen kvinne, men hun døde dessverre ikke lenge etter de møttes.

Ingemar døde i Trondheim i 1993, 82 år gammel. Han ble begravet på Lademoen kirkegård sammen med sin mor og far.

Johnny Pevik – andre sønn:

Johnny ble født 2. februar 1913 i Astoria, Oregon. Han var 5 år gammel da familien flyttet inn i Jonas Lies gate 1. Johnny begynte også på Bispehaugen skole. Deretter ble det 3 år på yrkesskole, hvor han utdannet seg til bygningssnekker som sin far Ludvik. I 1935 til 1937 fikk Johnny 3 års militær utdanning i luftforsvaret, og var stasjonert på Værnes.

I ungdommen meldte Johnny seg inn i sportsklubben Falken, som sin bror Ingemar. Han ble i likhet med sin bror en habil baneløper på både 400 meter og 800 meter. Senere foretrakk han fjellturet i skog og mark fremfor løping.

Fra 1939 til april 1940 tjenestegjorde Johnny Pevik i nøytralitetsvakten i Nord-Norge. Johnny ble internert av tyskerne 9. april 1940, da de tok over Værnes Flyplass, og generalmajor Laurantzson meddelte at kampen skulle innstilles. (Laurantzson ble etter krigen dømt for grov uforstand i tjenesten). Johnny klarte å rømme etter 3 døgn selv om det kunne medføre dødsstraff dersom han ble tatt.

Johnny sluttet seg deretter til Berkåk Bataljon, som kjempet harde kamper blant annet i Nøverdalen, før det ble demobilisering 29. april 1940.

Johnny var ikke innstilt på å gi seg, og dro da videre til Trondheim. Han dro deretter nordover, sannsynligvis sjøvegen, til Mo i Rana for å fortsette kampen mot tyskerne. Det vitner om mot og standhaftighet og et brennende ønske om å forsvare fedrelandet. Her i Mo i Rana møter han Herbert Helgesen, som tilhørte Kompani Ellingen, mens Johnny ble plassert i Kompani 1, som ledes av kaptein Are Midtgaard. Han kom til en bataljon

som var preget av full oppløsning, dårlig kampmoral og demoraliserte soldater. Etter kamper i Pothus drar kompaniet til Djupvik, hvor de igjen må kjempe mot tyske soldater.

Johnny Pevik må trekke seg tilbake i kampens hete og blir deretter underlagt bataljon IR15 som sendes med skøyter til Salangen og Gratangen for derfra å kjempe videre mot tyskerne. Johnny Pevik kjemper videre med IR15 og deltar i gjenerobringen av Narvik 28. mai 1940. Deretter deltar han i kampene opp mot grensen til Sverige. Primo juni 1940 er Johnny i området lille Balak og kjemper mot tyskerne helt frem til kapituleringen den 10. juni 1940.

Johnny Pevik tar kontakt med professor Leif Tronstad ved NTH, for å høre om han har noen gode kontakter blant britene i Stockholm. Tronstad anbefaler Johnny å ta kontakt med Malcolm Munthe i Stockholm. Malcolm Munthe representerer SOE (Special Operational Executive) og er en verdifull kontakt for motstandsbevegelsen i Trondheim. Dette medfører en sterkere kontakt med SOE og London enn med Milorgledelsen i Oslo. Malcolm Munthe er født i Sverige, men ble britisk statsborger da krigen brøt ut i 1939. Han ønsket å kjempe mot Hitler. En uke før den tyske invasjon i Norge sendes han på et hemmelig oppdrag i Norge. Oppdraget går ut på at han skal bidra til å opprette et radiosamband med London, og på et bestemt signal skal de ta imot britiske styrker for å hindre en tysk invasjon. Planen mislyktes, og Munthe måtte flykte gjennom Norge til Sverige, hvor han blir plassert i den britiske legasjonen med ansvar for SOE under dekke av diplomati.

19. september 1940 oppsøker Johnny Pevik Malcolm Munthe i Stockholm, og forteller at han tilhører en gruppe som har sine møter i Nidarosdomen. Han har gått på ski i 4 døgn uten søvn. Han har valgt seg ut den vanskeligste ruten, for å unngå å møte tyskere. Johnny Pevik sier ikke så mye, han trodde ikke så mye på snakk har Munthe fortalt senere. Men Johnny sier i alle fall så meget at han søker å få fatt i en radiosender for å opprette en kontakt med regjeringen i London, samt våpen, ammunisjon og penger. Dette er Malcolm Munthes første kontakt med motstandsbevegelsen i Norge og selv beskriver han det som et gjennombrudd og ser frem til hva et slikt samarbeid kan medføre.

Johnny utfører utallige turer som kurer mellom Stockholm og Trondheim i all slags vær, og da kommer hans idretts- og fjellturbakgrunn godt med. Johnny var kurer helt frem til februar 1942 og deretter ble han knyttet til organisasjonen LARK, med Odd Sørli som leder. Formålet med LARK var å opprette Milorg grupper i Trøndelag. Her jobbet Johnny sammen med Herlef Nygaard, Herbert Helgesen og Øivind Sørli.

I mai 1942 reiste Johnny til England og blir der innrullert i Kompani Linge.

3. mars 1943 drar Johnny sammen med Nils Uhlin Hansen med båten «SIGALOS» fra Shetland til Lyngvær med en våpenlast. Våpnene blir losset, lagt i tønner og skjult av revmat, deretter videresendt til Milorg i Trondheim.

Arthur Pevik

6. oktober 1943 deltar Johnny Pevik med blant annet Knut Brodtkorb Danielsen i et mislykket attentat mot Henry Oliver Rinnan i Landstads veg 1 i Trondheim. Her blir det skuddveksling, og Karl Dolmen fra Rinnanbanden blir alvorlig skadd. Rinnan selv smetter imidlertid unna. En mann fra hjemmefronten blir også skutt, men han blir ikke alvorlig skadet.

10. november 1943 drar Knut Brodtkorb Danielsen på et oppdrag i Nord-Trøndelag med formål å klargjøre for flydropp samt undersøke togstrekninger egnet for sabotasje. De tok kontakt med hjemmefronten i Harran, som imidlertid ble mistenksomme og fryktet at disse to agentene var provokatører fra Rinnan. Det ble derfor tatt kontakt med den norske legasjon i Stockholm for å ta rede på dette. Dessverre ble det fra legasjonen svart at det ikke skulle være noen SOE-agenter i området, og dette førte til at lensmannen angav disse to til Gestapo. Johnny Pevik ble da arrestert og sendt til forhør ved Misjonshotellet i Trondheim. Knut Brodtkorb Danielsen hadde flaks og unngikk tyskerne. Han klarte å flykte til Sverige. Johnny Pevik nektet å gi informasjon, og han ble mishandlet og torturert i et helt år. Julius Nelson, Rinnan's verste torturist, sendte hunden sin på Johnny Pevik. Hunden fikk bite og slite i Johnny Pevik i 15 minutter, men Johnny sa ikke et ord nå heller.

19. november 1944 ble Johnny Pevik hengt med en streng, under deltagelse av gestaposjef Gerhard Fleisch. Johnny Pevik er den eneste norske fangen som ble hengt av tyskerne da alle de andre ble skutt. Det heter seg at Johnny Pevik var den mest torturerte nordmann under 2.

verdenskrig, ved siden av Lauritz Sand fra Bakklandet (han overlevde imidlertid krigen).

Johnny Pevik skulle forsvinne ifølge Hitler's Nacht und Nebel Erlass. Liket hans grov tyskerne ned i unnarennet i hoppbakken på Kastbrekka. Liket av Johnny ble gravd opp i 1945. Den 7. juni 1945 ble Johnny Pevik sin urne satt ned på Æreskirkegården ved Nidarosdomen samtidig med urnene til fire av hans kamerater. Knut Brodtkorb Danielsen bar frem urnen til sin kamerat Johnny Pevik ved den høytidelige seremonien. Hver 17. mai kl. 07.45 er det siden holdt en egen årlig bekransning her.

Johnny Pevik veg ved Havstein kirke i Trondheim er oppkalt etter han.

Arthur Henry Pevik - 3. sønn

Arthur ble født i Astoria, Oregon 20. september 1915. Etter 7 år på Bispehaugen, begynte han på teknisk skole samt handelsskole. Arthur bisto sine to brødre, Ingemar og Johnny med deres møbelsnekkeri i Trondheim.

Arthur deltok i kampene ved Narvik i 1940.

Gjennom sitt bekjentskap med Odd Sørli, ble han trukket med i motstandsarbeidet i Trøndelag. Etterhvert kom han med i SOE. Den 10. september 1941 ble Arthur sammen Odd Sørli og 8 andre bragt over til England med fiskeskøyta «VITA». I England fikk Arthur militær utdanning og ble innrullert i Kompani Linge.

8. februar 1942 returnerer de med Shetlandsgjengens fiskeskøyte «ARTHUR» til nord-Dyrøy utenfor Frøya. Deres

oppdrag var å etablere organisasjonen, LARK i Trondheim. Det opprinnelige formålet med etableringen var å lære lokale motstandsmenn sabotasje og geriljateknikk for å støtte en eventuell alliert invasjon i Trøndelag.

1. mars 1942 reiste Arthur sammen Herlef Nygård tilbake til England via Sverige. Under sitt opphold i London utarbeidet Arthur Pevik en detaljert rapport om hvilken støtte motstandsorganisasjonene i Trøndelag kunne yte og hvilke mål de skulle angripe dersom en invasjon skulle bli en realitet.

I april 1944 kom Arthur sammen Andrew Greve tilbake til Trøndelag for å forberede en ny motstandsorganisasjon med kodenavn «ROBIN». De skulle også foreta diverse likvidasjoner og opprette flere motstandsgrupper. Arthur bekreftet på forespørsel at han var villig til å påta seg ansvaret for likvidering av Ivar Grande, som var Rinnans NK. Han skulle også ta Henry Oliver Rinnan i tillegg til et par angivere i Namdalen.

Ivar Grande ble likvidert ved Ålesund mens de andre likvidasjoner av forskjellige årsaker måtte kanselleres.

I juli 1944 var Arthur Pevik tilbake i Stockholm. Claes Brede Warholm var nå fastslått å være tysk agent. Arthur mistenkte også at Warholm hadde en finger med i spillet den gang det ble gitt falske signaler fra legasjonen i Stockholm, som førte til at hans bror, Johnny ble angitt til Gestapo.

29. juli 1944 fikk Arthur lokket Warholm i en felle. Ved hjelp av Warholms kamerater klarte han å sende en anmod-

Det opprinnelige formålet med etableringen var å lære lokale motstandsmenn sabotasje og geriljateknikk for å støtte en eventuell alliert invasjon i Trøndelag.

ning til Warholm om å møte opp i den norske militærorganisasjonens lokaler i Skeppargatan 32 på Østermalm i Stockholm for en samtale. Arthur Pevik var her sammen med Odd Sørli. Arthur skjøt her Warholm, med 2 skudd fra sin pistol rett i hjertet. Warholm døde momentant. Odd Sørli likte dette dårlig og ble total overrasket. Liket av Warholm ble, via den britiske ambassade, bragt til en myr utenfor Stockholm og begravd der. Saken ble dysset ned og Arthur Pevik ble ikke straffet. Arthur Pevik returnerte til England i oktober 1944.

I november 1944 ble Arthur Pevik «head-hunted» av Gunnar «Kjakan» Sønsteby til «Oslogjengen».

22. februar 1945 ble Arthur Pevik dropet i fallskjerm utenfor Oslo og ble i første omgang benyttet som instruktør for «Politiorg». I februar 1945 deltar Arthur i sprengingen av NSB's administrasjonsbygg ved Jernbanetorget. Dette var en koordinert aksjon over hele landet for å sabotere overføringen av tyske soldater til kontinentet.

2. mai 1945 deltar Arthur i raidet mot Politidep, hvor 700 kg dokumenter ble reddet i sikkerhet, etter at Nazimyndighetene hadde startet med å destruere sine arkiver.

Da kronprins Olav kom hjem fra England til Norge den 13. mai 1945, ble «Oslogjengen», plukket ut som livvakter. Arthur fikk rollen som sjåfør, da kronprins Olav ble kjørt i åpen bil fra bryggen til slottet. I baksetet satt Max Manus og Gunnar Sønsteby med skarpladde stenguns.

Arthur giftet seg i 1946 med Oddlaug Sætermyr i Nidarosdomen. Hans kamerater dannet æresvakt. Deres første barn fra 1946 døde. Deres andre barn ble født i 1948 og ble døpt Per. I dag bor Per i Seattle, Washington. En jente, Wenche, ble født i 1950. I 1951 flyttet Arthur med familien til Oslo. Han fikk jobb i Pyroteknikk.

I 1953 flytter Arthur alene til Portland, hvor han får jobb i byggebransjen.

I 1954 flytter Oddlaug, Per og Wenche til Portland. I 1956 blir lille Johnny født der. Oddlaug var ikke begeistret for livet i Portland og ekteskapet skrantet. I 1958 ble Oddlaug utsatt for en bilulykke i Portland. I 1959 kjøper Oddlaug returbillett til Norge. Arthur skulle komme etter, men det skjer ikke. Paret blir skilt i 1960.

Arthur giftet seg senere med Elsie Irene Annich. En ny fase av livet starter med Elsie's barn fra tidligere ekteskap. Bare Johnny besøkte familien og han bor sammen dem i et år. Da får Johnny kontakt med sin far som han ikke har sett siden han var tre år gammel!

Den 9. februar 1974 dør Arthur Henry Pevik av et hjerneslag 58 år gammel. Like før Arthur tar farvel, fikk han oppleve at et fjell i Antarktis «Pevikhornet» ble oppkalt etter brødrene. Pevikhornet er en del av Lingetoppene der nede ved Sydpolen.

Gunnar 'Kjakan' Sønsteby skrev i sin nekrolog at han mintes Arthur Pevik som en fighter, og en god kamerat. Oddlaug døde 2 år senere i 1976. Det bør også nevnes at Arthur Pevik ble tildelt det ærefulle oppdraget å bære Martin

Linges urne ved en minnehøytidelighet i Nidarosdomen 9. mai 1946 fra Nidarosdomen til jernbanestasjonen.

Som om ikke Johanna hadde fått nok sorg i livet, må også nevnes at hun mistet to brødre, Lars og Martin Johansen. De omkom i en eksplosjon i et marinelager i London 10. november 1944. Brødrene hadde valgt å dra til England av frykt for å bli angitt til Gestapo av tyskvennlige nordmenn. De drev med omlasting og viderebefordring av illegale våpen til hjemmefronten der ute ved Frøya.

Utmerkelser:

Johnny Pevik post mortem

- St Olavsmedaljen med ekegren.

Arthur Pevik:

- St Olavsmedaljen med ekegren
- Hans Majestets Kongens erindringsmedalje med spenne.
- Britiske: Military Cross

Kilder:

- Tor Busch: Motstandskamp fra Trondheim.
- Klaus Grøneng: Rinnanbanden.
- Strinda Historielag.

KARL BENTZEN; FYRBØTAR OG SS-MANN FRÅ PRANG

av Torvald Sund

Karl Bentzen vart det ikkje snakka mykje om da eg vaks opp i Råkvågen. Det einaste eg visste var at han drog til sjøs før krigen, vart svartelista og gjekk som bombs og uteliggjar i ein aller annan hamneby, mest truleg Göteborg, sidan Frelsesarmeen hadde rapportert han derifrå. Det var ikkje så rart at det gjekk slik med han, sa mor mi, han vart tidleg bortsett i Pettersvika og hadde ein vond barndom. Mor mi var halvsøster til Karls mor.

Den 19.mai i 2021 får eg ein nettpost via Eilert Bjørkvik ifrå ein kar oppi Hegra som heiter Per Kyllø. Han kan fortelje at ein Karl Bentzen hadde budd i ei skogakoie ved Ytteråsvatnet som tilhørte garden Hembre Øvre etter krigen. Denne Karl hadde vore ein mytisk kar. Per Kyllø visste ikkje kor Karl kom frå, men meinte å tru det var ifrå Fosen ein stad. Derfor sende Per nettpost til Fosen Historielags grand old man Eilert Bjørkvik, som ekspederte han vidare til meg sidan han visste vi var søskenbarn. Og slik begynte ei vandring på stiar som var rimeleg attgrodde.

Ein haustdag dreg eg opp til Ytteråsvatnet der eg møter Per Kyllø, broren Nils og søskenbarnet Svein Belsvik ved hytta «Fjellro» der Karl ein gong budde. Dei hugsar Karl godt frå barndomen og er rimeleg interesserte i å få vite meir om kor han kom ifrå og ikkje minst; kva gjorde han under krigen? Dei syner meg foto av Karl ifrå den tida han budde på Hegra og i hytta ved Ytteråsvatnet. Mellom anna er det fleire foto der han står saman med ei vakker kvinne. Og så er det eit foto av han i SS-uniform der han står saman med to små gutar. Bak på det bildet står det skrive Røyken, 1944. Kylløgutane kan og fortelja at bestefaren deira var medlem av NS og hadde vorten dømt til sju månaders fengsel på Falstad fangeleir etter krigen. Der hadde Karl Bentzen og vore fengsla, berre mykje lenger. Kva for alvorleg brotsverk hadde Karl gjort under kri-

gen? Svein meinte han kunna vore frontkjempar sidan han slo om seg med tyske gloser og vart krakilsk i fylla. Fotografia og dei nye opplysningane sende eg over til Eilert Bjørkvik som no hivde seg rundt og fekk tak i både Karls vigselfattest, dødsfallmeldingar og kildemateriale frå Landsvikrettsaka. Saman med Eilerts kjelder, Kyllø-gutane og Gunnar Rostad sine minner, ei hyttbok, fotografi, skipsregister og mors erindringar, dristar eg meg til å fletta saman Karl sitt liv.

Søster til mor mi, Sigvarda Prang, får Karl med gårdsbestyrer Arild Kåre Bentzen frå Kristiansund den 7.3.1920. Dei blir ikkje gifte, skil lag - og Sigvarda bur på Prang saman med faren Ove og mora Elen. Frå før av har ho guten Henry som er to år eldre enn Karl. Her veks Karl opp saman med Henry dei første barneåra. Dei to har truleg ein bra barndom så langt, begge er såkalla lausungar, men dei var det fleire av i bygda. I 1925 giftar Sigvarda seg med Oskar Vorpvik. Han flyttar inn i Prangstua, medan Ove tek med seg Henry og flyttar til dottera Serianna på garden Berge, Råk Ytre. Karl blir etter kvart bortsett i Pettersvika, ein audsleg plass, dit ein helst kjem sjøvegs. Pettersvika er på storleik med ein husmannsplass. Ikkje mykje jord, men nok til å fø ei ku eller to, nokre geiter og sauer, høns og gris. Det er sjøen som gir mat og inntekt. Store landnotsteng og laksefiske gjer at Ludvik Eidsaune, oftast kalt Ludvik Pettersvika, er ein velhalden mann, m.a. anna er han kompanjong med redar og stortingsmann KJ Ramsvik. Saman eig dei den vesle snurparen Rolv, kalt Rolfen av folk, og Salteriet, den største brygga i Råkvåg med stor aktivitet innan sildeverking, skjæring og salting, samt eksport av sild. Sildeinntektene gjer Ludvik til ein av Stjørnas rikaste menn. Han er ungar og bur saman med mor si, Gunhild, eller Goinnell som folk sa. Ved sidan av dei to bur det ei taus i Pettersvika. Ho heiter Inga Båtvik og kjem ifrå Sula, er vorten omvend

og les i Bibelen kvar kveld. Ludvik har lite til overs for all bibellesinga så han tek ifrå ho Bibelen og spyttar inni han, seies det. Han har og spas med Karl, fortel at han kan flyge, om han tek på seg måsevenger. Så Ludvik hogg vengane av ein måse som har floge seg i eit garn, bett vingane på Karls armer og ber han ta springfart og hoppe utom kaia. Karl spring til, hoppar utom og flaksar med vengene. Blaut og frosen, baksar han seg i land. Og det er ein blaut og frosen gut, som er mor mi sine minne om Karl. Ho var to år eldre og dei gjekk på Råk skole saman. Her vart Karl innskriven 20.8.1928 og gjekk ut i 1934. Mor mi fortalte at han var dårleg kledd, ofte kom han gjennomblaut og frosen på skolen. Både haust og vår, i all slags vær, rodde han over fjorden før han begynte på den drøyt tre kilometer lange skolevegen. Vinters dag lista han seg over isen. Det hende han gjekk igjennom. Ein sjeldan gong vart han med broren heim til Berge

*Karl i full uniform.
Gutane er kanskje nevøar.*

der Henry var bortsett til bestemora Serianna, men ned på Pranggjekkhan ikkje. Han likte seg kanskje best med bestefaren og broren som no budde på Berge. Ein kan heller ikkje sjå bort ifrå at Karl kunne kjenna seg framand i forhold til mora sin nye mann. Da Karl går for presten er han bortsett på Refsnes, korhen og kor lenge han er der veit eg ikkje, men her må han forholde seg til framandfolk i eit anna hus, og det er sikkert ikkje noko god barndom-soppleving. Men han får ei enda større tapsoppleving; Karl blir ikkje konfirmert! Truleg er det disiplinære årsaker til at presten nektar å legge handa på hovudet hans. Enno ein grunn til å hata både prest og folk som tek i mot bortsettingar.

Etter prestgonga er han tilbake i Pettersvika, der han går under namnet Drenge i Pettersvika. Pettersvika var nok ein plass på godt og vondt. Ut frå Karls val seinare livet, vil eg tru han hadde det fritt og levde ganske grenselaut. Men kjærlege foreldre fekk han aldri kjenna. Ludvik var ein spasmakar med ganske brutal humor i vendingane. Dessutan drakk han. Karl smakte nok tidleg på spriten han med, kanskje nørte Ludvik oppunder, alltid godt med ein drikkekompis. Folk i Naustvika minnes Karl gjekk og råla og kauka saman med eit par andre nordfjordingar på laurdagskveldane. Karl var dreng i Pettersvika nesten heile 30-talet. Landnotsteng, laksefiske, frakting av sild og tønner var truleg det meste av arbeidsdagen. Truleg var han og med Rolven på snurpa, sidan Ludviks liv var denne båten. Politikk vart det og diskutert her, bror til Ludvik heitte Gustav og budde tvers over fjorden og var ofte på besøk. Han var med i Stjørna kommune sitt styre og stell, og var medlem av Nasjonal Samling.

TIL SJØS

I 1939 seier Karl farvel til Pettersvika og reiser til Oslo, troppar opp på hyrekontoret der og får hyre på tankskipet «Meryl» som er eigd av Oslo-rederiet Sigurd Owren. Owren kjøpte skipet som heitte DS Grado i 1928 av reder M. Thorvik, Kristiania, bygde det om til oljetanker, og døypte det DT Meryl. Skipet vart bygd på Johannes Berg verftet i Nederland i 1918, og er på 700 tonn dødvekt og gjer 9 knop. Våren 1940 seglar Karl Bentzen med Meryl frå England over Nordsjøen. Karl er fyrbøtar og måkar køl, han er såkalla Sveittragg og har lugar på babordsida saman med dei andre fyrbøtarane. I Larvik går skipet i opplag den 28.mars. Karl reiser da til Stjørna og Pettersvika, og rekk akkurat koma heim før krigen bryt ut den 9. april. Han er da nettopp fylt 20 år og skulle vore

i militæret, men er fritaken pga dårleg syn. I Larvik blir DT Meryl rekvirert av Die Deutsche Kriegsmarine under Operasjon Weserübung i tida april/juni 1940, og går frå å vera sivilt skip til eit marineskip.

Det er kaos og usikkerheit i Råkvåg som andre plassar dei første krigsdagane, det ryktes at tyskerane kjem og tek mannfolka til tvangsarbeid, så den 13. og 14.april rømmer dei fleste karane frå Råkvåg til skogs, nokre går på ski til skogakoia i Blanktjønndalen, under leing av løytnant GR Johansen. Her ligg Karl Børø, Oskar Dueskar, Torbjørn Sund samt eit par mann til i dekning eit par dagar. I Pettersvika rømmer ikkje folk. Dei bur veglaust. Dessutan er Ludviks bror med i NS.

I mens ligg bror til Karl, Henry Johnsen, og kjempar mot den tyske invasjonen på vestsida av Snåsavatnet, sprengbombar frå tyske fly haglar over soldatane og infanteristar rykker fram mot stillingane deira med bombekastarar. 400 franske alpejegerar settes i land i Namsos den 20. april, byen bombes, Steinkjer bombes, enno er ikkje landet erobra. Mora Sigvarda går rastlaus i stua på Prang og er sterkt bekymra for sonen Henry. Det er nok Karl og, for dei to har hatt brukbar kontakt opp gjennom barndomen. Den 4. mai kapitulerar IR 13 under leing av oberst Getz. Henry og dei andre soldatane blir frakta til Stjørdalen der dei blir internerte i 3 dagar. Da slepp dei fri etter å ha underskrive på at dei ikkje skal kjempa meir mot okkupasjonsmakta. Så står dei der penglaus og tobakslaus.

TIL SJØS MED RAGNALD JARL

På same tid reiser Karl til Trondheim der går han på arbeidskontoret og blir anvist arbeid på Wærnes flyplass. Dette nektar Karl. Korfor veit eg ikkje, men det kan godt vera at han ikkje vil gjera tyskararbeid, eller så har han såpass med pengar at han klare seg litt til. Dessutan er han jo sjømann, har segla utanriks, så han går på Hyrekontoret og spør om å få hyre på fjordbåtane. Der er det ikkje noko ledig hyre, men dei kan skaffe han hyre om bord på Ragnvald Jarl som går på Tyskland. Ragnvald Jarl er eit forholdsvis nytt skip, bygd i 1930 på Burmeister & Wain i København og døypt Bornholm. Fram til 1940 gjekk skipet mellom København og Rønne på Bornholm. Vinteren 1940 kjøpte Det Nordenfjeldske Damskibsselskab båten og døypte han om til Ragnvald Jarl. Karl takkar ja til det renomerte Nordenfjeldske og mønstrar på denne båten,

som sist i mai 1940 legg ut frå Trondheim med kurs for Hamburg. Havet er fullt av miner og U-båtar, og over dei seglar fiendtlege fly. Etter 3 månaders Hamburgferd legg skipet til i Farsund. Og her skjer det som kanskje skal avgjera Karl sin skjebne i åra framover. Han og sju mann rømmer frå skipet. Kva som er årsaken til at såpass mange forlet skipet veit eg ikkje, men konsekvensane av den type rømming er jo at ein ikkje kan få hyre meir. Det kan ha vore ganske ille forhold om bord i båten, alt frå fyll og slåssing til for sterk militær disiplin. Kanskje har tre måneders landligge i Hamburg og hatt sitt å seia. Farleg sjøferd, krig og bombing, det kan vera mange grunnar til at menneskap stikk i denne kritiske tida. Om da ikkje rømminga berre er ei spontan handling i fylla?

Det er sist i august da dei rømmer i Farsund, enno fin og varm sørlandsommar. Karl slår seg saman med ein av rømlingane som er frå Søgne, Hans Hansen heiter han, og saman loffar og festar dei seg gjennom milde sørlandsnetter. Ingen av dei har rasjoneringskort, men tyskarane dei møter er rause og deler både mat og brennevin. Karl ser ut til å ha hatt frie og gode dagar på loffen som varer ein månads tid. I månadsskiftet september/oktober 1940 begynner han å arbeide hos anleggsfirmaet Timenes & Reber. Det firmaet er godt i gang med å gjera arbeide for tyskarane på forskjellige stader på Sørlandet, m.a. på Lista fort. Her treffer han Mandalsjenta Ruth Syvertsen, som er litt småreligiøs og aktiv i Frikirken i byen. I løpet av vinteren forlovar dei seg. Karl er 20 år, ho er berre 18. Dei må ha vore skikkeleg stormforelska sidan dei set ring på fingeren til kvarandre. Karl arbeider i firmaet til sist i august 1941, alt tyder på at han er godt likt i Mandal, foreldra til Ruth har full tillit til at den framtidige svigerpersonen vil ta seg godt av dottera. Først i september 1941 set dei seg på toget og reiser nordover. Ein vidunderleg togtur; Karl har pengar i teknboka, ring på fingeren og Dovre flammfar i vakre haustfargar. Jobb er han lova til August Prien på Nyhavna og eit lite krypinn har broren Henry ordna i Gaubækveita 3. Heile verda ligg open for Karl, han eig kjærleiken, har arbeid og hybel, kva meir treng ein 21-åring her i livet? Arbeidet på Nyhavna består stort sett av forskaling og støyping, Karl blandar sand og sement, sper på med vatn og vandrar lukkeleg heim etter endt arbeidsdag. God løn har han, enno er det bra med mat i byen og i naboileigheita bur ein spritgauk.

Den 21. mars 1942 står lysing i Norsk Lysingsblad om at han og Ruth skal gifte seg. Den 14. april blir dei vigsla av fylkesmannens notarius publicus i Trondheim; fyrbøtar Karl Bentzen og hushjelp Ruth Syvertsen står det i vigselpapira, og dei skal busette seg i Gaubækveita 3. Forlovarar er broren, anleggsarbeider Henry Johnsen og sildeverkerske Esther Wærnes, som og bur i Gaubækveita. Frå Mandal kjem dei hjartelegste gratulasjonar frå Ruths foreldre, skomakar Ingemar Syvertsen og hustru Klara Adeleide. Det er eit ungt ektepar, Karl er såvidt fylt 22 år, Ruth er 20 - og gravid i 5. månad.

Den 5. august i 1942 føder Ruth ein vel-skapt gut, Reidar blir han døypt. Dette må vera den lukkelegaste tida i Karl sitt liv, han byssar ungen i søvn og kanskje seier han; deg guten min skal eg ta vare på, du skal sleppe å bli sett bort til framande. Det unge ekteparet flyttar og til ei større leilegheit i Tyholvegen, no bur dei blant anstendige folk, langt unna fyllerøl og spritgaukar. Og tyskararbeid er anstendig arbeid for folk flest. Det er fleire enn Karl som får sitt daglege brød frå Nyhavna. Vaktholdet over fangane tek tyskarane seg av.

PÅ VEG TIL WAFFEN - SS

I juni 1943 er firma Aug Prien ferdig med oppdraget sitt på Dora. U-båtbukseren skal innviast av Terboven i juli ein gong. Neste oppdrag for Aug Prien er eit anlegg i Narvik, og Karl blir saman med 5 tyske arbeiderar beordra sendt til Narvik.

Karl nektar å dra nordover, er nok skikkeleg fortvila, beordring nektar ein ikkje. Korfor han nektar å dra veit eg ikkje, det kan vera mange årsakar til det. Kanskje er det kona Ruth som ikkje vil flytte nordover med ein liten unge? Ønsker ho seg sørover til familien? Ho har seks søsken og foreldre utom Mandal, nærare bestemt Spangereid. Eg har ei kjensle av at kanskje er det familieforholda som gjer at Karl ikkje begynner på anlegg i Narvik, han har jo ikkje vore tung å be tidlegare i livet, snudd på femøringen har han ofte gjort. Men kjærleik til kona og ein liten gut går nok føre alt. Så han ser seg om etter ein utveg. Den finnes om han reiser sørover og melder seg til SS-Vaktbataljon. I juni 1943 reiser han til Oslo og går opp på «Kontoret» i Stortingsgata 28. Der blir han oppfordra til å bli frontsoldat, Legionær. Han nektar, og i staden skriv han under på å tenestegjera i Vaktbataljonen krigen ut. Den 2.6.1943 blir han sendt til Holmestrand der han får Waffen SS-uniform og får utlevert våpen. Etter ei tids våpenopplæring, m.abrukav Krag-Jørgensen, blir

han av leirens lege kjent ikke kampdyktig på grunn av dårlig syn. Deretter blir han sett til å jobbe som gartner og hestepassar. Det arbeidet gjer han krigen ut.

Tida på anlegg med tyskarane har naturleg nok påverka Karl, ein blir jo ein del av eit miljø der ein ser det som er bra, og lukkar auga for det som ikkje er så bra. Han gjer arbeidet sitt og vil jo bli godt likt. Dessutan hører ein etter sjefen. Sjefen har rett i alt, og mest rett har øvste sjef, Hitler. Ein lyder ordre. Slik formar fascismen sine undersåttar. Arbeidarar får sikkert tilbod om betre stillingar om dei melder seg inn i NS eller gjer det som gir høgast posisjon, frontkjempar. Det er ikkje noko som tyder på at Karl er eit politisk menneske som vil til Austfronten for å sloss mot Stalin og kommunistane. Han er heller ikkje medlem av NS.

Kva som skjer med Ruth og Reidar veit eg ikkje. Ruth døyr i løpet av dei siste krigsåra, og da blir vesle Reidar bortsett. Korhen veit eg ikkje, men truleg blir han teken hand om av familien i Spangereid. Om Karl veit eg ikkje anna enn at han er i Holmestrand til krigens slutt, ved rekruttskolen for Den norske Legion. I løpet av dei to åra her ligg han 8 månader på sjukehus. Korfor han hamnar i sjukesenga veit eg ikkje, men han kan ha fått ein mental knekk da kona Ruth døydd og guten Reidar forsvann ut av livet hans.

Den 5. mai 1945 reiser han frå Holmestrand til Oslo. Han har som mål å koma seg til Trondheim, men da freden kjem til hovudstaden den 8.mai er det ikkje lenger godt å bera SS-uniform, så same dag melder han seg på Møllergata 19, og derifrå blir han sendt vidare til arrest på Ilebu. Grunnen til at han melder seg oppgir han til å vera at han verken har klede eller legitimasjonskort. Avisa «Nationen» listar den 22.juni 1945 opp namna på «Fengslede landssvikere», og der står det at Oslo forhørsrett har avsagt fengslingskjennelse over Sjømann Karl Kristian Føns Bentzen.

På Ilebu sit han til han blir overført til Vollan fengsel i Trondheim, truleg utpå sommaren ein gong. Her blir han den 11.9.1945 avhørt første gong av etterforsker Kaare Ertsaas, og andre gong av Johansen den 29.9.45. Etter det avhøret blir han overført til Innherad fangeleir, Falstad på Ekne.

Den 28.desember 1945 stilles han for forhørsretten på Falstad under leiging av kst hjelpepdommer Thv. Smedstad med

Otto Nordmann som rettsvitne. Her forlenges varetektsarresten til 25.1.1946, mens tiltale reises. Den 3.mai 1946 dømmer Trondheim Byrett Karl til tvangsarbeide i 3 år. Retten finn det bevist at han melde seg til Vaktbataljonen og stilte seg til disposisjon for tyskarane og at han bevisst hjalp landets fiendar «i dåd» og rammes av straffelovens § 86. I formildande retning nevnes at han visstnok aldri har vært tilhenger av den nasistiske livsanskuelse. Han blir og dømt ifrå sine borgarrettigheter i 10 år. Totalt sett ei svært hard straff, samanlikna med andre frå Vaktbataljonen.

På Falstad treffer han på folk med same bør både i hjarte og på aksel. Her er alt frå filleproletariat til prestar, juristar og storgardsbønder. Her er han velkomen i felleskapet, her held vi saman; vi gjorde ikkje noko gale, vi styrte landet i 5 år, og vi gjorde det godt, vi ville det beste for Noreg, og vi visste ikkje noko om konsentrasjonsleirane nedi Tyskland. Hold på dette, du. Falstadoppholdet er på mange måtar ein yngleplass for nasistar, der det vart gjort lite for å ta eit oppgjør med det gale ein hadde gjort. Karl blir her kjent med Peder Hembre, bonde frå Hegra som melde seg inn i NS tidleg på 1930-talet. Ein raus kar med god økonomi som har fått 7 månaders fengsel og pengebot for sitt medlemskap. Dotter hans som heiter Mette var og med i NS og sona straffa si på Falstad. Ho hadde vore forlova med frontkjemparen Bjarne Margido Lerfald som fall ved Karpolat i 1944. Peder innviterar Karl heim til seg etter endt soning. Først i juni 1947 blir han etter drøyt 2 års fengsel slept fri på prøve. Da reiser han til Hegra. Her blir han godt motteken av Peder og dottera Mette. Han blir tilbydd husvære i ei skogakoie dei eig ved Ytteråsvatnet. Ho heiter Fjellro. Nokre kallar ho og for Mette-hytta. Her kan han få bu mens han driv skogsarbeid og vegarbeid.

Karl målar seterhuset på Fauskaasen

FJELLRO

Det er gjennom Hytteboka på koia Fjellro at Karl si stemme talar til oss, etter mitt skjønne høres han ut som ein åpen og kjenslevar kar med godt humør. Erfaringar frå livet i Pettersvika, i tronge lugarar der ein delte køy, og i kalde brakker har lært han å sosialisera seg. Alt i det første han skriv merkes ein underfundig humor: Ankom til Fjellro 7-6-47 etter 25 md ferieopphold på Ifa Landssvikerleir Ekne. Og min første oppgave i det nye samfund er og male et gulv på Fauskaasen og det forløp bra. (tidl D.f 291) Karl Bentzen. Berre fem dagar seinare er han og Mette på tur, en romantisk kveldstur høres det ut som.

12-6-47

Var i dag en tur på Fauskaasen og Raumyra og nydet solnedgangen, men på nedturen var Mette litt uheldig da vi passerte en bekk, hun blev med knærne og armene stående i vannet, jeg trodde først det var en slags religiøs seremoni, men det var det heldigvis ikke. K.B.

Lørdag 14. juni

Får tiden er jeg alene på Fjellro, Karl har gått på Fauskaasen for å legge siste strøk på svenneprøven. Sauene flyttes, i dag passerte dem på sydsiden av Ytteråsvattne. Jeg reknet 32 stk med stort og smått, men 2 sauer og 2 lam blev igjen her. M. Hembre.

Onsdag 18. juni

...Karl henger i som en straffange med jordarbeide.. Mette

Fjellro 10-10-47

Kom op til Fjellro i dag kl.1730 etter en slitsom tur op, det var svært blaut opover fra Sørkil etter all sneen og regnet den siste uken. Ja kl er nu 2130, og nu har Pelle og jeg spist til aftens men det er så trist (med strek under) i kveld, for vi savner Eppe (Mettes kjælenamn) hun er nemlig hjemme og driver og vever, men vårt ønske er nu bare et, (med strek under) at hun kommer snart igjen. Pelle og Karl.

Her skriv han hunden sitt namn først, ein skulle tru det er hunden som lengtar mest etter Mette, men slik uttrykker vi oss når vi beveger oss inn i kjenslelivet, godt med litt avstand – det meste av varme kjensler er det best å legge over på hunden. Resten av desse vekene og tida elles skriv han under med sitt eige namn først.

Den 17-10-47 skriv han at det er eit herrens vær, snøfokk så tjukt at han ikke ser over vatnet og avslutter: Stakkars sauene som ennu er ute.

Fjellro søndag 19-10-47 kl. 1245

Det er en stille dag inne i Hytten, det høyer regn ned og blåser som bare det. Så nu får sneen fart, jeg målte 14 1/2 tommer sne lørdag aften ... venter nu bare på vertinnen. Kalle og Pelle.

Fjellro 21-10-47

Ja nu begynner været å bli bra. I eftermiddag har det vert oplyst, og vannstanden begynner nu å kullminere. Ja, jeg må si at vannet var stort denne gang det gikk over nyveien, og ved båtstøa, til over gamle båtstøa og kaffesteinen var som en liten holme Vi savner fremdeles vertinnen. Hilsen Karl og Pelle.

Fjellro 24-10-47

Er nu på farten og skal gå ner til bygda. Har vert her helt alene i 14 dager men nu er jeg nødt til å gå ner har ikke mere mat igjen. Karl og Pelle.

30. oktober 47.

Kom opover i kveld for å feire bededagshelga ... må sei det er fint her, radio og varmt her inne, måne og kalt der ute. Morsomt å kom å se det fine kjøkken, jeg reiser ned søndag men kommer snart igjen. Takk for no. Mette.

9. 11. 47 har han besøk:

Har vært på harejakt sammen med 5 andre stjørdalinger. Dårlig hare føre og resultat derfor jeg tok mig en tur hit til «Mettehytta». Bentzen har god kaffe. Takk for mig. Ola Wold.

Fjellro 22-11-47

... har vert en uke og lunnet tømmer sammen med A. Bjugan. Det har vært et ufysleig vær hele uken, ferdig i dag, ca 150 kubikk. Karl og Pelle.

Søndag 30-11.

Kom op hit efter en strabasios tur fra Sona. «Vidda» sto i et eneste snøråkk men vi fann fram lell. Radioen lover mere storm og snø hører jeg. Reiste fra Hegra kl. 3.11 og kom hit 6.55. ganske bra syns jeg. Pelle, Kalle og Eppe (Mette).

Den 1.februar 48 feirer han julaften, Mette skriv:

Kom heropp i pøsende regn
Her var alt i julens tegn
Nu skal vi feire julekveld
Den er det Karl Bentzen som held
Han feire jula ein måna etter dokk

Takker for et herligt opphold på Fjellro i påsken 48.

Karl, Pelle, Bruno (to siste er hunder)

Karl og Mette på Fauskaasen

Fjellro im frühlingsstimmung am 1-5-48

Jeg sitter nu her så ensom, alt er så stille. Det eneste som forstyrrer er vekkerklokken som tikker sit evige jag. Ja her på Fjellro kan man kose sig, når man kun alene er. Jeg er nu på farten til å gå ner til Hegra efter å ha vert her 5 dager. Stillingen er 1-0 for Fjellro. K.B.

Og så har han tegna ein fin båt med røyk og fart der det står **Zum Argentina**.

Det er tydeleg at han kan litt tysk, skriv rett grammatikk og har ein humoristisk strek. Denne tegninga kan kanskje vera ei helsing til gamle nazistar som flykta til Argentina med fiskeskøyta Solbris på den tida.

2. mai 1948

Her har vært et forrykende snøvær. Stakkars Primula som står i blomst, hun kjemper tappert mot snø og kulde. K. Bentzen og undertegnede reiser ned for denne gang. Årrhanen kurret lystig i går kveld. Mette H.

Lest og vedtatt. K. Bentzen.

Fjellro 18 de mai 1948

Er nu ferdig til å dra til bygds etter å ha feiret «Grunnlovsdagen» her. Det har bestått av rydding og planting og pottetsetting, håper bare på en god avling. Et strålende vær i dag. Hilsen Karl. Var her også 18.mai i fjor.

Deilig vær og sommerlyst
Om åsene går orrhane kysst
No skal vi drage i bygda ned
Berre så vidt eg gje meg med Mette

Fjellro den 2. nov. 1948

... Har vert her siden den 10 juli men nu er sommeren for denne gang forbi og jeg reiser nu herfra på ski.
Mette

2. påskedag 18-4-49 er det skibrekk ... på Ersgårdsfjellet var jeg uheldig og brekke et ski, men vi fikk da spjelket det, og kom vel frem til Fjellro kl.17 ... Karl Bentzen

14. mai 49

Nettopp kommet hit
Reisa op var et slit
Bentzen han e syk
Sei at magan ryk

17. mai 49

Hurra for den 17. mai
Dan som æ før va så glad i
No e æ landssviker kalt
Dermed hi æ sakt alt
Mette.

5-9-49

Er nu kommet tilbake fra 2 dagers tur til Gråvann det var en fin tur med bra fangst. Det blev i det hele 56 fisk gikk herfra kl 21 fredag og kom til Gråvann 2345. Og der satte vi 10 garn og var ferdig med det kl ½ 3 om morggen og gikk da til Gråvassbu hvor vi skulde bo. Karl Bentzen.

Fjellro 27-8-49

Er på farten til å gå til bygda, skal om Fauksåsen. Da eg skal vere behjelpelig med å leie buskap ner til Sørkil. Dem flytter nu i dag ... har arbeidet vei den hele uke. Jeg kommer igjen om 2 dager. Karl Bentzen.

1. mai 49

Bentsen han går rundt og pusler
Styre og ståker, bråker og tusler
(Det er bra for meg, jeg sitter i ro jeg.)
Mette

Fjellro 1. mai 1949

Bentzen han e så go og snill
Te midags serverte han flekkasild
De kan tru æ vart god og møtt
Sea somna æ god og trætt.

Sjølv han åt op kvart skafte grann

Sopa ti sæ alt han fann
Han spor mæ mang gång, e det gått
Æg svårrå bare, det e det beste æ hi fått

... med sin godmat han koser sei
no lager han eggedosis til meg.
Mette.

1. mai i 1949 er det tydeleg at Mette er i godt humør, ho skriv to gonger i hytteboka, diktar både på rim og tvers, her blir ho stelt godt med av Karl som serverer sild og gjer alt arbeidet. Det fins tolkningsrom for både det eine og det andre i orda hennar.

17. mai 1949

Bentzen han styre og ståke med lande
Eg set med hendene i fange
Begge ska vi feire dagen som best vi kan
Eg som kvinnfolk og han som mann

Den 17. mai som Mette elsker, er ho fordriven til hytta. Ho føler seg så utstøtt at ho ikkje kan vera med på 17.mai-feiringa i bygda. Må vera sårt for ho. Kyllogutane kan fortelja at på 1930-talet gjekk ho først i toget og feira nasjonaldagen med stor glede. Vil ho vera med i 17.maitoget no, risikerer ho å bli spytta på. To utstøytte må berre feira dagen som «best dei kan» i øydemarka.

25.5.49

... Kom hit kl.12 for å måle tømmer... KB.

15-7-1950 skriv:

Eg sier no takk for meg, etter å ha vert her i så å seie 3 år.

Skal nu begynne og arbeide i Hegra.

Men jeg sier ikke farvell for siste gang, jeg kommer hit så ofte jeg kan.

Ja Fjellro takk for sure og søte dager.

Takk for meg. K. Bentzen.

No flytter Karl ned til bygda og får seg arbeide på Hegra meieri. Mette har eiga hus på garden og Karl flyttar inn i vestre enden på Hembrin. Mette bur i den øystre. I følgje Svein Belsvik var dei sambuarar, krangla i den eine augneblinken og kjælte i den andre. Eit stormande kjærleiksforhold. Arbeidet til Karl er å kjøre sagflis med hest til meieriet, da dei brukte det til oppvarming. Truleg gjorde han og anna forefallande arbeid på meieriet. Det seies at Karl var raus med å gi ost til naboar. Gunnar Rostad som vaks opp på eit småbruk i Ingstadkleiva fortel at Karl ofte stakk ti dei ein ostebeta. Titt og ofte var han innom, fekk middag og skraut veldig av den gode maten til mora. Ho likte Karl svært godt. Han sjangla og innom når han var på ein snurr, han hadde ein fyllekompis frå Hegra, dei drakk i lag og dei sloss. Karl slo ofte kompisen rett ned. Ein gong måtte far til Gunnar ta skikkeleg hand om Karl og skremme han frå valdsbruk.

Lønna arbeid, helgafyll og hytteturar er Karls liv først på 50-talet. Truleg likte ikkje Mette fylla, Hembrefolka var fråhalds.

Karl og Mette på skitur

**Har vert her siden den
10 juli men nu er sommeren
for denne gang forbi og jeg
reiser nu herfra på ski.
– Mette**

9. april 1951.

Vi kom hit lørdag aften. Jeg kom fra Hegra. Bentzen fra skogen. Er nu ferdig til og dra men kommer snart igjen. M. KB. (der bokstavane er fletta inn i kvarandre, eit vakkert kjærleiksuttrykk.)

1-5-51 skriv han fint skiføre. Er nu på farten for å dra til bygds, kom fra Gråvann i dag overnattet der sammens med Storø. Guri. Paul og Bjørn. Herligt vær... Kalle K

15-5-51

Er her en snartur kom kl 1700 går kl 1800 sabla føre (bar skiene) Kalle

1 søndag i juli 51.

Op fra kjellern siste jordbærglass fra sommeren 50, nest siste multeglass ... Karl kom søndag morgen gikk samme kveld. Mette

Her tegnar ho eit hjarte(eplehjarte) med pil gjennom.

Fjellro 18-8-51

Kom op i gårkveld sånn ca 12

Såg både skrømt og tråll.

Verst er det når eg kjem på blauten myr

Da blir eg mest uten stell og styr

Kalle bi mest uten stell og styr.

Mette

21-8-51

Plukket de første jordbær i dag, 12 stk, ikke meget men det blir nok fler får dem bare henge på lenge nok sørgelig og sjå at det har hvert mus på pølsebiten min. Mette

Fjellro 21-2-54

Er her en snartur for å drikke kaffe. Jeg kommer hit via Flakksjø og skal ta samme vei tilbake. Det er et herligt vær 10 kulegrader strålende solskinn og godt skiføre. Jeg sier nu takk for mig. Karl Bentzen.

Fjellro 28-2-54

Er nu kommet hit efter en j... tur fra Sona med kuling og blankis til sne, det er solskinn men orkan fra syd og dårligt skiføre, fokksne og skaresne om hverandre. K.B.

Fjellro 11-4-54

Har vært her en tur igjen, fint vær, malt kjøkkenet. Takk for denne gang. KB.

2-12-54

Har vært her og besøkt Mette og Bensen. Dem kokler godt i lag disse to. Jeg har fått kaffe og blodpølse – syltetøy og kaffe, skriv G.L.]

Fjellro 21-12-54

Undertegnede kom hit den 1.10.54. for å drive tømmerhugst, og slutter i dag av, for å dra til bygda å feire jul. Takker nu for oppholdet her. I går og i dag er det snevær uten like ½ meter snø. Så ønsker jeg «Fjellro» God Jul. Kalle.

Fjellro 3-1-1955

Her igjen. Kalle.

10.1.55

Her er eg å, men san, mye snø og lite kungler. Mette.

Laurdag den 5-3 kom eg hit for brått tå brått vea (eg skriv samnorsk eg for det vart no så lell te slut, sa formann i skolestyret, da det va avstemning på Ljosheim.) Ja Fjellro er no Fjellro korsom. Mette.

Fjellro 21-3-55

I dag er alle tiders dag, begynte med start herfra til reintroa ... Jan, Peder B, Kalle B og eg avslutta dagen med å få en rein uta hytteveggen her. No heng den etter bakfotan i taket på stallen. I morra skal reinsteika surre i gryta. Rein er kjøpt av Danielsen. Mette

Påskan 1955

Takk for vin da Kalle

Drikker jeg mere nå kan jeg falle.

Astrid Hegre.

Her har han besøk av ei anna kvinna som blir sjenka vin, og Mette er fråværande denne påska? Merkeleg.

Fjellro 27-9-56

I dag reiste Fuskaasfolka ner med sin buskap som bestod av 2 svin 2 gjeit 1 bukk og 3 sau. «Harepjusk» var lur som rømte, for vente tiden på skyss vart lang, fra kl.12 til 1830 sto vi på veien ved spelgrinda og ventet på den p ... Wildvang. Takk for i sommer. K.B.

28-9-56 blev det bygd hus over brønnen.

14-10-56

På Pjuskejakt. Ingen Pjusk. Sludd og regn. Takk for oss. Mette. Oline. Olaus.

Fjellro 23-12-56 kl. 1410.

Så takker jeg «Fjellro» for dette året, å håper på et godt Nyttår. KB.

1957. kl. 2400 1.1.57

Godt Nyttår. Alene her. Karl Bentzen.

Ein gong i 1956 ser det ut til å vera slutt på fellesturane til Karl og Mette. Han skriv kort når han er innom Fjellro, og ho nemnar han ikkje. Siste turen til Karl er nyår-saftan i 1956. Kva har skjedd mellom dei? Trass alt har dei vore kjærestar i 10 år. I følgje tanteungane til Mette; Kyllø-gutane og Svein Belsvik, så sluttar Karl å arbeide til bestefaren i 1957. Da er vegarbeidet ved Ytteråsvatnet slutt. Svein Belsvik gir Karl dei beste skussmål for at han heldt hytta skinnande rein. Han sette poteter og grøn-saker, planta bærbusker og stauder som framleis blomstrar der. Bentzen kunne sette og ta opp garn aleine med berre ei åre, hamla båten som han sa. Han laga ein gong seglbåt til Svein, med ror og mast og segl, og hadde skikkeleg dåp, Elvira vart skuta kalt, før Karl sette ror og segl i forhold til vinden og skauv båten frå land. Så segla Elvira tvers over Ytteråsvatnet.

Karl var jordbrukskyndig, båtvant og barnekjær. Men med kjærleiken går det ikkje så bra, han og Mette kranglar meir og meir, ein dag tek Mette av seg skoa og slår i hovudet på Karl så han blør.

Fjellro 21-4-57 skriv Mette:

Kom opp frå Sørkil. Kjørte i Volvo 1939, og ekte storkar. Mette

Og under skriv informant Svein Belsvik, som var her saman med ho:

Har vert her nokre dagar. Hilsen Svein Belsvik.

FJELLRO OG METTE FARVEL

17. og 18.juni i 1957 blir Karl nemnt for siste gong av Mette Hembre. Ho skriv: Gikk på Fauskaasen kl. 8, har reparert et garn, steller meg no en bedre frukost med kjøttkak, brød og tyttbær syltetøy. Bentzen hjelpte meg med Sauerbeid da eg slepte sauene og smurde lamungane med Svartolje. No brenn det gått i kj.ovn skal ta meg ein liten dopp og så gå utover. Har gnagsår på ein hel. Mette

18-6 -57

Så er det bare og ordne seg for nedtur. At det silregner er et mildt uttrykk, passer bedre med styrtregn, så kalt at det er er nifs, fyre i begge omnan. Gamlemor lei hu å. Takk Fjellro. Mette.

Her høres ho deprimert ut, ein kan tolke regnværsmeldinga som ein vil, men her er det skjedd noko vondt i livet hennar. Frå no av er ho aleine på Fjellro eller saman med slekt og kjente frå Hegra; Oline Hembre, Belsvik-karar eller andre med namn Kyllø; Nils og Per. Karl bur enno på Hembrin. Svein Belsvik vitja han her i 1959. Han hugsar godt at Karl hadde tre fotografi der. Eit av ein hund(truleg Pelle), eit av ein gut(truleg sonen) og eit av seg sjølv i Waffen-SS uniform med skjermhuvud der den tyske ørn og hakekorset sat. Karl la ikkje skjul på at han hadde vore på den galne sida under krigen, det virka nesten som at han var stolt av det, memorerer Svein Belsvik. Same år dør gamle Peder Hembre og dottera Mette flyttar til Trondheim på arbeid.

Etter 1957 arbeider Karl på garden til Sverre Moum, som bur på andre sida av Ytteråsvatnet. Her kjøper han seg tomt og bygger seg ei lita hytte, støyper skikkeleg grunnmur - for støypping kan han frå Nyhavna; to rom, eit for ved, garn, reiskap og utstyr, og eit rom til å bu i. Der har han seng og stol og bord og ein omn. I 1962 skal han sprengje ut ein bergnabbe slik at han kan få plass til tomt for eit hus. Han tenner lunta - og da røyken legg seg, oppdagar han at har sprengt ut ei grav frå jernalderen. Her finn han eit vakker irsk korsforma smykke, forma som ein Valknute, eit vergesymbol. Denne tek Karl med til Moumgarden. Så begynner arkeologar å spa fram historia om «Hosetfeltet» og finn både jarnvinneanlegg og eit stort gravfelt frå før-romersk jernalder til vikingetida. Året etter sprengninga, i 1963 reiser Karl til sjøs. To år etterpå får Moum kort ifrå Karl, postlagt i Panama. Det er Karls siste livsteikn.

Når han avsluttar sjømannslivet og går i land i Gøteborg veit eg ikkje. Men ifølge slekta var han boms og gjekk på fylla der, Frelsesarme'en hadde meldt han derifrå. I flg dødspapira så budde Karl i Mackliersgata 2 da han døyde i 1982, berre 62 år gamal. Og det er her eg stussar over boms og utelligartilværet; Mackliersgata 2 er eit velhalde burettslag i Gøteborgs beste strog, flotte leilegheiter med balkong, befolka med middelklasse og arbeidarar. Det harmonerer ikkje at ein boms bur slik. Dessutan syner «Dødsboanmälan» som er dokumentert av Gøteborgs Tingsrett at Karl etterlet seg ei livforsikring på kr. 21.625 til sonen Reidar som framleis har Filipinsk adresse.

Eit tydeleg bevis på at han har tenkt på sonen sin, og vore høgst oppegåande når det gjeld økonomi. Kanskje var Karl ein heiderleg arbeidar, som levde eit normalt liv i eiga husvære? Han var trass alt 43 år da han drog frå Ytteråsen, tok ein fest ja, men ingen alkoholikar, ifølge Kylløgutane. For meg virkar personlegdomen hans å ha rimeleg sterk opphaldelsesdrift, og arbeidskar er han. Kanskje stemmer verken Frelsesarme'en eller utelligarhistoria? Var det kanskje ei historie familien dikta opp, fordi han hadde vist dei ryggen og aldri kontakta dei, og så tydde dei til denne klassiske uteseglarhistoria?

Sonen Reidar som truleg vaks opp hos mora Ruth sin familie på Sørlandet, vart og sjømann. I 1968 seglar han med ein båt frå Knut Knutsons rederi i Haugesund. Sist på 70-talet seglar Reidar med MS Snestad som tilhøyrrer A.F. Klaveness rederi i Oslo. Han har da adressa Talalora W Samar, 7311 Philipines. Uteseglar, truleg har han ei kvinne og kanskje familie på Filipinene. Slik sprer vegane og kanskje Karl si slekt seg utover i verda. Svein Belsvik minnes at ein gong hadde Karl besøk av ein gut, som han trur var sonen hans. Det ser ut til å ha vore den einaste gongen Karl hadde kontakt med sonen sin den tida han var på Hembre.

Da lastebileigar Gunnar Rostad dreiv med grustaket i Hembra hjelpte han Mette med eit eller anna og ho bad han inn på kaffe. Ho var da 91 år gamal. Under praten om laust og fast spurte han ho kor det vart av Karl Bentzen. Da vart ho svart i auga og så sa ho: Han lurte meg, han.

Sidan ho svarte slik avslutta Gunnar det temaet.

Restane av hytta til Karl står enno att ved gravhaugen frå jernalderen på Hosetfeltet. Eg fekk med meg ein trefota stol derifrå, som han sjølv hadde snikra. Han har vi begge sete i. I seine kveldar når eg sette meg til for å skrive historia hans, syntes eg stolen tok til å røre på seg.

Karl på skogsarbeide saman med gardbrukar Gunnar Moum i 1957

Å BLI GAMMEL – DA OG NO

av Per Husby

*Begravelse på Mælan østre.
Følget starter turen til Husby gravplass.*

*Fiskarheimen som ble Råkvåg sykehjem.
Første sted for syke og gamle i Stjørna.*

**Når du blir gammel og ingen vil ha deg.
Da sett deg på taket så kråka får ta deg.**

Disse minneord ble skrevet i minneboka, særlig blant jentene, Det fikk tankene til å svirre. Hvordan var det å være gammel da vi vokste opp? Er det annerledes i dag?

Slutten av livet i gamle dager

Det er ikke tvil om at forholdene for eldre og slutten på livet er vidt forskjellig i dag mot det var i gamle dager. Forventet levealder for de som var født i 1900 var 52 år, mens den er 83 år for de som ble født i 2020. Nå ble den virkelige levealder for de som ble født i 1900 mye høyere, for levevilkår og kosthold ble mye bedre. Særlig gikk barnedødeligheten ned så flere ble gamle.

Dette kan være en beskrivelse om hvordan det var å bli gammel på 1940 – 1950 tallet. I Stjørna bodde nesten alle heime til de døde på den tida. Var det på en gård, selv om den var liten, så hadde den eldre generasjon kår. Når de overdro gården, så var det avtale om salget, men like viktig var avtalen om borett og rett til produkter som melk, kjøtt, potet mm. Mange hadde tatt med plikt til røkt og pleie. Lignende ordninger var det også ved overdragelse av boliger.

På dette viset ble det å ta vare på de eldre noe for den enkelte familien eller slekta. Var det ingen som tok ansvaret, kunne den gamle bli satt bort mot betaling fra det offentlig. I de fleste familier var dette en naturlig og sjølsagt ordning som fungerte godt. Så kunne det for noen være vanskelig på grunn av trangbodhet, uvennskap og sykdom. Særlig ble det mange koner som fikk store byrder med

røkt og pleie. Kanskje var det langvarig sykdom og senilitet.

Et annet område er hvordan det var ved livets slutt. De aller fleste døde heime. En lege kom og fastslo dødsårsak, men resten var familiens ansvar. Liket skulle stelles, kiste ble laget eller kjøpt i nabolaget. Kista ble satt på låven eller i et rom i huset. Begravelser ble holdt heime, og slekt og naboer ble invitert. Rundt ytterdøra og utgangen ble det pyntet med granbar. De aller fleste ble sunget ut heimefra og kjørt med hest til gravplassen på Husby. Det kirkelige tok klokker Klaus Breivoll seg av, både heime og på gravstedet. Så var det tilbake til heimen, til gravøl der kjøttsuppe, sodd eller andre kjøttretter ble servert. Stemningen ble da lettere. Sorgen ble akseptert og livet måtte gå videre.

Slutten av livet i dag

I dag er alle de gamle tradisjoner som er beskrevet borte. Når en er blitt så gammel at en ikke klarer seg selv, tar de offentlige over. Det er bygd eldreboliger som er praktiske og lettstelte, og flere sammen som gjør det lettere å treffes. Det er enklere for sykepersonell å komme og gi medisin og stelle de gamle. De kommer også heim til de som fortsatt bor i egen bolig. Det blir gitt støtte til vaskehjelp og mat kan bli levert hos den som ønsker det.

Vi lever lengre. Noen blir så syke at de må passes hele døgnet. Noen blir demente eller urolige så de må skjermes på egne avdelinger. Da må samfunnet ta over på sykehjem eller egne institusjoner. Mens det i gamle dager var kanskje et par sykesøster som i Stjørna, er helsesektoren med leger, sykepleiere, sykefagarbeidere

og hjemmehjelp nå blant kommunens største arbeidsplasser. Fiskerheimen i Råkvåg er vel første tegnet på endring i Stjørna. Et prosjekt som ble båret fram av idealister med Alf Worpvik i spissen.

Det er sjeldnere at folk dør heime. Når det skjer, er lege og ambulanse ofte raskt på plass. Et begravelsesfirma tar hand om den avdøde som fraktes til et rom spesielt for dette. De ordner alt, stell av den døde og det praktiske med begravelsen. Pårørende må velge hvordan ting skal skje, det praktiske tar andre seg av. Pårørende blir deltakere, men sorgen er nok like stor som før. Økonomisk er det støtte til kostnadene, men de pårørende må betale en god del.

Da og no

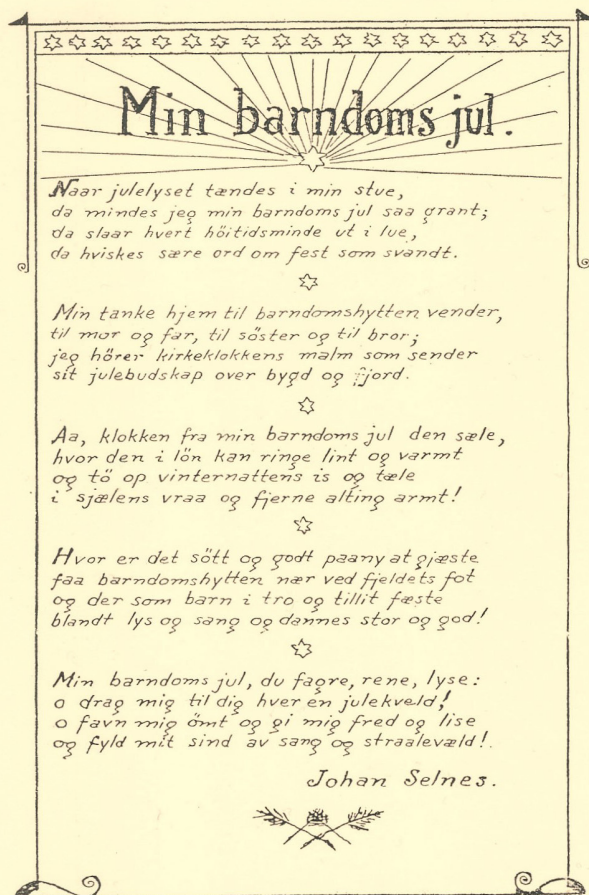
Det er lett å være enig i at utviklingen har gjort mye for oss lettere og bedre, Vi betaler for dette ved skatter som alle betaler. Den som har mest, betaler mest. Vi deler dermed kostnadene som kommune og stat betaler for oss. Slik er det også på mange andre områder i samfunnet i dag. I gamle dager falt byrdene på den enkelte og samfunnet bidro lite.

Negative sider er det nok. Omsorgen for de gamle blir det fremmede som tar seg av. Mange bor langt fra sine foreldre og nære slektninger. Besøk på sykeheimen blir sjelden. Barn og barnebarn blir fremmede en ikke husker navnet på. Etter livets slutt er det kanskje en sammenkomst, mens lettelsen av samværet ved gravølet er der ikke lenger.

**Når du i dag blir gammel og ingen vil ha deg.
Da sett deg på trappa så kommunen må ta deg.**

Returadresse:
Stjørna Heimbygdslag
v/Ragnhild Rødsjø
Solstadveien 1

7113 Husbysjøen

Tegnet og haandskrevet for Samband av forfatteren

Min barndoms jul

De fleste eldre, forbinder sin barndoms jul med høytid, juletre, julegaver, julemat og drikke. De unge som vokser opp i dag, tror jeg ikke får de samme minnene fra julen når de blir eldre, som den «gamle garde» har i dag. - Tiden har blitt for materialistisk, overfladisk og rastløs. Men alt har sin tid, også kulturen.

Diktet er et faksimile fra det norsk-amerikanske tidsskriftet «Samband», nr. 4 – desember 1928, som kom ut i Minneapolis, Minnesota.

Bjarne Selnes.

Vil du støtte oss med din grasrotandel?
STJØRNA HEIMBYGDSLAG
Org.nr: 993808350